

STRATEGIJA RAZVOJA OPĆINE POSUŠJE 2014 -2023

Posušje, lipanj 2014.

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Empowered lives.
Resilient nations.

Strategija Općine Posušje je pripremljena u sklopu Projekta integriranog lokalnog razvoja (ILDLP) u Bosni i Hercegovini koji predstavlja zajedničku inicijativu Razvojnog programa Ujedinjenih naroda (UNDP) u BiH i Švicarske agencija za razvoj i suradnju (SDC).

Mišljenja iznesena u ovoj Strategiji razvoja, ne odražavaju obvezno mišljenja UNDP-a BiH i SDC-a.

Općina Posušje se zahvaljuje na uspješnoj suradnji i pomoći UNDP-u BiH kao i SDC-u na izradi ove Strategije.

Načelnik općine, Branko Bago

Sadržaj

I. Uvod.....	96
II. Metodologija kreiranja Strategije razvoja.....	97

III. Strateška platforma.....	98
III.1. Socio-ekonomska analiza.....	98
III.1.1. Povijesni kontekst.....	98
III.1.2. Zemljopisni položaj i prirodne karakteristike.....	98
III.1.3. Prometna povezanost.....	99
III.1.4. Resursna osnova.....	100
III.1.5. Demografske karakteristike i kretanja.....	103
III.1.6. Pregled stanja i kretanja u lokalnoj ekonomiji.....	107
III.1.7. Poslovna infrastruktura.....	110
III.1.8. Turistički potencijali i infrastruktura.....	110
III.1.9. Poljoprivredni proizvodi i potencijali.....	111
III.1.10. Pregled stanja i kretanja na tržištu rada.....	116
III.1.11. Društveni razvoj.....	119
III.1.12. Kultura.....	123
III.1.13. Sport.....	125
III.1.14. Zdravstvena i socijalna zaštita.....	125
III.1.15. Stanje javne infrastrukture i javnih usluga.....	129
III.1.16. Tehnička infrastruktura.....	136
III.1.17. Stanje okoliša.....	139
III.1.18. Prostorno-planska dokumentacija.....	140
III.1.19. Analiza proračuna.....	140
III.2. STRATEŠKO FOKUSIRANJE.....	145
III.2.1. SWOT analiza.....	145
III.2.2. Strateški pravci razvoja općine Posušje.....	146
III.2.3. Vizija i opis vizije razvitka općine Posušje.....	147
III.2.4. Strateški ciljevi razvitka općine Posušje.....	147
IV. Sektorski razvojni planovi općine POSUŠJE.....	151
IV.1. Plan lokalnog ekonomskog razvoja.....	151
IV.1.1. Fokusiranje.....	151
IV.1.2. SWOT analiza - ekonomski razvoj.....	152
IV.1.3. Razvojni ciljevi ekonomskog razvoja.....	153
IV.1.4. Programi, projekti i mjere gospodarskog razvoja.....	153
IV.1.5. Procjena očekivanih ishoda s indikatorima.....	155
IV.2. Plan društvenog razvoja.....	155
IV.2.1. Fokusiranje.....	155
IV.2.2. Sektorska SWOT analiza - društveni razvoj.....	156
IV.2.3. Razvojni ciljevi društvenog razvoja.....	157
IV.2.4. Programi, projekti i mjere.....	157
IV.2.5. Procjena očekivanih ishoda s indikatorima.....	159

IV.3. Plan zaštite životne sredine.....	159
IV.3.1. Fokusiranje.....	159
IV.3.2. Sektorska SWOT analiza - životna sredina.....	160
IV.3.3. Ciljevi zaštite životne sredine.....	161
IV.3.4. Programi, projekti i mjere.....	161
IV.1.5. Procjena očekivanih ishoda s indikatorima.....	162
V.1.2. Indikativni plan financiranja strateških projekata i mjera za naredne 3 godine.....	173
V.2. Plan razvoja organizacijskih kapaciteta i ljudskih potencijala.....	182
V.3. Praćenje,ocjenjivanje i ažuriranje strategije razvoja.....	183
VI. PRILOZI.....	184

I. Uvod

Posušje kao općinu, u strateškom smislu, možemo promatrati kroz dva povijesna razdoblja čija je razdjelna granica Domovinski rat. Do ovoga razdoblja Posušje je bilo u okviru centraliziranog

komunističkog političkog sustava u kojem je bio razvijan dogovorni gospodarsko tržišni sustav, u kojem je državni aparat imao odlučujuću ulogu. Tadašnje posuško gospodarstvo bilo je bez značajnijeg udjela privatnog poduzetništva i bilo je u okviru tržišta od 22 milijuna stanovnika. Koncem osamdesetih i početkom devedesetih ovaj gospodarski sustav je počeo pokazivati ozbiljne tržišne poremećaje kroz ogromnu inflaciju i devaluaciju tadašnje valute, pad standarda, štrajkove radnika u poduzećima itd.

Međutim, 1990. god. dolazi do demokratskih promjena i na scenu stupa višestranačka demokracija, tržište polako poprima pravila slobodnog tržišta, slobodnog protoka rada, robe i kapitala, te snažnog i ubrzanog razvoja privatnog gospodarstva. Ovaj proces je značajno bio otežan i poremećen ratnim događanjima od kojih se Posušje nije moglo izolirati. Došlo je do smanjenja, i na koncu prestanka, proizvodnje u svim državnim poduzećima što je bio glavni negativni rezultat tranzicijskog procesa koji ima dvoslojnu negativnu stratešku posljedicu, a to su velik broj nezaposlenih i nestvaranje kapitala i zarade od domaće proizvodnje, zbog čega je nazočan stalni proces sustavnog osiromašenja stanovništva u užem i širem okruženju, trošeći robu uvoznog porijekla.

Razvitak općine Posušje u ovom tranzicijskom razdoblju bio je zadaća općinske izvršne vlasti, odnosno pristup razvitku je bio kroz realizaciju projekata uglavnom iz područja infrastrukture, obrazovanja, kulture i sporta. Ovakav pristup u postojećim složenim i kriznim okolnostima na užem i širem tržištu nije najbolji pristup, i uočena je nužna potreba za sustavnijim, organiziranijim ili bolje rečeno sveobuhvatnijim i detaljnim, tj. integralnim planskim pristupom razvitku općine Posušje u svim najvažnijim oblastima života i rada koristeći se miPRO metodologijom (www.undp.bh).

Stoga je Općinsko vijeće Posušje donijelo Zaključak o ažuriranju Strategije, tj. izradi nove Strategije, broj: 01-02-43/12 od 2. 4. 2012. god.

Zadaću pripreme nacrtu strategije dobio je lokalni (općinski) razvojni tim (ORT) na čelu sa Načelnikom sukladno Zaključku Općinskog vijeća broj 01-832+2/2012 od 21. 11. 2012. god. kojeg čine: načelnik Branko Bago; predsjednik Vijeća (HDZ BiH) Ivan Lončar; član Vijeća (HDZ 1990) Petar Penava; član Vijeća (NSRZB) Ante Pavković; član Vijeća (HSP) Ivan Tokić; član Vijeća (HDU) Frano Grbeša; član Vijeća (HSS) Branko Boras; tajnik udruge gospodarstvenika Posušje Stjepan Bago; Ljubo Begić, prof; Ministarstvo Gospodarstva ŽZH za sektor vodoopskrbe i kanalizacije Ivan Bešlić; predstavnik socijalnog sektora Marina Jukić; Sektor mineralnih resursa Frano Oreč; predstavnik NVO sektora Bonić Mario; sektor prometne infrastrukture Vinko Romić; predstavnik srednjoškolskog obrazovanja Stanko Rezo; predstavnik osnovnoškolskog obrazovanja Zdravko Pirić; predstavnik sektora šumarstva Ante Begić; operativni koordinator ORT-a Ivan Milićević.

Partnerska organizacija u procesu izrade Strategije razvoja općine Posušje, pružajući konzultantsku podršku za primjenu miPRO metodologije, je Razvojni program Ujedinjenih naroda (UNDP) BiH kroz Projekt integriranog lokalnog razvoja (ILDP), a na temelju Memoranduma o razumijevanju od 19. 9. 2012. god. na čemu se najiskrenije zahvaljujemo timu ILDP projekta, a posebno timu regionalnog ureda u Mostaru.

II. Metodologija kreiranja Strategije razvoja

Za izradu Strategije razvoja općine Posušje korištena je standardizirana Metodologija za integrirano planiranje lokalnog razvoja općine miPRO koja je prihvaćena i preporučena od strane entitetskih vlada te Saveza općina i gradova FBiH.

miPRO metodologija je u cijelosti usklađena sa postojećim zakonskim okvirom kojim je definirano planiranje razvoja na lokalnoj razini, gdje je općina nositelj procesa izrade i implementacije Strategije, uz maksimalno uključivanje i svih drugih aktera života u lokalnoj zajednici, kao što su građani, nevladine organizacije i poduzetnički sektor itd., svi u partnerskom odnosu za lokalni razvoj.

Nadalje, MiPRO je u potpunosti usuglašena sa vodećim principima i pristupima strateškom planiranju koji su podržani i od strane svih međunarodnih čimbenika u BiH pa tako i EU.

Vodeći principi miPRO metodologije, pa tako i ove Strategije na kojima se zasniva Strategija razvoja općine Posušje, su održivost i socijalna uključenost. Održivost, kao princip, integrira ekonomski i okolišni aspekt, dok princip socijalne uključenosti podrazumijeva jednake prilike za sve i pravičnost u smislu identificiranja potreba i interesa građana a posebno onih koje razvoj općine treba iz sada nepovoljne pozicije dovesti u ravnopravnu ili povoljnu životnu situaciju (kao što su nezaposleni, kao što su MZ koje nemaju još uvijek vodovod, itd.).

Strategiju razvoja karakterizira integracija što znači da su **ekonomski, društveni i ekološki aspekti promatrani kao neodvojivi dijelovi jedne cjeline**. Princip participacije je maksimalno poštovan, tj. svi zainteresirani i ostali akteri su bili angažirani u procesu i na svoj način i u okviru svojih mogućnosti doprinijeli su izradi Strategije, kroz rad sektorskih grupa (ekonomski, društveni i okolišni sektor) i rad partnerske grupe kao zadnjeg mehanizma za snažnije sudjelovanje građana iz svih sfera u procesu izrade Strategije.

Proces je operativno vodio Općinski razvojni tim na čelu sa Općinskim načelnikom i u suradnji sa konzultantima i osobljem UNDP BiH, te ovaj su proces uspješno doveli do svog cilja, a to je Strategija razvoja općine Posušje za period 2014. -2023. god.

III. Strateška platforma

III.1. Socio-ekonomska analiza

III.1.1. Povijesni kontekst

Općinu Posušje čine četiri stepeničasto poredane krške zaravni: Posuško i Virsko polje, Tribistovo i Rakitno te planinsko područje oko Blidinjskog jezera. Posušje se nalazi na raskrižju puteva Livno-Tomislavgrad-Mostar i Sarajevo-Jablanica-Blidinje-Imotski-Split.

Na prostoru općine Posušje, kako je utvrđeno arheološkim istraživanjima, čovjek se nastanio još u neolitu. Od poznatih naroda ovdje su živjeli Iliri i to njihovo najbrojnije pleme Dalmati koje su Rimljani pokorili u II. stoljeću prije Krista. Učvrstivši svoju vlast Rimljani su u Gracu (Mjesna zajednica u Posušju) izgradili jaku utvrdu i dvije ceste, (Tihaljina-Pripsa-Gradac-Tribistovo-Rakitno-Mesihovina i Proložac-Vinjani-Zagorje-Mesihovina), koje su teritorij Posušja povezale s Duvanjskim poljem. Hrvati su na područje Posušja i šire došli u VII. stoljeću. U teritorijalno-političkom smislu ovaj je kraj pripadao starohrvatskoj župi Imoti i tako se nalazio u sastavu hrvatske države. Nakon toga teritorijem Posušja su upravljali do 1382. razni suvereni, a od 1382. do 1493. banski vladari.

U povijesnim dokumentima Posušje se prvi put spominje 1378. godine kada je na poziv Margarete, udove hrvatskog feudalca Ivana Nelipića, zbog napada na nju i njezina sina, pred gradom Sinjom održan narodni zbor, na koji je između ostalih došlo i mnogo Posušana.

U srednjem vijeku, u doba feudalizma, posuški je teritorij bio podijeljen na tri male feudalne župe: Posušje, Rakitno i Planina (područje oko Blidinjskog jezera).

Sedamdesetih godina 20. stoljeća dolazi do otvaranja prvih industrijskih pogona u Posušju, u kojima biva uposlano oko 1200 radnika. Cesta Mostar – Posušje od 1970. do 1972. god biva proširena iz jednokolničkog makadama u magistralni dvotračni asfaltirani put. Nažalost, ovi industrijski kapaciteti u većini su u i nakon Domovinskog rata 1992.-1995., zbog neuspješnih pokušaja privatizacije, devastirani i neiskorišteni.

Nakon Domovinskog rata, po Daytonskom mirovnom sporazumu Posušje je u sastavu županije Zapadnohercegovačke, u Federaciji BiH koja je jedan od dva entiteta BiH.

III.1.2. Zemljopisni položaj i prirodne karakteristike

Površina općine Posušje je 461,1 km². Nadmorska visina mjesta Posušja je 675 mnv, najviša točka je 2228 mnv, a najniža 500 mnv. Općina Posušje ima 20 698 stanovnika (po popisu iz 2013. godine). Gustoća naseljenosti je 45,11 stanovnika po km². U usporedbi s ostalim općinama u FBiH, općina Posušje se nalazi na 16. mjestu po gustoći naseljenosti, što je svrstava među rjeđe naseljene općine u Federaciji.

Klima u općini Posušje je sredozemna i umjereno kontinentalna, barem za onaj prostor općine koji je uglavnom ili 99 % nastanjen i gdje se odvija gospodarski i svaki drugi život. Vrlo malim dijelom teritorija općina spada u planinsko područje i to na prostoru Parka prirode Blidinje, te se može reći da na tim prostorima ima utjecaja i planinske klime.

Bitno je napomenuti da na prostoru općine ima oko 2200 sunčanih sati u godini ili oko 170 dana u godini.

Također, u ljetnim periodima, uglavnom na prostoru općine Posušje, kao i šireg okruženja, vladaju sušni periodi, što je bitno ograničavajući čimbenik za razvitak poljoprivrednog sektora. Prosječna godišnja količina padalina za prostor općine Posušje je oko 1200 mm padalina.

Općina Posušje prostire se u sredini zemljopisnog pojma zapadna Hercegovina uz granicu s Republikom Hrvatskom, odnosno na jugu graniči sa općinom Imotski i susjednom općinom Grude. Jugoistočno graniči s općinom Široki Brijeg. Na sjeveru i sjeveroistoku nalaze se općine Tomislavgrad i Jablanica. Obuhvaća na sjeveru prostor Parka prirode Blidinje s Blidinjskim jezerom, površine 3,2 km² i najveće dubine 4,5 m, a nalazi se na 1182 mnv i planinom Čvršnicom kao najvišom planinom cijele Hercegovine, na kojoj se nalazi vrh Pločno na 2228 mnv, što je i najviša točka općine, a najniža točka je u Podbiloj na 405 mnv. Grad Posušje kao upravno i administrativno sjedište općine nalazi se na 670 mnv, a prostorno grad se prostire kao naseljeno mjesto na 2,21 km². Općina je brdsko-planinskog reljefa.

Što se tiče površinske i dublje građe tla na prostoru općine Posušje ona je takve strukture da obiluje krečnjačkim stijenama pogodnim za proizvodnju velikog broja građevinskih materijala ili finalnih proizvoda od različitih vrsta kamena. Također, u Posuškom polju postoje velike količine gline pogodne za industrijsko iskorištavanje u budućnosti.

U geološkoj strukturi tla postoje značajne količine boksita, što također predstavlja veliku mogućnost za razvitak rudarstva, tim više što postoje i kadrovi za to profilirani kroz dugogodišnji rad u «DP Boksit» Posušje.

Na cijelom prostoru općine Posušje biljni pokrov je raznovrstan i bogat s obzirom na broj biljnih vrsta i njihovu biodinamiku. To su livade i pašnjaci bogati raznolikim ljekovitim biljem i raznovrsnim travama koje služe za ispašu ili sijeno. Također su zastupljene i šumske površine s različitim vrstama drveta među kojima prevladava bukva na višoj nadmorskoj visini i hrast u nižim predjelima općine tj. do oko 1000 mnv. U manjoj količini rasprostranjena je i crnogorična visoka šuma i to na prostoru sjevernih padina Čvršnice. Najveća šuma se nalazi iznad Rakitna u Bosiljni, gdje raste vrlo kvalitetna bukva pogodna za industrijsko iskorištavanje. Više o šumama općine Posušje kazano je u posebnom poglavlju ove Strategije razvitka.

III.1.3. Prometna povezanost

S obzirom na činjenicu da se Posušje nalazi na sjecištu puteva: Livno-Mostar i Sarajevo-Split, to Posušju daje dobru regionalnu prednost u prometnom smislu. Ovu prednost umanjuje činjenica da putni pravac Rakitno-Blidinje nije u cijelosti asfaltiran, ali se stvari i planovi u tom pravcu također pozitivno razvijaju.

Također, veliki nedostatak u prometnom smislu jeste nekoliko uskih grla prema Mostaru kao gospodarskom i sveučilišnom središtu Hercegovine, a time i općine Posušje, odnosno koridoru Vc čija je izgradnja u tijeku. Ovaj problem prometne neprotočnosti uzrok je prvenstveno dionica državne ceste Vranić-Kočerin i Vranić-Crnašnica, koje su još uvijek uglavnom austrougarske trase od točno prije sto godina i treba ih u što skorijem vremenu rekonstruirati kako bismo dobili prometnicu sa tri traka, koja bi omogućila da prometna udaljenost Posušje-Mostar bude oko 35 min sigurne vožnje.

Na prostoru općine ima 18 km magistralnih cesta, regionalnih 80 i lokalnih cesta 124 km. Jedan od nedostataka u prometnoj povezanosti jeste i nedostatak sjeverne gradske zaobilaznice koja bi povezala prometni rotor na Ričini s cestom Posušje-Rakitno-Blidinje.

Generalno se može kazati da je grad Posušje dobro prometno riješen, jer ima izgrađen glavni vanjski prometni prsten i niz unutarnjih prometnih prstenova međusobno gusto povezanih lokalnim poprečnim ulicama.

III.1.4. Resursna osnova

Ad.1 Voda

Sektor u kojem je po prirodnom potencijalu Posušje najsiromašnije jest voda. Tako općina Posušje na cijelom svom teritoriju nema niti jedne stalne vode tekućice ili riječnog toka.

Međutim, malih izvora ima kao što su: Žukovica, Zečica, Vrelo Jastreb i Jelica u Rakitnu, te Jelinak u Tribistovu i Vrelo Šipak u Vučipolju. Za neka od ovih vrela ne postoje egzaktni pokazatelji njihove izdašnosti. Ti podaci su procijenjeni iz postojećih elaborata i oni su sljedeći:

- Vrelo Jelica u Rakitnu ima minimalnu količinu (u najsušnijem periodu) izdašnost 7 - 8 lit/s;
- Vrelo Jastrebnik 4 - 5 lit/s pod koncesijom;
- Vrelo Slobodnik 0,5 lit/s;
- Vrelo Točak 0,5 – 1 lit/s;
- na Vrelu Zminac očekivana izdašnost bušotine dubine 100 metara je 20 - 25 lit/s;
- Vrelo Kužnik do 3 lit/s;
- Vrelo Povaljenik od 0,5 – 2 lit/s;
- po neslužbenoj procjeni Žukovica daje oko 5 lit/s u najsušnijem ljetnom razdoblju.

Uzimajući u obzir procjenu izdašnosti ovih vrela možemo zaključiti da su u razvojnom i gospodarskom smislu ovi izvori ograničenih mogućnosti.

U pogledu jezerskih voda u Posušju postoje dva jezera i to Blidinjsko jezero koje je glečersko jezero i umjetna akumulacija „Tribistovo“:

- Blidinjsko jezero je prirodno jezero malog kapaciteta, prostire se na površini od 3,2 km² i najveće dubine do 4,5 metra. Zanimljivo je s turističkog stajališta, jer u njemu ima raznovrsnog biljnog i životinjskog svijeta posebno endemski klen koji u ovom jezeru obitava.
- Umjetno ili akumulacijsko jezero „Tribistovo“ ima površinu vodnog ogledala 700 000 m² te ima iskoristivu zapreminu od 4,5 milijuna m³ pitke vode, a ukupna zapremina mu je 5 milijuna m³. Iskoristiva zapremina računata je na sezonsko izravnane vode predviđeno dva punjenja na godišnjoj razini. Iz ovog jezera planiran je vodoopskrbni sustav pitke vode za sva naselja cijele općine Posušje. Bez ovog akumulacijskog jezera pitke vode, život i opstanak u Posušju ne bi bio moguć, a o razvitku i perspektivi Posušja ne bi se moglo ni razmišljati a kamoli na tome raditi.

Što se tiče ponornica, odnosno podzemnih voda u jesenskom i zimskom razdoblju, u Crnašnici MZ Broćanac, na rubu Posušskog polja, nakon višednevnih oborina aktivna postaju podzemna vrela i dolazi do plavljenja cijelog Posušskog polja. Ova voda ide dalje kroz potok Topalu iza brane u rastovačkom polju, a dio tih voda putem ponora u polju odlazi na Grudsko vrelo ili druga vrela u Dalmaciji i južnoj Hercegovini.

Ad.2 Kamen

U promatranju resursne osnove općine Posušje, posebno mjesto zauzima kamen. U nastavku dajemo kratak opis različitih vrsta kamena kao jedne od značajnijih resursnih osnova općine:

Arhitektonsko građevni kamen

Kamen, kao osnovni AG materijal, u Hercegovini je korišten još od rimskih vremena, preko turskog i austrougarskog razdoblja do današnjih dana. Kamen ima raznovrsnu primjenu uvjetovanu svojim svojstvima. Mehanička otpornost, trajnost, izgled, boja i estetska svojstva obrađenih vidnih površina glavne su karakteristike AG kamena. Sjajan primjer AG ljepote u kamenu su brojne građevine u dolini rijeke Neretve (Mostara i Počitelja kod Čapljinje) kao i u Posušju. Procjenjuje se da u Posušju ima najmanje na 22 lokacije AG kamena sa procjenjenim količinama od oko 3 milijuna m³ stijenske mase.

Vapnenci, vapnenačke breče kredne starosti

Vapnenci izgrađuju najveći dio prostora Hercegovine i predstavljaju neposrednu podinu najvećih i najkvalitetnijih ležišta boksita. Pojavljuju se kao bijeli i svjetlosivi mikrokristalasti vapnenci s globebigerinama, masivni, rjeđe uslojeni. Jako se dobro režu i lijepo poliraju, pa služe kao sirovina u industriji AG kamena. Poduzeće »Ukraskamen« iz Posušja već odavno vrši iskorištavanje na više lokaliteta kod Posušja. Ležište vapnenačke breče kredne starosti trgovačkog naziva »Kljenak« nalazi se u Sovija drazi nedaleko od Posušja.

Vapnenci kredne starosti

Ležište biomikritnog vapnenca donjokredne starosti tipa »Osoje« (trgovački naziv) u Česića drazi jugoistočno od Posušja, sadrži smečkasti skeletni detritus u svijetlosmeđoj mikritskoj osnovi, te žilice i gnijezda krupnokristalnog kalcita. Ovaj vrlo tvrd kamen dobiva se iz kompaktnih čvrstih i izrazito otpornih na habanje sedimentnih vapnenačkih stijena. »Osoje« spada u obitelj vapnenaca kojima nije ograničena primjena. Ležište krupnozrnastog mramorastog vapnenca kredne starosti, trgovačkog naziva »rozi mramor« ružičaste je boje, prožet brojnim mliječnobijelim kalcitnim žilama, mjestimično brečastog izgleda. Iskopava se u Konjovcu sjeverno od Posušja. Upotrebljava se za oblaganje interijera. Srednje tvrdi vapnenci tipa »bosiljna« nalaze se sjeverno od Sutine, Rakitno, sjeveroistočno od Posušja, sa procijenjenim količinama od oko 12 milijuna m³. Riječ je o vapnencu, biosparitu, bijele do bjeličastokrem boje s fosilnim detritusom tamnijih nijansi i staklastog sjaja, vrlo pogodnog za sve vrste punila od ultra finih i finih (od 0 do pet mikrona granulacija) do punila za asfalte, jer vrlo je visoke čistoće CaCO₃ od 99,96 %, a bjeline 99,01 te se može koristiti u prehrambenoj, kemijskoj i farmaceutskoj industriji u preko 300 različitih proizvoda široke uporabe. Ovi vapnenci pokazuju visok stupanj mramorizacije. Upotrebljavaju se za okomita oblaganja. »Fosil svijetli« i »fosil tamni« trgovački je naziv za organogeni vapnenac vrlo heterogene građe s obiljem skeleta organizama s neravnomjernom raspodjelom organogene tvari. Iskorištava se u području Tribistova, sjeverno od Posušja.

Dolomiti

Kamen pod trgovačkim nazivom »Rujan« naziv je za mikrokristalnost, dolomit kredne starosti u okolini Vranića kod Posušja. Nestao je dolomitizacijom organogenog vapnenca. Sive je boje, srednje tlačne čvrstoće i otpornosti na habanje. Koristi se za oblaganje okomitih i slabo prometnih vodoravnih površina. Poduzeće »Ukraskamen« iz Posušja već duže vrijeme iskorištava kamenje »Gradac AB i C« u 3 boje, podrijetlom iz ležišta blizu Posušja.

Ad.3 Šume

Šume su vrijedno prirodno dobro na prostoru općine Posušje i spadaju u samoobnovljiv, ali ne i neuništiv i neiscrpan prirodni resurs. Pored neposredne koristi koju daju u

obliku drveta (tehničko drvo, celulozno i ogrjevno drvo), šume imaju i druge, mnogo značajnije funkcije koje se označavaju pojmom općekorisne funkcije šuma (proizvodnja kisika, pročišćavanje zraka, zaštita tla od erozije, filtriranje i konzerviranje površinskih voda, ublažavanje buke, utjecaj na klimu itd.).

Pošto se cjelokupno područje općine Posušje nalazi u području krša, općekorisne funkcije šuma su daleko značajnije od neposredne vrijednosti drvne mase. Tijekom proteklog vremena šumarstvo u našoj općini je trpjelo česte i nesvrshodne reorganizacije, udruživanja i razdruživanja, pa je tako dugi niz godina šumarstvo bilo radna jedinica u sastavu proizvodno-građevinskog poduzeća. Činjenica je da ni šira ni uža društvena zajednica nisu ulagale nikakva sredstva za unapređenje i zaštitu šuma u našoj općini, a jasno je da se samofinanciranjem šumarstva ne može osigurati unapređenje šumarstva i adekvatna zaštita šuma.

To je prvenstveno posljedica činjenice da su donošenjem i stupanjem na snagu Zakona o šumama FBiH (Službene novine FBiH br. 20/02) općine izgubile pravo gospodarenja šumama i šumskim zemljištima. Naime, ovim Zakonom je bivša društvena svojina postala državna, a državne šume postale su vlasništvo Federacije, te je sukladno članku 49. st.1. navedenog Zakona Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva ugovorom prenijelo poslove gospodarenja šumama i šumskim zemljištima na području Zapadnohercegovačke županije na Ministarstvo gospodarstva Zapadnohercegovačke županije.

Temeljem Zakona o šumama iz 2002. god. Skupština je Zapadnohercegovačke županije koncem 2003. godine osnovala Šumsko-gospodarsko društvo Zapadnohercegovačke županije d.o.o. Posušje, čiji je zadatak gospodarenje šumama i šumskim zemljištima na području Zapadnohercegovačke županije i ostvarivanje ekonomskih koristi, a neposredno čuvanje šuma (čuvarska služba) organizirano je kroz županijsku Šumarsku upravu, koja je u sastavu županijskog Ministarstva gospodarstva i sjedište joj je u Posušju. Čuvari šuma financiraju se iz županijskog budžeta, iz sredstava za općekorisne funkcije šuma. Sredstva za općekorisne funkcije šuma uplaćuju svi pravni subjekti na prostoru županije po polugodišnjem i završnom računu po stopi od 0,1 % od njihovog ukupnog prihoda. Iz sredstava za općekorisne funkcije šuma trebali bi se financirati i projekti pošumljavanja krša i goleti, obnova šuma kao posljedica elementarnih nepogoda, znanstveno-istraživački rad, gradnja šumskih prometnica, šumsko-uzgojne i zaštitne mjere i rasadnička proizvodnja. Činjenica je da se jedan dio ovih sredstava troši/o nenamjenski.

Međutim, u 2000. god dolazi do situacije u kojoj je ukinut Zakon o šumama i nije donesen novi tako da je praktički bilo stanje bez zakona u oblasti šuma na razini Federacije BiH. U cilju rješavanja ovakve neprihvatljive situacije Zapadnohercegovačka županija, 26. 4. 2013. god. donosi svoj Zakon o šumama.

Površina državnih šuma i šumskog zemljišta na području općine Posušje prema podacima iz šumsko-gospodarske osnove struktura šuma i šumskog zemljišta je sljedeća:

- visoke šume: 2 532 ha ili 8,9 %;
- izdanačke šume 11 088 ha ili 33,9 % zbirno 13 620 ha ili 47,8 %.

Dozvoljena sječa šuma na godišnjoj razini iznosi:

- visoke šume: četinari 3000 m³, te liščari (bukva) 7800 m³ ukupno visoke šume 8000 m³;
- izdanačke šume: bukva 2500 m³; hrasta 3000 m³ i ostale vrste 4500 m³; ukupno 10 000 m³;
- sveukupni godišnji etat ili dozvoljena sječa je 18 000 m³ drvne mase.

Zaključna razmatranja

Analizom zemljopisnog položaja, zatim prirodnih karakteristika u kojima se posebno mogu prepoznati određene resursne osnove u bogatstvu različitih vrsta arhitektonskog, a posebno tehničkog kamena, zatim lapora i gline te poljoprivrednog kao i šumskog zemljišta, možemo kazati da postoje odlične pretpostavke za razvoj specifičnih grana industrije kao i poljoprivrede koje su oslonjene na navedene prirodne resurse i omogućavaju samoodrživ razvoj i otvaranje novih radnih mjesta preko novih investicija u proizvodnji.

Također, povoljna geoprometna lokacija daje općini Posušje dobru osnovu da se pozicionira svojim projektima kao atraktivna općina za ulaganja i razvoj gospodarskog i društvenog života.

III.1.5. Demografske karakteristike i kretanja

Ad.1 Broj stanovnika, gustoća i prostorni raspored

Uzimajući u obzir da u Bosni i Hercegovini nije bilo popisa stanovništva od 1991. godine¹, do 2013., za bilo koje potrebe broj stanovnika se temeljio na procjenama, bilo da se radi o statističkim podacima ili procjenama od strane općine.

Međutim, ako analiziramo postojeće podatke o broju stanovnika, koji se temelje na popisu iz 2013. god. iznosi 20 798, u odnosu na broj stanovnika prema popisu iz 1991. godine, vidjet ćemo da je došlo do povećanja broja stanovnika. U tabeli ispod dan je prikaz broja stanovnika općine Posušje po mjesnim zajednicama s procjenom kretanja broja stanova i domaćinstava.

Tabela 1. Broj stanovnika po mjesnim zajednicama s procjenom u budućnosti

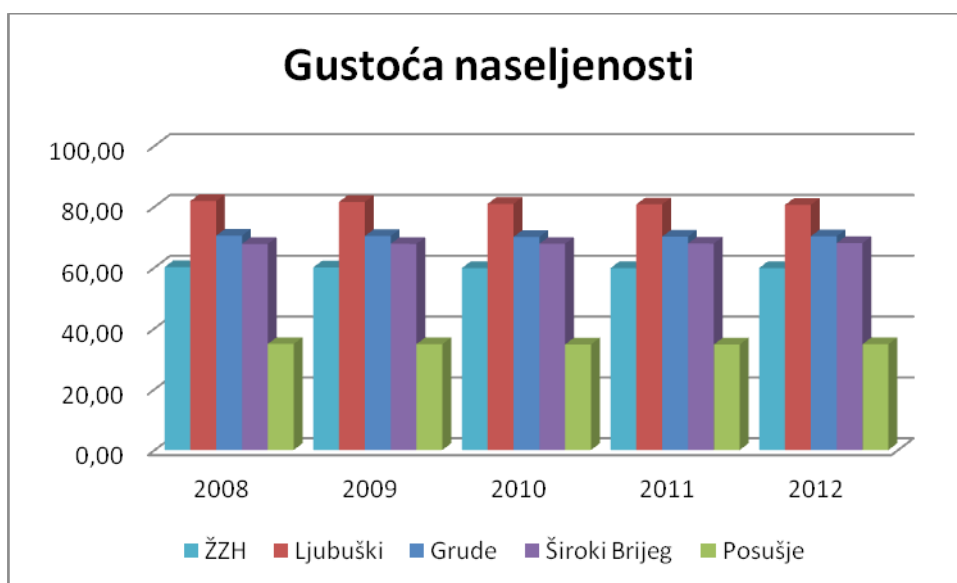
	Mjesna Zajednica	Broj stanovnika 1991. godine (po popisu)	Broj stanovnika 2013. god. (po popisu)	Broj stanova	Broj domaćin stava	Domać. koja se bave polj oprivred.
1	Batin	617	723	224	191	101
2	Čitluk	920	1174	325	303	87
3	Osoje	634	713	208	185	82
4	Podbila	149	150	57	46	23
5	Zavelim	247	212	73	65	8
6	Posušje	3901	6386	1856	1602	247
7	Rastovača	1394	2644	644	633	145
8	Sutina	1282	854	292	231	111
9	Tribistovo	273	179	113	52	16
10	Vinjani	1145	1446	464	339	133
11	Vir	1643	1652	494	415	180
12	Poklečani	1552	1907	668	434	246
13	Zagorje	942	719	246	188	115
14	Vranić (Gradac+Broćanac)	1933				
15	Gradac	---	773	192	173	64
	Broćanac	1221	364	295	141
	UKUPNO	16 659	20 798	6220	5150	1699

¹ Prilikom izrade ove strategije, tj. u završnoj fazi izrade konačnog dokumenta (studeni 2013) završen je službeni popis stanovništva u BiH, ali još nisu bili objavljeni službeni podaci. Međutim, prema prvim preliminarnim rezultatima popisa u općini Posušje je popisano 20 698 što je znatno više i od procjena koje su rađene od strane općine.

Kao što je vidljivo iz tabele procjenjuje se da će broj stanovnika u općini Posušje rasti. Ove procjene se temelje na statističkim podacima posuškog dekanata na kraju 2010. godine².

Što se tiče prostornog rasporeda stanovništva, vidljivo je da je u općini Posušje najnapučenije Posušje, te potom Broćanac, Vir, Poklečani, Rastovača, Sutina i Vinjani.

U pogledu gustoće naseljenosti općina Posušje je općina s najmanjom gustoćom naseljenosti u Zapadnohercegovačkoj županiji. Ovo je prvenstveno zbog toga što općina Posušje ima velik obuhvat na planinskim i brdskim područjima koja su nenaseljena. S obzirom da općina Posušje ima oko 34 stanovnika na kvadratni kilometar svrstavamo je u izrazito ruralne sredine.³ Međutim, ovo može predstavljati i stanovito priliku za razvoj a ne nužno ograničenje. U tom pogledu možemo spomenuti primjer Rakitna, odnosno mjesnih zajednica Poklečani i Sutina u Rakitnu, koje se nalaze u planinskom području ali su u isto vrijeme jedne od najnaseljenijih mjesnih zajednica u općini Posušje.

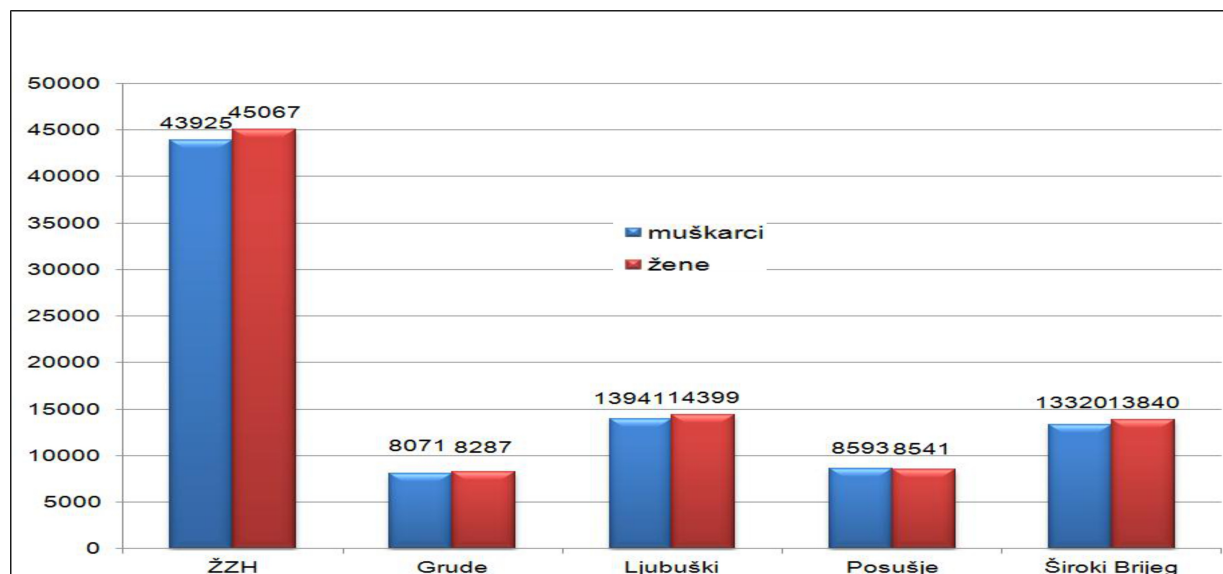
Slika 1. Prikaz gustoće naseljenosti

Ad.2 Struktura stanovništva

Glede strukture stanovništva, tj. odnosa muškog i ženskog stanovništva, može se kazati kako je u općini Posušje ta struktura u potpunosti uravnotežena. Ovaj pokazatelj je isti na razini cijele županije, s tim što je u općini Posušje izraženiji.

² Podaci kao podloga za statističku procjenu rasta stanovništva preuzeti sa službene stranice posuškog dekanata. Ovi podaci su najvjerodostojniji jer po župama se nalazi najrealnij pregled pučana.

³ Prema OECD metodologiji ruralno područje smatra se područjem koje ima ispod 150 stanovnika na kvadratni kilometar.

Slika 2. Struktura stanovništva (izvor: Strategija razvika ŽZH)

Što se tiče strukture stanovništva prema starosti razvidno je da je u odnosu na 1991. godinu prema procjenama u 2012. godini došlo do smanjenja broja djece do 14 godina, dok je u isto vrijeme došlo do značajnog rasta broja stanovnika iznad 65 godina. Ovo samo ukazuje na činjenicu da je došlo do starenja stanovništva. Ovaj trend također je izražen u cijeloj županiji, te u ostalim općinama ŽZH.

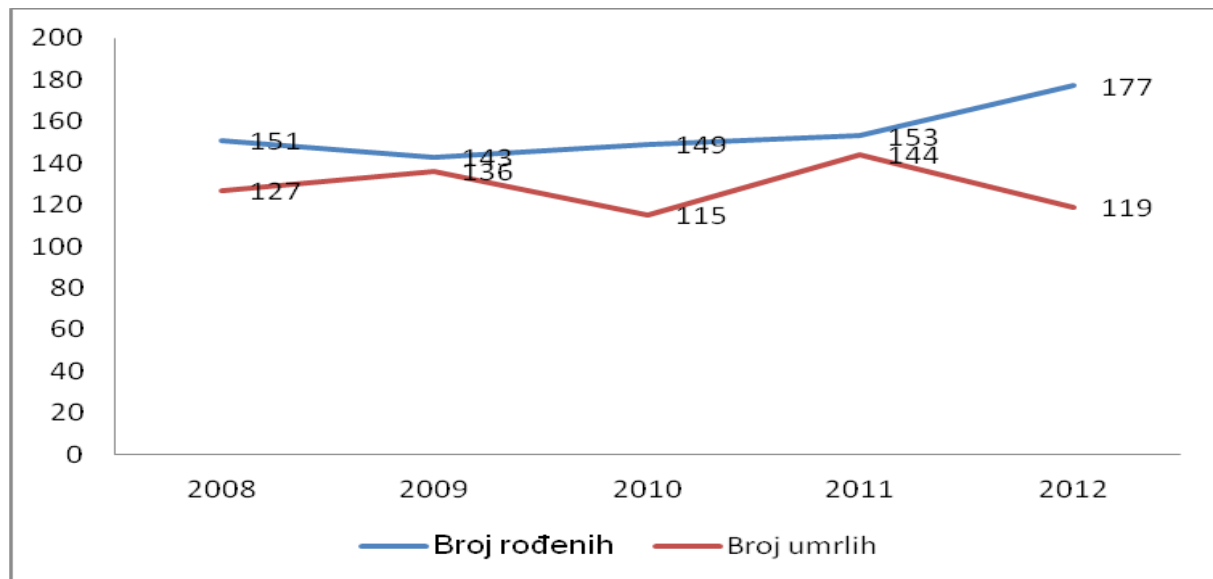
Tabela 1. Starosna struktura stanovništva prema popisu iz 1991.

Općina/ŽZH	Ukupno	0-14	15-64	>65	Nepoznato
Grude	16 358	3290 (20,11 %)	10,54a 3 (64,4 5%)	2313 (14,14 %)	212 (1,30 %)
Ljubuški	28 340	5880 (20,75 %)	18,323 (64,65 %)	3251 (11,47 %)	886 (3,13 %)
Posušje	17 134	4271 (24,93 %)	10,902 (63,62 %)	1708 (7,69 %)	253 (1,48 %)
Š.Brijeg	27 160	6117 (22,52 %)	17,740 (65,32 %)	2913 (10,73 %)	390 (1,44 %)
ŽZH	88 992	19 558 (21,98%)	57 508 (64,62 %)	10 185 (11,44%)	1741 (1,96 %)

Tabela 2. Starosna struktura stanovništva po procjeni za 2012. (izvor: Strategija razvitka ŽZH)

Općina/ŽZH	Ukupno	0-14	15-64	>65
Grude	15 492	2454 (15,85 %)	10 430 (67,37 %)	2598 (16,78 %)
Ljubuški	23 644	3727 (15,77 %)	15 952 (67,50 %)	3955 (16,73 %)
Posušje	16 017	3344 (20,91 %)	10 777 (67,38 %)	1873 (11,71 %)
Š.Brijeg	26 314	5392 (20,50 %)	17 060 (64,86 %)	3852 (14,64 %)
ŽZH	81 467	14 917 (18,32 %)	54 219 (66,60 %)	12 278 (15,08 %)

Što se tiče prirodnog priraštaja u općini Posušje primjetno je da, unatoč trendu starenja stanovništva, u općini Posušje veći je broj rođenih od broja umrlih te da u 2012. godini ova razlika postaje još veća. Međutim, ovaj pozitivni trend još nije ni uvelike blizu zadovoljavajućih očekivanja.

Slika 3. Prikaz broja umrlih i rođenih (izvor: FZS)

Ad.3 Migracije stanovništva

Migracije stanovništva u općini Posušje su ekonomske naravi i nazočne su u dvije osnovne kategorije i to dnevne ekonomske migracije koje se sastoje od putovanja radnika iz Posušja u Ljubuški, Široki Brijeg, Grude i Mostar. Na dnevnoj razini iz Posušja u ova mjesta putuje oko 100 djelatnika. Druga kategorija je ekonomska dijaspora Posušja koja je počela šezdesetih godina prošlog stoljeća i traje i danas. Ekonomska dijaspora uglavnom je u Hrvatskoj, tj. u Zagrebu i u Njemačkoj. Pored Njemačke, značajne skupine posuške dijaspore još su u Austriji, Kanadi i Americi. O ekonomskoj dijaspori, bez obzira u kojoj se državi inozemstva nalazila nema preciznih podataka te postoje procjene da u Njemačkoj ima oko 700 građana Posušja sa stalnom radnom dozvolom, te isto toliko onih koji primaju njemačke mirovine. U Republici Hrvatskoj živi oko 1500 Posušana. Većinu emigranata (oko 80 %) čine muškarci starosti između 18 i 45 godina. Ukupne investicije iz dijaspore se procjenjuju na oko 1 milijun KM (2 investitora), a investirano je u proizvodnju i građevinarstvo.

Migracije u Dalmaciju možemo podijeliti u dva dijela i to onu „turističku“ oko 200, uglavnom žena, za vrijeme turističke sezone kao i migraciju građevinskih radnika njih oko 350.

Migracije i dijaspora se uglavnom u mnogome preklapaju. Procjene govore da u dijaspori po cijelom svijetu ima oko 4000 osoba koje su osobno otišle iz Posušja ili su potomci Posušana koji su također emigrirali zbog potrage za poslom ili školovanjem. Među njima također se procjenjuje da ima oko 50 uspješnih poduzetnika u različitim poslovnim sektorima.

Općina Posušje ima negativan migracijski saldo -4 i nalazi se na 46 mjestu u BiH prema omjeru doseljenih i odseljenih.⁴

Zaključna razmatranja

Struktura stanovništva u prethodnom periodu je povoljna kao i trend broja mladih i djece. U zadnjih nekoliko godina taj trend nije više u poželjnom rastu već je u stagniranju. Razlozi tomu su mnogostruki ali može se kazati da je loša socijalna politika viših razina vlasti i loše materijalno stanje najšireg sloja društva dovelo do toga da se

⁴ http://mojemjesto.ba/bs/opcina/posusje_podaci_Federalnog_zavoda_za_statistiku

roditelji ne odlučuju za veći broj djece i to prepoznajemo kao dugoročan problem. Budući da porodiljne naknade i dječji doplatk nisu u nadležnosti općine, pitanje je što općina kao institucija može učiniti po tom pitanju osim promidžbenih aktivnosti u cilju podizanja pozitivnog natalitetnog trenda.

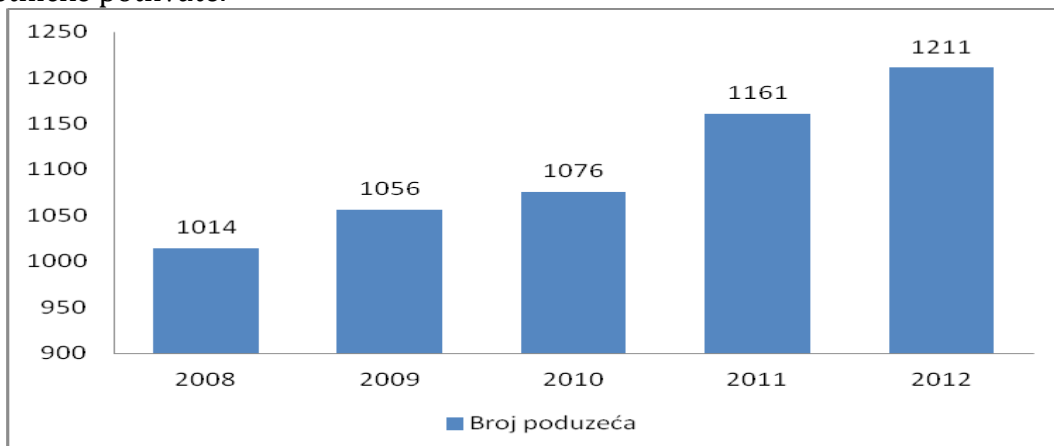
Institucionalizacija odnosa sa ekonomskom dijasporom jedna je od izglednih prilika za poboljšanje poslovne suradnje i otvaranja mogućnosti za privlačenje investicija u gospodarstvu. Prema nepotpunim procjenama, više od 11 % od ukupnog broja stanovnika općine, živi i radi u inozemstvu, prije svega u Austriji i Njemačkoj, pri čemu ne postoji baza podataka iseljenika niti institucionalno bavljenje dijasporom, što je neophodan preduslov pospješivanju suradnje i uključivanju dijaspore u razvojne planove općine. Nažalost, do sada se ovom potencijalu nije poklanjala odgovarajuća pažnja osim godišnjih posjeta Zavičajnom klubu Posušana u Zagrebu. U narednim godinama općina treba učiniti dodatan napor kako bi došlo do uspostave institucionalnog kanala suradnje sa dijasporom, pogotovo sa ekonomskom dijasporom u cilju privlačenja investicija i poslovne suradnje.

III.1.6. Pregled stanja i kretanja u lokalnoj ekonomiji

Bruto domaći proizvod (BDP) za općinu Posušje u 2012. godini iznosio je 88 403 000 KM ili 3795 KM po glavi stanovnika. (Izvor podataka je Federalni zavod za statistiku, Federacija u brojkama 2012. god.)

Ad.1 Broj i struktura poduzeća

U Posušju je primjetan rast broja registriranih poduzeća u posljednjih pet godina. Ovaj trend je pozitivan unatoč financijskoj krizi koja je pogodila ne samo županiju, Bosnu i Hercegovinu, nego i cijeli svijet. Ovaj trend samo dokazuje poduzetnost i spremnost na poduzetničke pothvate.

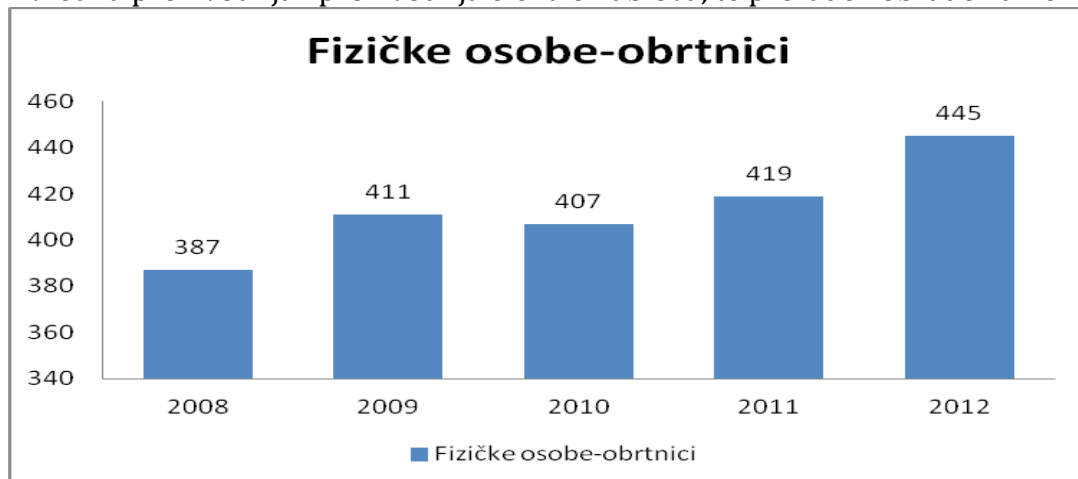

Slika 4. Broj poduzeća (izvor: FZS)

Isto kao i u ukupnom kretanju broja poslovnih subjekata, primjetan je i trend rasta broja obrtnika, za razliku od ostalih općina u ŽZH. Naime, prema statističkim podacima FBiH, samo je u općini Posušje zabilježen rast broja obrtnika dok je u ostalim općinama ŽZH zabilježen trend smanjenja broja obrtnika. Taj trend izražen je i na razini županije. Ovaj podatak govori o pozitivnom razvoju poduzetništva u odnosu na ostatak županije. Naime, na razini cijele županije broj obrtnika je u 2008. godini bio 1922 dok je u 2012. godini 1651. U općini Posušje taj broj je sa 387 u 2008. godini porastao na 445 u 2012. godini.

Prema podacima iz općinske Službe za gospodarstvo, obnovu, razvoj i CZ vidljivo je da je 32 % novootvorenih uslužnih obrta, zatim 29 % ugostiteljskih, 17 % trgovačkih i 16 %

proizvodnih djelatnosti. U strukturi proizvodnih djelatnosti najviše je zastupljena poljoprivredna proizvodnja i proizvodnja elektro kablova, te prerade i obrade kamena.

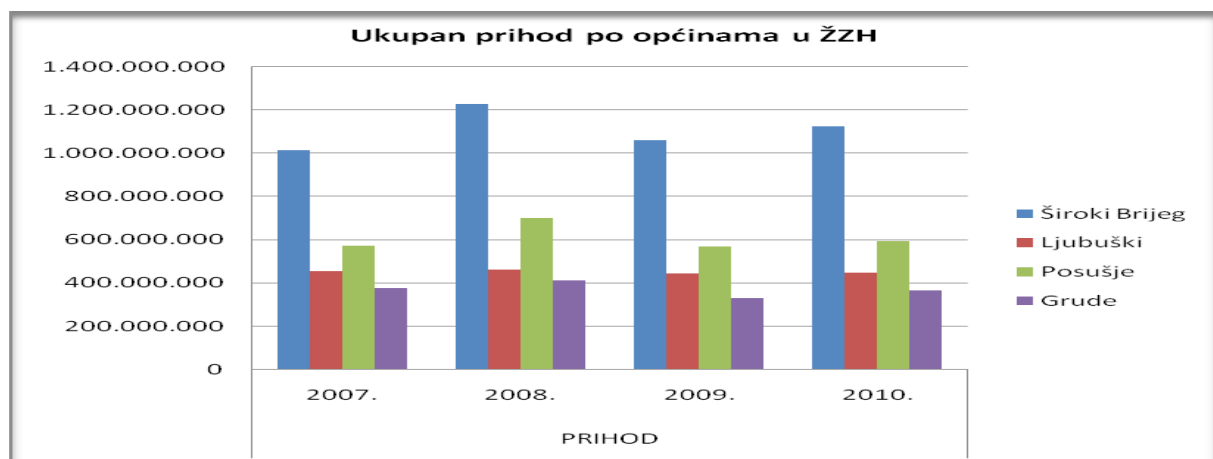

Slika 5. Broj obrtnika (izvor: FZS)

Također, primjetan je trend rasta broja obrtnika. Međutim, pored ovog pozitivnog trenda rasta broja obrta u strukturi istih prevladavaju trgovina, ugostiteljstvo i ostale usluge koje skupa čine preko 90 % u strukturi obrta dok je manje od 10 % proizvodnih obrta.

Ad.2 Prihodi i prosječna plaća

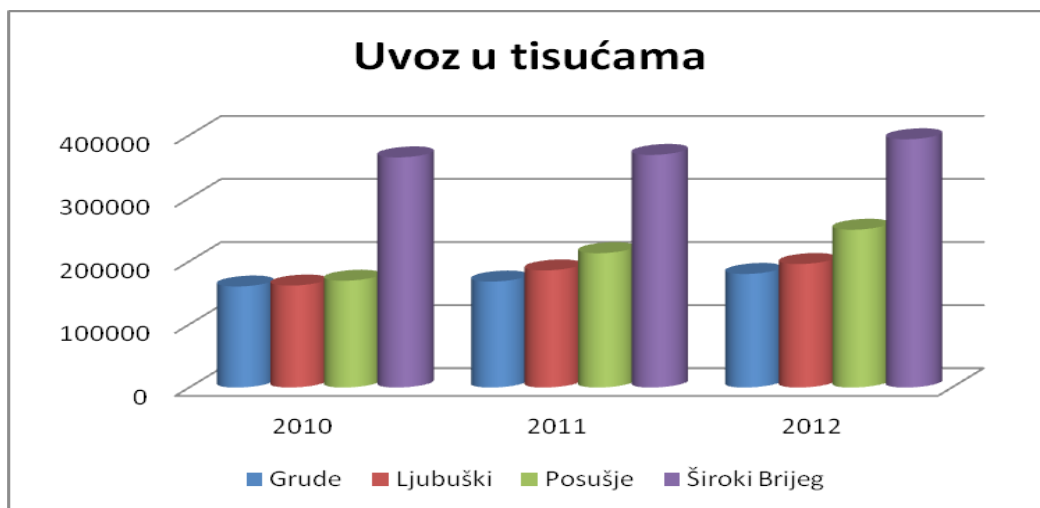
Iz statističkih pokazatelja prikupljenih za općinu Posušje može se vidjeti trend povećanja visine prosječne plaće te da ovaj trend prati kretanja na razini cijele Federacije BiH. Što se tiče prihoda za općinu Posušje iz prikupljenih podataka vidljivo je da je Posušje na drugom mjestu po visini ukupnih prihoda u ŽZH, ispred Gruda i Ljubuškog.

Slika 6. Prihod po općinama (izvor: Strategija razvitka ŽZH)

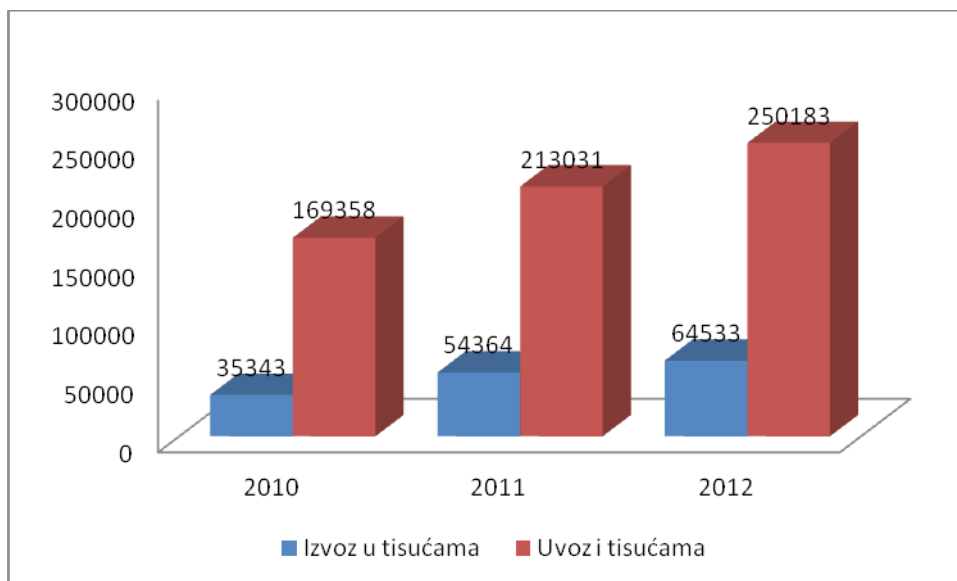
Ad.3 Vanjskotrgovinska razmjena i najznačajniji izvozni proizvodi i poduzeća

Kada analiziramo dostupne podatke iz FZS glede vanjskotrgovinske razmjene primjetno je da je općina Posušje druga po redu u ŽZH po visini uvoza. Također, primjetan je rast uvoza u posljednje tri godine, što je u skladu s trendom na razini županije i ostalih općina u županiji.

Slika 7. Uvoz po godinama (izvor: FZS)

Po pitanju izvoza vidljiv je isti trend povećanja visine izvoza u posljednje tri godine, međutim visina izvoza znatno je manja od visine uvoza. Iz donjeg grafičkog prikaza vidljivo je da je ogromna razlika u visini uvoza u odnosu na visinu izvoza iz općine Posušje. Ovi pokazatelji nisu nimalo drugačiji u odnosu na ostatak županije, ali je zabrinjavajuća činjenica da se trend povećanja visine uvoza znatno brže povećava u odnosu na trend povećanja izvoza. Razloge ovoga prvenstveno treba tražiti u činjenici da je u općini Posušje, kao i cijeloj ŽZH, veliki broj trgovačkih poduzeća koja pokrivaju uvozom cijelu BiH. Međutim, ovo ipak ukazuje na potrebu snažnijeg angažmana i razvoja instrumenata potpore izvozu, te supstitucije uvoza.

Slika 8. Odnos uvoza i izvoza (izvor: FZS)

Što se tiče glavnih izvoznih proizvoda iz općine Posušje to su cijevi za vodovod i kanalizaciju, elektrokabeli za elektro instalacije, armature i ostali proizvodi od čelika za armiranje betona, boksit, i u manjim količinama namještaj.

Kada je u pitanju posuško gospodarstvo treba istaknuti Udrugu gospodarstvenika koja okuplja predstavnike ili vlasnike 50 poslovnih subjekta koji zapošljavaju oko 1800 djelatnika i koji ostvaruju 550 milijuna KM ili 82 % od ukupnog prihoda svih gospodarskih društava općine Posušje. Ukupni prihod iznose 670,7 milijuna KM na

godišnjoj razini, a profit je oko 40 mil. KM. Ova udruga gospodarstvenika mora se gledati kroz prizmu jedne od velikih snaga posušskog gospodarstva i kroz prizmu budućeg partnera općinskoj upravi na razvoju gospodarstva.

III.1.7. Poslovna infrastruktura

Glede poslovne infrastrukture u Posušju postoje tri poslovne zone:

- Poslovna zona Osrdak koja se nalazi na ulazu u Posušje iz pravca Široki Brijeg. Veličina poslovne zone je 120 000 m². Općina Posušje je vlasnik zemljišta te je izrađena i planska dokumentacija za zonu. U zonu je dovedena potrebna infrastruktura. U zonu su već izvršena ulaganja, tj. prva investicija je od strane mljekare Meggle i još osam domaćih investitora.
- Poslovna zona Topala, namijenjena za trgovačke i uslužne djelatnosti, nalazi se na južnoj gradskoj zaobilaznici od Posušja prema Imotskom, Tomislavgradu, Mostaru i Grudama. Veličina poslovne zone je 60 000 m² i zemljište je u potpunosti u vlasništvu općine. U zonu je dovedena potrebna infrastruktura. Zona je u cijelosti popunjena te u njoj djeluje 10 poslovnih subjekata sa preko 150 uposlenih u trgovačkim i uslužnim djelatnostima.
- Poslovna zona Vlake, koja se nalazi na izlazu iz općine prema Tomislavgradu, namijenjena je za poslovne djelatnosti koje mogu sadržavati nešto „priljaviju“ industriju, eventualno, prašinu, buku i sl. i koje nisu prihvatljive za urbana naselja. Trenutno je zona popunjena sa 11 poslovnih subjekata.

Drugi oblici poslovne infrastrukture ne postoje kao što su inkubatori, klasteri i sl. Međutim, u općini Posušje djeluje dosta jaka poslovna udruga „Udruga gospodarstvenika Posušje“, koja okuplja 50 respektabilnih posuških gospodarstvenika i koja se već pozicionirala kao konstruktivan partner općini Posušje.

III.1.8. Turistički potencijali i infrastruktura

Što se tiče statističkih podataka za općinu Posušje o dolasku i noćenju turista prema vrstama objekata i prema zemljama prebivališta, Turistička zajednica ŽZH - podružnica Posušje, nema nikakvih saznanja/podataka.

Naime, od ukupnog broja dolazaka turista u ŽZH u 2012. godini 3023 i noćenja 4622, procjena je da je vrlo malo registriranih u Posušju jer ne postoje smještajni kapaciteti za prihvatanje turista i posjetitelja, a od onih registriranih vrlo je malo prijavljenih gostiju. Naime, u općini Posušje, odnosno gradskoj jezgri, postoji samo jedan hotel, „Hotel Posušje“, koji nije u funkciji. Pored hotela u općini postoji pet manjih motela ukupnog kapaciteta 100-tinjak ležajeva, koji nisu prilagođeni turističkoj funkciji, te nemaju ostalih pratećih turističkih sadržaja, pa se kao takvi teško mogu staviti u turističku funkciju.

Kada se gleda razvoj turizma na području općine Posušje, uzimajući u obzir okruženje i resurse s kojima općina raspolaže, onda se treba orijentirati na ruralni turizam koji se svakog dana sve više razvija, i upravo su tu i najveće mogućnosti i najveći potencijal za razvoj turizma.

Turistički potencijali Posušja su prirodne ljepote Parka prirode Blidinje, Skijaški centar Risovac, nedavno otvorena turističko-planinarska staza u Vučipolju, jezero Tribistovo, Šimićeva pećina, nekropole stećaka Bare i Ričina, kanjon Ričine, arheološki lokalitet Podbila, arheološki lokalitet Gradac, arheološki lokalitet Nečajno, seoska olimpijada Ilijino brdo, Turnir stokilaša u Rakitnu i dr., kao i narodni običaji i gastronomska ponuda koji su dio tradicije žitelja Posušja.

Danas, kad mnoga gradska djeca nisu nikad vidjeli uživo konje, krave ili svinje, seoski turizam postao je čak pomodna pojava, kojoj se ne mogu oduzeti pozitivni efekti čovjekovog bivanja u prirodi. Na neki način prepoznamo svojevrstan "povratak čovjeka prirodi".

Domaći javni izvori financiranja neveliki su i često ostavljaju veliki broj nezadovoljnih, pa je potrebno oslanjati se i na druge izvore financiranja kao što su EU fondovi koji će pomoći u sufinanciranju razvojnih turističkih projekata kroz razne potpore iz IPA programa, ali i na investicijski potencijal dijaspore, koji se može u većoj mjeri pojaviti i kao konzument turističke ponude.

Kvalitetni razvojni turistički projekti ključ su uspjeha u turizmu. Kreativnost, inovacije i nove metode privlačenja turista, uključujući marketing, obećavajući su preduvjet za uspjeh. Pri realizaciji određene ideje potrebno je imati educirane ljude za pripremu i provedbu projekata.

Jedan takav inovativan turistički iskorak je svakako Malonogometni turnir stokilaša. Na ovom turniru ima pravo nastupiti samo onaj tko ima sto i više kilograma. Prijave na ovaj turnir stižu iz svih mjesta cijele Hercegovine i šire. Ovaj turnir, odnosno mjesto Rakitno, postalo je nadaleko poznato baš po ovom inovativnom turniru koji je zaista jedinstvena višetjedna turistička manifestacija koja ima sve više sudionika i posjetitelja na kojoj se plasiraju domaći prehrambeni poljoprivredni proizvodi.

III.1.9. Poljoprivredni proizvodi i potencijali

Ad.1 Poljoprivreda

Iz dostupnih podataka, godišnji obračun bruto dodane vrijednosti poljoprivrede za 2012. godinu u sektoru individualne poljoprivredne proizvodnje u općini Posušje (neto dodana vrijednost) iznosila je 1 742 965 KM.

Bruto domaći proizvod (BDP) za općinu Posušje u 2012. godini iznosio je 88 403 000 KM ili 3795 KM po glavi stanovnika, (Izvor podataka je Federalni zavod za statistiku, Federacija u brojkama 2012.god.) Kada usporedimo neto dodanu vrijednost individualne poljoprivredne proizvodnje sa BDP vidimo da ista iznosi 1,97 % od ukupnog BDP. Ovaj postotak je mali i postoji realna mogućnost (u prirodnim preduvjetima i resursima za poljoprivrednu proizvodnju) kao i potreba da se isti značajno poveća.

Općina Posušje nalazi se u području brdsko-planinske klime što uveliko određuje i razvitak primarne poljoprivrede i prerade koja se na nju izravno naslanja.

Od ukupnih poljoprivrednih površina u privatnom posjedu nalazi se 71,20 %, prema podacima katastra općine Posušje. Iz navedene strukture vidljivo je da prevladavaju livade i pašnjaci (96,86 %), što će sukladno tome uvelike odrediti strukturu primarne poljoprivredne proizvodnje. Ta proizvodnja je i danas usmjerena na stočarstvo, odnosno proizvodnju mesa i mlijeka.

Kada analiziramo prikupljene podatke vidljivo je da od ukupno raspoloživih površina danas je neobrađeno 62,70 %, što jasno ukazuje na stanje u kome se poljoprivredno zemljište nalazi. Neki problemi su zajednički s ostalim općinama FBiH te ih u nastavku samo navodimo:

- a) sitna posjedovna struktura
- b) međuratni (1945-1992) visoki tehnološki zaostatak za svijetom
- c) opadajuće i generalno zapostavljeno stočarstvo
- d) prehrambena industrija koncipirana više na „opskrbljivačkim“ potrebama velikih gradova, nego na marketinškim načelima pa je kao takva slabo razvijena.

Tabela 3. Poljoprivredna površina u ha (izvor: Općina Posušje)

Katastarske klase u ha - UKUPNO									
Katastarska kultura	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	UKUPNO
Njiva	0,00	0,1	8,7	18,6	12,7	13,2	1,5	3,5	58,30
Voćnjak	0,10	0,1	0,5						0,70
Vinograd									0,00
Livada	0,00	1	6,5	10,9	10,6	9,9			38,90
Pašnjak	1,50	27,1	254,8	680,9	6366	5467,3			12797,70
Šuma	31,80	1737	654,2	1784,5	4484	4437,7			13129,10
Neplodno	-							741,6	741,60
Ukupno									26766,30

Tabela 4. Oranične površine (izvor: Općina Posušje)

Načini korištenja	FBiH u 000 ha			ZHŽ u ha			OPĆINA POSUŠJE u ha		
	2002	2003	2004	2002	2003	2004	2002	2003	2004
ORANICE I VRTOVI	461	458	425	31.582	31.504	31.579	5349	5349	5349
1. Zasijane površine	247	226	203			2158	2313		1991
a/ Žita	117	103	90			673	567	-	576
b/ Industrijsko bilje	2	2	2						
c/ Povrtno bilje	56	54	46			574	600	-	523
d/ Krmno bilje	72	67	65			911	946	-	892
e/ Ljekovito bilje	-	-	-						
2. Ostalo na oran.	1	1	2						
3. Obradeno (2+3)	248	227	205			2158	2313		1991
4. Ugari	14	15	12						
5. Neobrađeno	199	216	208			3191	3036	-	3358
Neobrađeno u %	43,2	47,2	48,9			59,60	56,70		62,70

Stočarsku proizvodnju na području Bosne i Hercegovine, pa time Federacije i Zapadnohercegovačke županije, karakteriziraju različite tendencije ovisno o pojedinim dijelovima i tradicijama u pojedinim proizvodnjama. Dok se u govedarstvu osjeća lagana stagnacija u ovčarstvu je evidentan pad, a u peradarstvu porast. Situacija je u tijeku zadnjeg rata još drastičnije utjecala na smanjenje broja grla u svim vrstama i kategorijama stoke.

Projekcija razvoja stočarstva u narednom razdoblju zasniva se na poboljšanju pasminskog sastava, posebno kad je riječ o mliječnim grlima, zatim stvaranju kvalitetnijih potencijala svih vrsta, a s druge strane na poboljšanju krmne osnove, posebno na proizvodnji krme na oranicama.

Brdska, a naročito planinska područja, kojih najviše ima u općini Posušje, nemaju nikakvu alternativu stočarskoj proizvodnji. Prirodni čimbenici su opredijelili ovaj pravac poljoprivredne proizvodnje kao najučinkovitije, omogućavajući značajan porast kvaliteta stočnih proizvoda u odnosu na ostale vidove proizvodnje. Porast proizvodnje prirodne hrane, proizvedene u planinski zdravoj ničim zagađenoj sredini, treba u narednom razdoblju doživjeti tržišnu valorizaciju, na način da poljoprivredni proizvodi, obzirom na uvjete proizvodnje i vrhunske kvalitete koja se pružaju potrošaču, rezultira i povećanim

cijenama po jedinici proizvoda, čime bi automatski doživjeli i dohodovnu valorizaciju, a povratno djelovali na povećanje obujma te proizvodnje.

Jedan od izazova svakako je i funkcioniranje Poljoprivredne zadruge Blidinje koja ima svoju infrastrukturu (uredski prostori, skladište) i nema nikakvih hipotekarnih opterećenja. Međutim, ova je vrsta infrastrukture potrebna i nužna, kako bi se resursi u poljoprivredi mogli bolje i intenzivnije realizirati. Zadruga kao takva trebala bi imati ulogu povezivanja poljoprivrednih proizvođača i njihovo povezivanje sa tržištem radi plasmana poljoprivrednih proizvoda, uz ostale klasične zadružne usluge nabavke repromaterijala za svoje kooperante itd.

Ad.2 Razvoj govedarstva

U uvjetima svakodnevnog rasta cijena svih poljoprivrednih proizvoda na svjetskom tržištu došlo je vrijeme da se vrlo ozbiljno posveti planiranju i razvoju domaće poljoprivredne odnosno stočarske proizvodnje. Pretpostavlja se da će se u narednih pet godina cijena hrane na svjetskom tržištu udvostručiti.

Bitno je spomenuti da je donesen i nacrt zakona o poticajima za razvoj područja posebne zaštite u FBiH. Ovim zakonom utvrđuju se brdsko-planinska područja, kao i područja s težim uvjetima proizvodnje radi poticanja stvaranja preduvjeta za gospodarski i svaki drugi razvoj.

Iskorištavanjem svih komparativnih prednosti koje naša općina ima, moguće je podići stočarsku poljoprivrednu proizvodnju na jednu višu razvijeniju razinu u odnosu na postojeće stanje.

U govedarskoj proizvodnji u zadnjih 10-tak godina osjeća se trend porasta stočnog fonda za prosječno 10 % na godišnjoj razini, s tim što je ovo povećanje posebno zapaženo u posljednje četiri godine. Ovo je posebno izraženo u sjevernim dijelovima općine ili točnije u Rakitnu gdje je dobro organiziran otkup mlijeka za potrebe mljekare u Rakitnu. Stoga bi poseban naglasak trebalo staviti na proizvodnju mlijeka u planinskim područjima gdje je otvorena i mini mljekara za otkup i preradu mlijeka.

Ad.3 Razvoj ovčarstva i kozarstva

Stanje ovčarstva u općini Posušje još nije na zadovoljavajućoj razini. Naime, 1991. godine u općini Posušje, prema podacima iz općinskog referata za statistiku, bilo je točno 3883 ovaca, dok se danas broj ovaca procjenjuje na oko 3000. Postojeće tvrtke za proizvodnju ovčarstva su ispod razine prije 90-tih godina. Međutim, prerada mesa, što je dominantno u Rakitnu, sve se više orijentira na uslužni tov janjadi kao i razvitak kooperantskih odnosa u ovoj proizvodnji, što je zasigurno jedina ispravna orijentacija, kako bi se smanjio veliki uvoz janjadi kako za tov tako i za klanje.

Zakonskom zabranom uzgoja koza nakon II. svjetskog rata došlo je do skorog izumiranja koza na prostoru općine i njihov broj je bio spao na nekoliko desetaka koza u cijeloj općini. Međutim, nakon devedesetih godina prošlog stoljeća dolazi do laganog porasta broja koza. Danas na prostoru općine ima 7 farmi koza s ukupno oko 800 koza. Kozarstvu na području općine treba posvetiti više pozornosti i stoga što su koza i ovca uvijek na ovim prostorima živjeli u simbiozi, koza je brstila grmlje i šiblje, te na taj način otvarala ovcu prostor za ispašu. Ukoliko se želi jači prodor na područja koja su prirodno opredijeljena za držanje koza i ovaca, tu simbiozu nanovo treba oživjeti. Na prostoru općine Posušje postoje idealni klimatski i prostorni uvjeti za razvoj ovčarstva i kozarstva. U prostornim planovima je predviđeno preko 8000 h pašnih i brstilišnih površina za ove dvije grane stočarstva. Na prostoru općine Posušje, ravnomjerno

raspoređeno, samoodrživo može funkcionirati oko 150 obiteljskih farmi sa oko 100 do 150 koza. Studija razvoja kozarstva u BiH (UNDP 20011) kaže da farma sa 150 proizvodnih grla može samoodrživo dati najmanje tri radna mjesta. Mogućnost plasmana ovčjih i kozjih proizvoda na tržištu postoji i tržište nije zasićeno. Za kozarske proizvode postoji realna mogućnost izvoza velikih količina kozjeg sira, mlijeka i mesa na ino tržišta kako EU tako i na tržište Bliskog istoga koje u svojoj kulturi i tradiciji ima prehrambene proizvode od koze na svom stolu. Ne treba zaboraviti da su to tržišta s velikom platežnom moći i s velikim brojem potrošača prehrambenih ovčjih i kozjih proizvoda.

Ad.4 Razvoj peradarstva

Dok sa sadašnjim stanjem u proizvodnji konzumnih jaja na farmi koka nesilica u MZ Rastovača, možemo biti zadovoljni, to se ne može reći za proizvodnju pilećeg mesa, koga još uvijek nema na prostorima općine kao niti u značajnijem obimu ni na razini ŽZH. Ovoj proizvodnji treba prići ozbiljnije i organiziranije. Proizvodni kapaciteti moraju biti u neposrednoj blizini farmi za uzgoj brojlera. Neke naznake interesa postoje u općini Posušje, ali ih treba od strane županijskih i općinskih službi poticati i stimulirati. Po dostupnim podacima općinskog referata za statistiku, prije rata, tj. 1991. godine proizvodnja konzumnih jaja iznosila je 1 351 600 komada godišnje, a 2012. godine ta proizvodnja bila je 1 671 000 komada.

Ad.5 Razvoj pčelarstva

Pčelarstvo predstavlja, kao i svugdje kod nas i na prostorima općina Zapadnohercegovačke županije, sporednu djelatnost i vrlo je mali broj obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava kojim je ono osnovna djelatnost. To je loš odnos prema ovom po dohodovnosti vrlo interesantnom zanimanju, te možda je ovo trenutak kada bi trebalo na bolji i organiziraniji način pristupiti ovoj poljoprivrednoj djelatnosti. Po podacima iz pčelarske udruge „Iva“ Posušje, sredinom 2013. godine na teritoriju općine Posušje ima oko 2500 košnica, od toga na pčelinjacima koji imaju preko 30 košnica, i koji su članovi udruge je točno 1729 košnica. Nažalost, važan faktor u pčelarskoj proizvodnji je klima koja zadnjih godina štetno oscilira i nepovoljno utječe na pčelarsku proizvodnju. Općina Posušje ima dobro organiziranu udruhu pčelara sa 52 pčelara i koja je članica županijske udruge. Pčelarstvo treba biti više potpomognuto na adekvatan način od općinskih i županijskih struktura i službi kako bi se pčelarstvo dalje razvijalo u Posušju i prerastalo postupno iz kategorije sporedne djelatnosti u glavnu ili profesionalnu djelatnost za dotičnog pčelara. Razvoj je pčelarstva posebno bitan stoga što ono otvara mogućnosti razvoja sekundarnih djelatnosti u smislu proizvodnje pčelinjih proizvoda i proizvoda na bazi pčelarstva u sektoru zdravstvene preventive i kozmetičke primjene.

Ad.6 Razvoj voćarstva

U općini Posušje zadnjih godina prepoznatljiva je tendencija podizanja većih voćnjaka i voćarskih nasada različitih sorti šljiva i jabuka. Voćarstvo u Posušju nema tradiciju, ali postoje klimatski uvjeti za uspješan razvoj voćarstva kao poljoprivredne grane. Na temelju općinskih i federalnih subvencija u ovoj oblasti i uz stručni nadzor moguće je podizanje kvalitetnih voćnjaka uz minimalna sredstva. Potpomaganjem ovog vida proizvodnje moguće je za nekoliko godina, uz uložena minimalna sredstva, doći do cca 100 000 sadnica različitih voćnih vrsta, što bi uvelike pridonijelo dodatnoj zaradi mnogih posuških obitelji. Trenutno na području općine ima 5500 sadnica, dominantno šljive i jabuke.

Ad.7 Lovstvo i lovišta

Organizirano bavljenje lovom u Posušju postoji od vremena Austro-Ugarske vlasti. Nakon II. svjetskog rata osniva se Lovačko društvo Radovanj. Članovi i osnivači Društva bili su uglavnom dužnosnici tadašnje službe sigurnosti, šumari i drugi državni službenici koji su imali „pravo“ na oružje. Masovnije bavljenje lovom počinje 60-ih godina kada dolazi do pomaka u demokratskim pravima i slobodama, pa se lakše dolazi do dozvole za nabavku i posjedovanje lovačkog oružja.

U vrijeme Domovinskog rata lovstvo i opstanak divljači nisu bili od prioritetnog značaja. Međutim, ipak se obnavljaju lovačka društva, koja, koliko je to bilo moguće u tim vremenima, vode brigu o divljači. Formira se Lovački savez Herceg Bosne, koji se zalaže da se lov u to vrijeme zabrani.

U vrijeme i nakon Domovinskog rata na prostoru općine Posušje brigu o lovištu vodilo je Lovačko društvo Radovanj, jedno od osnivača Lovačkog saveza Herceg Bosne. Do donošenja Zakona o lovstvu (2006.) formiranje lovišta, kao i dodjela lovišta na korištenje (gospodarenje) bila je u nadležnosti općina. Tako su na području općine Posušje s vremenom nastala tri lovišta, a formirana dva nova lovačka društva. Pored Lovačkog društva Radovanj, kao matičnog društva formirano je Lovačko društvo Milan Mikulić Bikan i Lovačko društvo Jarebinjak, koja su kratko po formiranju dobila i svoja lovišta cijepanjem postojećeg.

Odlukom Skupštine Zapadnohercegovačke županije 2010., ustanovljena su tri lovišta na osnovu „zatečenog stanja na terenu“, uglavnom poštujući interese postojećih društava, međutim, ne sagledavajući sve relevantne čimbenike koji bi trebali određivati jedno lovište:

- Lovište Zečjak – uglavnom područje katastarskih općina Sutina donja, Sutina gonja, Vrpolje i Poklečani. Površina lovišta prema odluci o ustanovljenju je 11 600 ha, a brigu o lovištu vodi Lovačko društvo Jarebinjak od 2005. koje broji svega 50 članova.
- Lovište Oštrc – uglavnom područje katastarskih općina Batin, Bašići, Bešlići, Cerovi doci, Česića draga, Čitluk, Gradac, Landeke, Lipovice, Nugli, Osoje, Posušje, Širića brig, Tribistovo, Vinjani i Vučipolje. Površina dijela općine na kojem se ustanovljava lovište je 18 805 ha, a površina lovišta 11 100 ha. Lovište je brdskoplaninskog tipa. Ovim lovištem od osnutka do sada upravljalo je Lovačko društvo Radovanj koje broji 265 članova.
- Lovište Kobilic - uglavnom područje katastarskih općina Glavica, Podbila, Sutina virska, Vir, Zagorje i Zavelim. Površina lovišta prema odluci o ustanovljenju je 7800 ha. Međutim, stvarna je površina lovišta također za oko 10 % manja. Lovištem je od njegovog ustanovljenja 1998. do sada gospodarilo Lovačko društvo Milan Mikulić Bikan, koje broji oko 100 članova.

Pored ustanovljenih lovišta na sjevernom dijelu općine nalazi se Park prirode Blidinje, koji nije u sastavu posuških lovišta, u kojem „brigu“ o divljači vodi uprava parka.

Od uočenih problema glede lovstva i lovišta u općini Posušje mogu se izdvojiti sljedeći:

- Postupak dodjele lovišta na gospodarenje nije dovršen, što direktno onemogućava planski pristup lovnom gospodarenju i lovnom turizmu kao njegovom sastavnom dijelu;
- Ne postoji nikakva strategija razvoja lovnog turizma na višoj razini u BiH, koje bi surađivale s djelatnicima stručnih službi društva;
- Nedosljednost u primjeni Zakona o lovstvu.

Zaključna razmatranja:

Prirodni preduvjeti koji postoje na teritoriju općine Posušja za razvoj ovčarstva, kozarstva i voćarstva nisu ni približno iskorišteni kao što bi mogli i trebali biti. Da bi se pokrenuli procesi razvoja ovčarstva i kozarstva i da bi se postigla optimalna samoodrživa struktura koja maksimalno koristi postojeće prirodne potencijale, potrebno je osigurati niz pretpostavki počevši od potpore u organizaciji, u financiranju početničkih stadija razvoja farmerstva kao i potporu kroz sve aktivnosti koje pruža poljoprivredna zadruga.

Za razvoj govedarstva, odnosno proizvodnju mlijeka, također postoje preduvjeti ali značajno manji jer nema dovoljno oraničnih površina koje su pogodne za proizvodnju silaže nužno potrebne za konkurentnu mliječnu proizvodnju. Prisutan je i nedostatak oraničnih površina za konkurentnu proizvodnju žitarica te moguće je biti konkurentan s malim obiteljskim farmama u prosjeku od pet do desetak krava, uz naravno odgovarajuću politiku uzgoja adekvatnih pasmina za posuško podneblje.

Općina Posušje ima prilično razvijene tri poslovne zone koje imaju mogućnost biti pokretači razvoja. Poslovna zona Osrdak posebno iz razloga što je tek na početku svojeg razvoja. Ovo je prilika za privlačenje i stimuliranje proizvodnog poduzetništva.

Iako turizam nije dovoljno razvijen i za sada nije u funkciji razvoja, resursi i mogućnosti daju veliku šansu turizmu, posebice ruralnom i aktivnom. Također, u tom je pogledu neiskorišten potencijal i sektor lovstva pogotovo u pravcu razvoja lovnog turizma, gdje se ovaj vid turizma može i treba kombinirati s rastućim trendom aktivnog i ruralnog turizma. Međutim, u razvoju ovog vida turizma treba imati na umu aspekt zaštite okoliša.

Općina Posušje bi u razvoju turizma i poljoprivredne proizvodnje u većoj mjeri mogla koristiti potencijale iseljeništa koje svojim znanjima i iskustvom, ali i investicijama, može u velikoj mjeri unaprijediti ove privredne grane i doprinijeti sveukupnom razvoju općine.

III.1.10. Pregled stanja i kretanja na tržištu rada**Ad.1 Broj i struktura zaposlenih i nezaposlenih**

Analiza službenih statističkih podataka zadnje četiri godine kaže da je broj zaposlenih rastao do 2010. god nakon čega je broj zaposlenih u stalnom padu te je u razmatranom periodu pao za oko 400 radnika.

Godina	Ukupan broj zaposlenih u općini Posušje
2009	2696
2010	3415
2011	3324
2012	3141
2013	3039

Tabela 5. Broj zaposlenih po godinama

Od ukupnog trenutnog broja zaposlenih 3039 samo u 50 privatnih poslovnih subjekta koji su članovi posuške Udruge gospodarstvenika i ukupno je zaposleno oko 1800 djelatnika od toga 1200 u Posušju ili oko 40 % ukupno zaposlenih. Prema dostupnim podacima 526 ili oko 17 % djelatnika zaposleno je u vladinom sektoru na svim razinama i u svim institucijama odnosno javnim službama kao što je školstvo, zdravstvo, i ostale javne institucije županije, općine, policija itd. U samoj općini kao instituciji zaposleno je 55 djelatnika ili 1,8 %. Pored činjenica pada broja zaposlenih kod članica Udruge gospodarstvenika bilježi se rast zaposlenosti za oko 5 % u odnosu na 2011. godinu.

Sektori u kojima su privatni subjekti s većim brojem zaposlenih su: Industrija plastike i elektro kabela, građevinski sektor-niskogradnja, poljoprivredna proizvodnja i trgovina. Prema službenim podacima struktura i broj nezaposlenih osoba na zavodu za zapošljavanje općine Posušje, u zadnje četiri godine prikazano je u tabeli ispod:

Tabela 2. Obrazovna struktura nezaposlenih

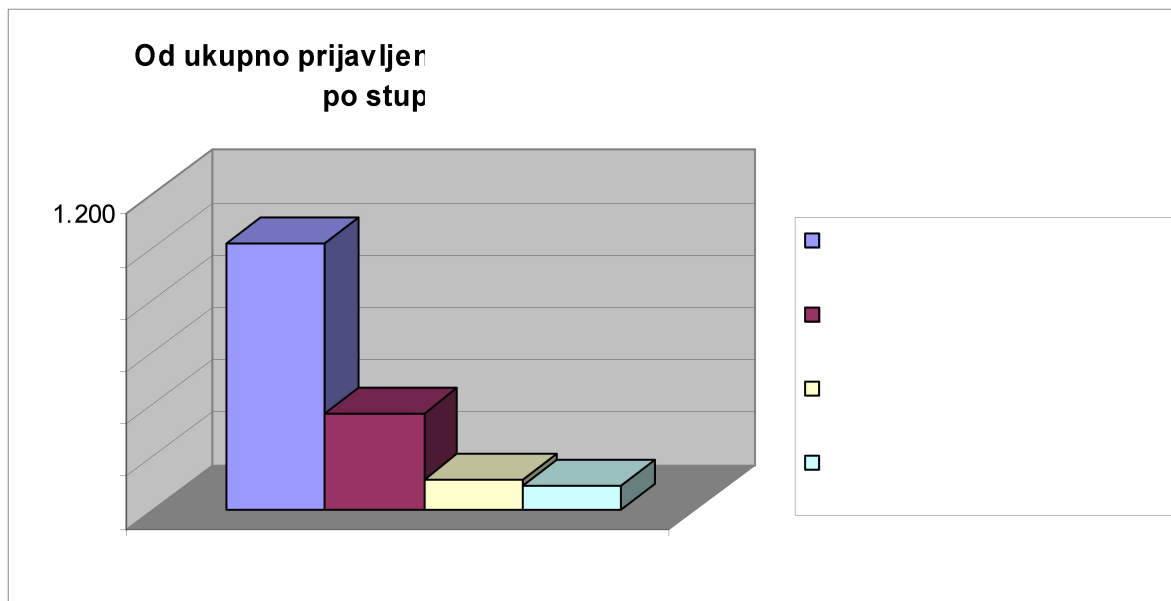
Obrazovna struktura	2009			2010			2011			2012		
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
NKV	192	229	421	190	201	391	178	200	378	159	208	367
PKV	11	19	30	10	16	26	16	18	34	15	19	34
KV	223	201	424	211	206	417	187	185	372	189	183	372
VKV	5	1	6	5	1	6	3	1	4	3	0	3
NS	1	8	9	2	8	10	1	9	10	3	10	13
SSS	345	526	871	394	548	942	425	559	984	450	569	1019
VŠS	19	58	77	22	67	89	27	82	109	30	87	117
VSS	19	22	41	27	28	55	24	45	69	25	66	91
Ukupno	815	1064	1879	861	1075	1936	861	1099	1960	874	1142	2016

Analizom podataka vidljiv je stalni trend povećavanja broja nezaposlenih, što je jako zabrinjavajuća činjenica. Kada ovaj broj nezaposlenih postavimo u odnosu na broj radno sposobnih, kojih po procjeni imamo oko 5112, onda je stopa nezaposlenih u općini Posušje 39,43 %. Od tog broja najviše je nezaposlenih frizera, automehaničara i trgovaca. S druge strane, evidentna je potražnja za kadrovima u oblasti poljoprivrede (mesari, poljoprivredni tehničari i sl.) i ugostiteljstva.

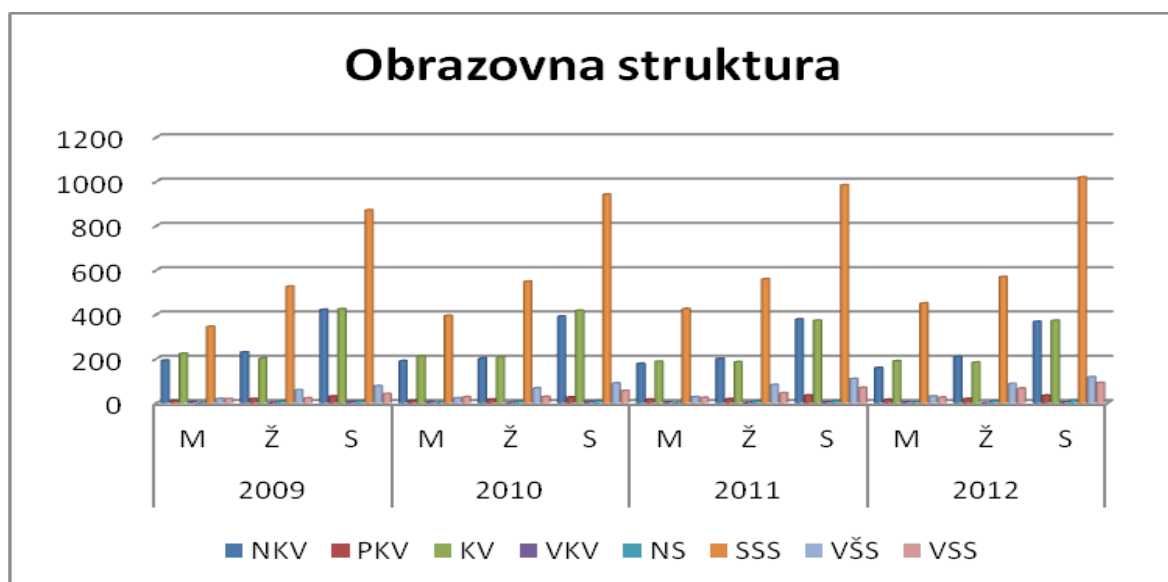
Nadležni Federalni zavod za zapošljavanje provodi različite programe i mjere u cilju smanjenja broja nezaposlenih, odnosno u cilju zapošljavanja, ali nažalost rezultati tih aktivnosti na razini općine Posušje su zanemarivi i ne daju očekivane rezultate. Nema dovoljno suradnje između općinske uprave i Zavoda za zapošljavanje u smislu zajedničkog osmišljavanja programa prekvalifikacije, dokvalifikacije i programa za započinjanje vlastitog biznisa. Kreiranje tih programa, uključujući i programe podrške započinjanju vlastitog biznisa, moguće je sprovesti uz suradnju s poslovnom dijasporom.

Nažalost, jedan od bitnih faktora velikog broja nezaposlenih je i u sektoru srednjoškolskog obrazovanja koje nije usklađeno s potrebama tržišta rada.

Također, nedostatak različitih mehanizama i instrumenata podrške razvoju poduzetništva, pogotovo početničkog (tzv. start up) poduzetništva, kao što je nedostatak kreditno jamstvenog fonda, proizvodnog inkubatora, inkubatora novih proizvoda, također su razlozi velikog broja nezaposlenih i sporog procesa smanjivanja broja nezaposlenih.

Slika 9. Struktura nezaposlenih 2012. godine.

Slika 10. Obrazovna struktura

Ad.2 Broj i struktura umirovljenika

U Posušju djeluje Udruga umirovljenika Posušje koja je osnovana 2000. godine, i u to vrijeme je imala prostorije i kavanu za druženje umirovljenika gdje je sada smješteno Mirovinsko osiguranje. Trenutno je Udruga smještena u bivšim prostorijama Mirovinskog osiguranja i svake godine potpisuje ugovor o najamnini bez naknade, što znači da umirovljenici u našoj općini nemaju vlastiti prostor, a postojeći nije adekvatan. Važno je istaknuti da je općina Posušje jedina općina u Federacije BiH koja nema Doma umirovljenika.

Što se tiče stanja glede umirovljenika ono je sljedeće:

- U općini Posušje živi oko 1850 umirovljenika, od toga 70 % prima mirovinu od 310 KM.
- Udruga umirovljenika trenutno broji 617 članova, a članarina je 1 KM mjesečno.

Iz navedenog vidljivo je da umirovljenici nisu u mogućnosti sami učiniti ništa bez pomoći općinskog tijela vlasti. Velika većina nije u stanju financirati lijekove, niti preživljavati od svoje mirovine.

Ono što je potrebno za poboljšanje pozicije umirovljenika je izgradnja doma umirovljenika ili kao alternativno rješenje dodjeljivanja prostora za dnevni boravak i sastajanje umirovljenika u gradu. Također kao infrastruktura za staračku populaciju potreban je starački dom. Uvažavajući već iskazanu potrebu za izgradnjom doma za umirovljenike odnosno dnevnog centra, potrebno je ispitati i spremnost umirovljenika, odnosno članova njihovih obitelji, koji su se vratili iz inozemstva, ali i onih koji to planiraju, da kroz projekte javno-privatnog partnerstva doprinesu uspostavi ovih institucija.

Inozemnih mirovina u općini Posušje je oko 300. Ova populacija je nažalost u podmakloj životnoj dobi i svake ih je godine sve manje.

Zaključna razmatranja:

Jedna od ključnih tema koje imaju prioritet je svakako rješavanje problema nezaposlenosti. Obzirom da je problematika nezaposlenosti u nadležnosti federalnih i županijskih institucija vlasti, koje su provodile prethodnih godina različite programe i mjere u cilju otvaranja novih radnih mjesta, ali nažalost sa skromnim učinkom. Potrebno je ispuniti još niz drugih pretpostavki u smislu osiguranja instrumenata podrške samozapošljavanju i kreiranju radnih mjesta. Ti programi i mjere bili su jednokratnog učinka. Stoga, nedostaje mjera trajnog karaktera bez vremenskog ili sezonskog ograničenja u odnosu na mogućnost pristupa nezaposlene osobe sadržaju mjere kao podrške za samozapošljavanje. S razine općine potrebno je u suradnji sa NVO i poslovnim sektorom razviti partnerske projektne odnose koji bi bili usmjereni za stvaranje preduvjeta za nova radna mjesta, za uklanjanje prepreka u zapošljavanju, za stjecanje novih radnih vještina i novih znanja, za kreiranje novih inovativnih proizvoda i usluga itd. Potrebna je aktivnija suradnja Zavoda za zapošljavanje, lokalne zajednice, dijaspore, ali i obrazovnih institucija, kako bi se proizvodili kadrovi u skladu sa potrebama tržišta rada. Potrebno je raditi na uključivanju umirovljenika iz dijaspore, onih koji se poslije odlaska u mirovinu žele vratiti u općinu, kao i sa članovima njihovih obitelji, u projekte javno-privatnog partnerstva usmjerenih na zbrinjavanje i podršku umirovljenicima.

III.1.11. Društveni razvoj

Ad.1. Obrazovanje

Predškolsko obrazovanje u općini Posušje odvija se u tri vrtića i to dva privatna i jedan javni-općinski. U privatnim vrtićima dobri su smještajni uvjeti kao i u javnom vrtiću. Interes roditelja za upisom je veći od mogućeg prihvata djece, posebno u javnom vrtiću, tako da bi ga trebalo proširiti u smislu prostornih kapaciteta za smještaj još oko 100 djece, iako je sada u njemu smješteno 81 dijete, od čega 37 djevojčica i 44 dječaka. Također, među navedenim brojkama smješteno je i 4 djece sa posebnim potrebama. Djeca su raspoređena u dobne skupine tako da je stanje sljedeće: jasljička skupina u dobi od 1 do 2 godine - 12 djece; starija jasljička skupina od 2 do 3 godine - 18 djece; srednja odgojna skupina u dobi od 3 do 4 godine - 25 djece; predškolska skupina u dobi od 5 do 6 godina broji 26 djece. Djeca koja nisu smještena u vrtiće najčešće borave u obiteljima na način kako se roditelji uspiju sami snaći, te stoga se pojavljuje sve više zahtjeva za vrtićkim smještajem.

Predškolsko obrazovanje odvija se u tri dječja vrtića od kojih je jedan javna ustanova sa 98 djece. Potražnja za smještajem značajno je veća od mogućnosti prijema za oko stotinu djece. Postoji terenska mogućnost za potrebno proširenje prostornih kapaciteta postojeće zgrade vrtića za još dodatnih stotinu kvadrata smještajnog prostora.

Slabosti vezane za školstvo se najviše odnose na nedostatak prostora u gradskoj Osnovnoj školi i na nepovoljno stanje pojedinih školskih objekata u općini Posušje. Nastava se u osnovnim školama u Posušju izvodi u centralnoj i područnim školama. Centralna škola je prenapučena učenicima. Zbog velikog broja, ili 1316 učenika u 2014. godini, nastava se odvija u dvije smjene. To je najbrojnija škola u BiH.

Područne škole su sve sa odjelima od 1. do 4. razreda osnovne škole i nalaze se u ruralnim područjima i u njima se nastava u velikom broju izvodi u kombiniranim odjeljenjima. Ovo otežava izvođenje slobodnih aktivnosti u školi, te njenu povezanost s lokalnom zajednicom. Većina su školskih objekata građeni prije trideset i više godina. Bez obzira na dosadašnja ulaganja u školske objekte, prisutan je nedostatak školskog prostora u OŠ Ivana Mažuranića u Posušju.

Na cijelom prostoru općine organiziran je prijevoz učenika osnovne škole od kuće do škole i nazad. Postojeći su osnovnoškolski objekti generalno gledano u dobrom stanju i raspolažu s dovoljno školskog prostora kad su u pitanju osnovne i područne škole izvan Grada Posušja po svim MZ općine.

U pogledu školskih sportskih dvorana i terena stanje bi trebalo popraviti, što bi svakako bilo povoljno za bolji fizički razvoj školske djece. Što se tiče suvremene informatičko-komunikacijske opremljenosti škola, stanje je veoma loše. Školama nedostaju suvremene kompjuterske učionice sa softverskom podrškom koja se može koristiti u svakodnevnoj nastavi. Iako je osnovno obrazovanje obvezno i besplatno, roditelji kupuju udžbenike i školski pribor.

U školama su i pored navedenih slabosti zapaženi dosta dobri rezultati u školskim i izvanškolskim aktivnostima. Dobra suradnja škola, nevladinih organizacija s lokalnom zajednicom u narednom periodu može povoljno utjecati na poboljšanje stanja u osnovnoškolskom sustavu.

Izdvajanje više sredstava iz proračuna općine Posušje u školske i izvanškolske aktivnosti i projekte (školski sportski klub, natjecanje u znanju, školski list "Cvitak" itd.), kao i bolje opremanje školskih učionica od iznimnog je značaja za daljnji razvoj obrazovanja u općini Posušje .

Za obrazovanje odraslih u Posušju nema registriranih ustanova, i te usluge naši građani dobivaju u susjednoj općini Široki Brijeg gdje postoji privatna srednja škola s pravom javnosti koja nudi niz obrazovnih profila kako u redovitom tako i u programu doškolvavanja ili prekvalifikacije.

Ad.2 Osnovnoškolsko obrazovanje

U centralnoj školi školuju se djeca od I. do VIII. razreda s jednim odjelom za djecu s posebnim potrebama. Od ove godine, radi uvođenja devetogodišnjega obrazovanja u osnovnoj školi, u Posušju imaju dvije generacije petoga razreda i to V. razred po devetogodišnjem obrazovanju i V. razred po osmogodišnjem obrazovanju. Ove će školske godine prvi razred početi nastavu 13. siječnja 2014. godine.

Broj odjela u matičnoj školi:

- Broj odjela od I. do V. razreda29
- Broj odjela od V. do VIII. razreda 31
- Broj odjela za djecu s posebnim potrebama..... 1
- Ukupno odjela u centralnoj školi 61

Broj učenika u matičnoj školi:

- Broj učenika od I. do V. (dev.) razreda 585
- Broj učenika od V. do VIII. razreda 725
- Broj učenika u odjelu za djecu s posebnim potrebama..... 6
- Ukupno učenika u centralnoj školi 1316

Osim u centralnoj školi, nastava se organizira i u područnim školama i to:

- Područna škola u Čitluku sa 45 učenika
- Područna škola u Tribistovu sa 4 učenika
- Područna škola u Batinu sa 39 učenika
- Područna škola u Vinjanima sa 39 učenika

U svim su područnim školama niži razredi kako slijedi:

- Čitluk – I. III. i IV. čist, a II. i V. kombinacija,
- Vinjani – I. II. i III čist, te IV. i V. kombinacija,
- Batin – I. čist, II. i IV., te III. i V. kombinacija i
- Tribistovo - jedna kombinacija II. IV. i V.

UKUPNO ODJELA U ŠKOLI (s područnim školama) 71

UKUPNO UČENIKA U ŠKOLI (s područnim školama) 1443

Školsko područje koje se nalazi u sastavu Osnovne škole Ivana Mažuranića proteže se u rasponu od 4 kilometra – područna škola u Batinu i Čitluku do 12 kilometara – područna škola u Tribistovu. Konfiguracija terena uvjetovala je raspršenost stambenih objekata osobito u Tribistovu. Na temelju analize dosadašnjih godina proizlazi da su socijalni uvjeti rada učenika ove škole zadovoljavajući.

Pored OŠ Ivana Mažuranića u Posušju postoje još tri osnovne škole , i to:

- OŠ Ante Brune Bušića u Rakitnu sa područnom školom u Sutini sa ukupno 234 učenika, od toga 117 dječaka i 117 djevojčica.
- OŠ Franice Dallera u Viru s područnim školama u Zagorju i Dubravama, s ukupno 175 učenika
- OŠ Vranić s područnim školama u Broćancu i Gracu, s ukupno 191 učenika.

Na području općine Posušje osnovnu školu u 2012. godini pohađa ukupno 2043 učenika, U cilju smanjenja troškova za energente grijanja svih osnovnih škola godišnje, općina Posušje troši oko 190 000 KM. U cilju smanjenja ovih troškova sačinjen je plan prelaska

sa lož ulja na obnovljive izvore energije, kao što su drvo i pelet, čime bi se uštedjelo preko 50 % troškova za grijanje.

Ad.3. Srednjoškolsko obrazovanje

Posuško srednjoškolsko obrazovanje strukturirano je do Srednje strukovne škole i Gimnazije fra Grge Martića. Obje ove škole smještene su u istoj zgradi. Nastava se izvodi u dvije smjene. U Srednjoj strukovnoj školi ima 598 učenika. U Gimnaziji ima ukupno 270 učenika.

U Srednjoj strukovnoj školi obrazuju se učenici u sljedećim strukama:

- Ekonomija – 191 učenik u 8 odjela,
- Trgovački smjer – prodavač: 74 učenika,
- Računalni tehničar u strojarstvu: 94 učenika u 4 odjela,
- Instalater grijanja i klimatizacije: 50 učenika u 2 odjela,
- Automehaničar: 22 učenika u 1 odjelu,
- PT tehničar: 117 učenika u 4 odjela,
- Klesar: 37 učenika u 2 odjela.

Što se tiče broja učenika srednjih škola u posljednjih pet godina, vidljivo je da je stalan trend povećanja broja učenika na 1000 stanovnika. U odnosu na ostale općine i županiju u cjelini vidljivo je da je općina Posušje ispred drugih općina.

	Učenika/1000 stanovnika				
	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13
Grude	33	32	35	37	42
Ljubuški	44	46	48	47	47
Posušje	58	59	59	61	63
Široki Brijeg	56	56	57	60	62
ŽZH	49	49	51	52	54

Slika 11. Broj učenika srednjih škola na 1000 stanovnika

U Srednjoj strukovnoj školi trenutno ima 60 djelatnika od čega je 38 stalno uposlenih, a ostali su vanjski suradnici ili su primljeni na određeno vrijeme.

Stanje postojećih srednjoškolskih objekata ne zadovoljava zahtjevima suvremenog školstva. Škola ima 16 učionica od kojih dvije nisu dovoljnog prostornog kapaciteta pa se koriste za rad u grupama.

Škola ima 7 kabineta i to kabinet fizike, kemije, biologije, informatike, telekomunikacijskog prometa, frizersku praksu, i dvije radionice za praksu strojarstvoj struci. Prostor za praksu klesarima nije trajno riješen te se koriste prostorom koji pripada Osnovnoj školi. Škola nema ni građevinsku ni uporabnu dozvolu. Od uredskih prostora škola ima ured ravnatelja, pedagoga, ured administratora, zbornicu, knjižnicu, čajnu kuhinju te ured tajnika i računovođe. Ovim se uredima koriste i Gimnazija i Srednja strukovna škola.

Nedostaci na objektima i u objektima srednjih škola su sljedeći: gromobrani nisu u funkciji, prokišnjava dvorana za tjelesnu kulturu, prokišnjava krov iznad stubišta kod

knjižnice, nedostatak sanitarnih čvorova u odnosu na broj učenika, ženski zahod u prizemlju nije u funkciji, stubište ispred škole je devastirano, unutarne je stubište malog kapaciteta i u slučaju žurne evakuacije postalo bi opasno i tijesno grlo (te bi nužno bilo napraviti dodatno protupožarno vanjsko ili vanjska montažna stubišta), nema definiranog ni ograđenog školskog dvorišta, olučni slivnici nisu u funkciji, elektroinstalacije su dotrajale i stare preko 50 godina kao i vodovodne instalacije. Ne postoje protupožarni izlazi i izlazi za evakuacije.

Nedostaci po učionicama i kabinetima su sljedeći: većina je namještaja jako stara i koristi se preko 30 godina. Klupe i stolice trebalo bi zamijeniti u najmanje 10 učionica, parketi i podovi su u lošem stanju, neke od učionica i kabineta nemaju mogućnost internet priključka.

III.1.12. Kultura

Ad.1 Sadašnje stanje

Do 2003. godine Posušje nije imalo niti jedan prostor u kome bi se mogle kvalitetno održavati kazališne predstave, kino-projeksije ili drugi sadržaji iz oblasti kulture. Za koncerte se uglavnom koristila (u novije vrijeme) velika dvorana katehetskog centra, a za smotre narodnog stvaralaštva dvorane za svadbe u privatnom vlasništvu.

Trenutno je stanje u ovoj oblasti refleksija cjelokupnog stanja u političkom i ekonomskom stanju društva uopće. 2003. godine u Posušju je otvorena multifunkcionalna dvorana - Kinodvorana s 285 sjedišta, tako da su stvoreni preduvjeti za održavanje kazališnih predstava i priredbi druge vrste. U mjestima izvan gradskog središta, zbog nedostatka adekvatnog prostora, gotovo da i nije moguće organizirati neki događaj iz oblasti kulture. Organizacije i institucije iz oblasti kulture participiraju u općinskom proračunu s vrlo malim udjelom. Primjetan je kvalitetan rad Hrvatskog kulturnog društva „Napredak“ podružnica Posušje, Hrvatskog kulturno-umjetničkog društva „Fra Petar Bakula“, Matice hrvatske Posušje, FRAM-e Posušje, **Vijeća mladih općine Posušje, Hrvatskog planinarskog društva „Pločno“**, te udruge „Zvizdan“.

- Hrvatsko kulturno društvo „Napredak“ podružnica Posušje, osnovano je 1992. godine a obnovljeno je 1991. godine. Ciljevi HKD „Napredak“ su: promicanje hrvatske duhovnosti i svijesti razvijanjem kulturnih vrednota Hrvata. Klapa „GRGA“ jedna je od najaktivnijih sekcija HKD „Napredak“ podružnica Posušje. Sudjeluje na svim značajnijim kulturnim manifestacijama u gradu, županiji i regiji. Od značajnih sekcija treba spomenuti Napretkov tamburaški orkestar (2000. - 2005.) te puhački orkestar (1997. – 2010.) koji su prekinuli rad zbog materijalnih poteškoća.
- Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo „Fra Petar Bakula“ njeguje narodnu tradiciju, pjesme, plesove i običaje. Okuplja nekoliko stotina članova u više sekcija.
- Matica hrvatska Posušje formirana je 1991. godine i radi na očuvanju, proučavanju i promicanju kulturne baštine ovoga kraja te se bavi nakladničkom djelatnošću. Matica hrvatska u suradnji je s FRAMOM izvršila pripreme za formiranje Etnografskog muzeja u Posušju. Prikupljeno je više stotina eksponata, koji su smješteni u jednu učionicu OŠ I. M., gdje su izloženi devastaciji i

propadanju. Nepostojanje etnografskog muzeja, predstavlja ozbiljan nedostatak kulturnom razvitku općine.

- **Vijeće mladih općine Posušje osnovano je 2013. godine.** Njegovo formiranje bilo je itekako potrebno s obzirom da Općina Posušje glasi kao najmlađa u Bosni i Hercegovini s obzirom na prosječnu dob stanovnika. Vijeće koje čine četiri udruge: „Apollo“, „Dnevni Boravak“, „Torcida Posušje“, i „Primus“. Zadaće Vijeća su rad s mladima, realizacija projekata koji se tiču podizanja svijesti o zaštiti okoliša, cijeloživotnom obrazovanju, donošenje strategije odnosa prema mladima itd. Iz djelovanja Vijeća mladih općine Posušje svakako se može izdvojiti ekološka akcija pod nazivom „Jer te se tiče“ u kojima se vršilo prikupljanje otpada s divljih odlagališta na prostoru općine Posušje.
- **Osnovna glazbena škola „Posušje“ formirana je 1995. godine** i zauzima značajno mjesto u razvoju kulture u Posušju. Organizator je više koncerata umjetničke glazbe, a učenici OGŠP (bivši i sadašnji) vrlo su često nositelji važnih kulturnih događanja u Posušju. Pri školi djeluje pjevački zbor te više manjih instrumentalnih ansambla.
- **Hrvatsko planinarsko društvo „Pločno“ započelo je s radom 2003. godine.** Društvo osim planinarskih pohoda ima u cilju organiziranje različitih akcija ekološkog karaktera i sudjelovanje u raznim akcijama općeg značaja, kao što je sudjelovanje u radu Hercegovačke gorske službe spašavanja. Jedna od većih akcija koje društvo provodi je izgradnja planinarskog doma u Masnoj Luci.

Značajne manifestacije su: „Posuško ljeto“, „Kamendani“ i manifestacija „Sretan Božić svakome“. U planu je održavanje prvog festivala klapske pjesme u Hercegovini s tendencijom da postane tradicionalni festival.

Ad.2 Objekti u izravnoj funkciji kulture

- **Kinodvorana Posušje** - kapaciteta 285 sjedala u svakodnevnoj je funkciji te se u njoj izvode različite kulturne priredbe.
- **Osnovna glazbena škola** formirana je 1995. godine. Trenutno radi u preuređenim prostorijama stare osnovne škole, koji su nedostatni pa treba iznaći novi prostor. Prostor mora sadržavati kabinete za individualnu, grupnu i kolektivnu nastavu.

U donjoj je tablici prikazan strukturni pregled broja učenika i djelatnika u Osnovnoj glazbenoj školi.

Tabela 3. Broj upisanih učenika po godinama

Školska godina	Razredi	Broj učenika			Broj uposlenih		
		M	Ž	Ukupno	Stalni	V. sur.	Ukupno
1995./96.	Prip. - I	15	44	59	3	6	9
1996./97.	Prip. - II	13	48	61	3	7	10
1997./98.	Prip. - III	15	55	70	4	8	12
1998./99.	Prip. - IV	16	60	76	5	7	12
1999./00.	Prip. - V	13	72	85	5	6	11
2000./01.	Prip. - VI	16	76	92	6	5	11

2001./02.	Prip. - VI	14	77	91	7	4	11
2002./03.	Prip. - VI	16	70	86	6	4	10
2003./04.	Prip. - VI	21	68	89	6	4	10
2004./05.	Prip. - VI	25	61	86	5	5	10
2005./06.	Prip. - VI	21	58	79	5	5	10
2006./07.	Prip. - VI	18	57	75	5	5	10
2007./08.	Prip. - VI	22	60	82	5	5	10
2008./09.	Prip. - VI	25	65	90	5	6	11
2009./10.	Prip. - VI	33	68	101	5	6	11
2010./11.	Prip. - VI	19	56	75	5	5	10
2011./12.	Prip. - VI	18	66	84	5	4	9
2012./13.	Prip. - VI	17	53	70	5	4	9

III.1.13. Sport

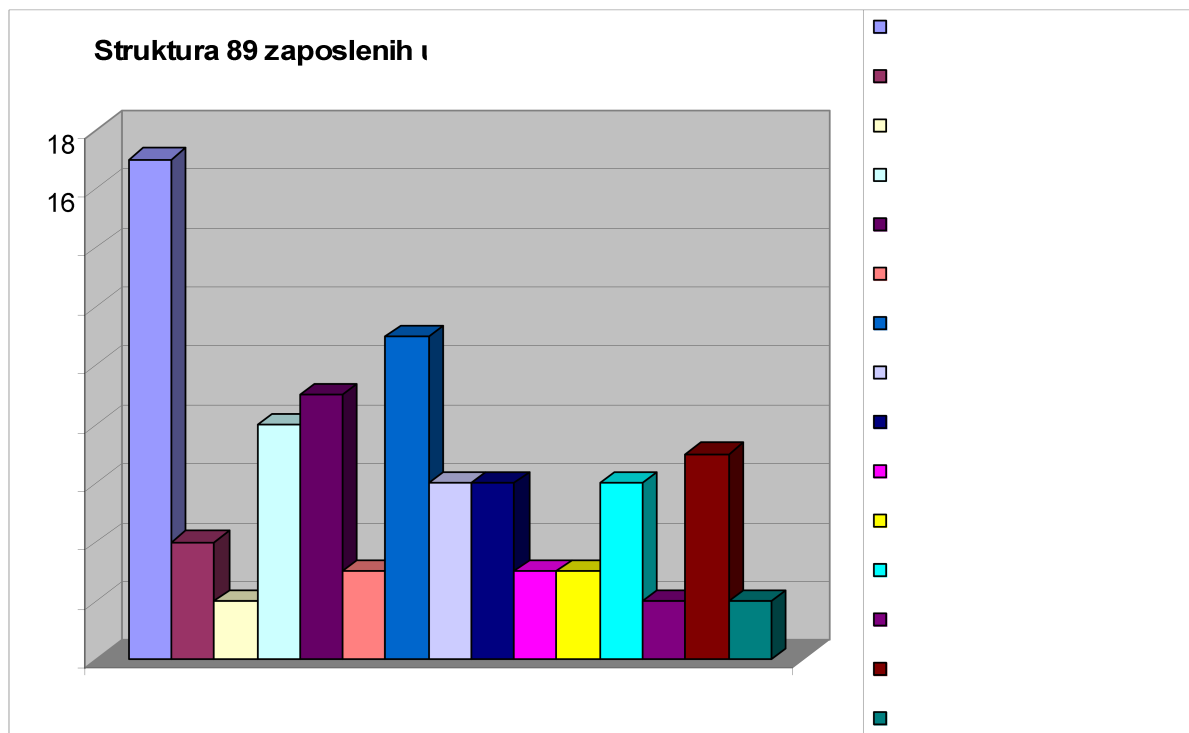
Sportski je savez krovna sportska organizacija na razini općine. Savez je formiran 2001. godine i od tada kroz savez prošli su mnogi klubovi, a trenutno broji 12 članova. Članovi saveza su: tri nogometna kluba, dva košarkaška kluba, dva boćarska kluba, tri kluba borilačkih vještina i golf klub. U savezu je aktivno oko 600 članova s tim da je najbrojniji nogomet koji ima oko 200 članova, zatim košarka koja ima 150 članova a ostali članovi su u ostalim klubovima.

Posušje se kao mjesto više opredjeljuje za dvoranske sportove, a treba stvoriti uvjete za sportove kao što su nogomet, atletika i sl. Vidljivo je da u popisu nema atletskog kluba, rukometnog kluba, koji je jedno vrijeme bio aktivan, kao i teniski klub.

Što se infrastrukture tiče, u općini se nalazi stadion „Mokri dolac“ s pomoćnim terenom s umjetnom travom. Stadion još uvijek nije dovršen do kraja i postoji veliki potencijal za nastavak aktivnosti s obzirom na velike prostore ispod južne tribine koji bi se većim dijelom mogli koristiti u poslovne svrhe. Stadion ima kapacitet od 8000 mjesta, od toga 5500 sjedećih. Na području Rakitna postoje dva malonogometna igrališta te mala sportska dvorana u školi u Poklečanima. U Poklečanima održava se i turnir stokilaša. Na području Tribistova postoji vanjsko igralište za mali nogomet, dok na području Zagorja imamo malonogometno igralište, u Viru također, a u sklopu škole je i dvorana koja je u fazi adaptacije. Malonogometno igralište također postoji u Vinjanima i Čitluku. Što se tiče škole u Posušju postoji mala sportska dvorana, velika sportska dvorana te dva vanjska igrališta. U sklopu te škole postoje i malonogometna igrališta u Broćancu na Vraniću, Gracu i Batinu. Pored gore navedenog postoje i dva sportska terena, a to su sportski tereni „Šego“ te novoizgrađeni sportski tereni na putu za Batin.

III.1.14. Zdravstvena i socijalna zaštita

Zdravstvena zaštita odvija se preko Doma zdravlja Posušje i generalno se može kazati da zdravstvena skrb dobro funkcionira i da je dobro organizirana. Iskustvo je pokazalo da je sustav obiteljske medicine donio značajan pozitivan pomak u kvaliteti zdravstvene skrbi. U Domu zdravlja Posušje djeluje 6 doktora obiteljske medicine i 6 medicinskih sestara. U Viru i Rakitnu također uspješno djeluju ambulante obiteljske medicine. U Rakitnu, pored obiteljske medicine, građanima je na usluzi stomatološka ordinacija sa ljekarnom smještenom u objektu MZ Poklečani. U završnoj je fazi proširenje zgrade Doma zdravlja Posušje gdje će u novom prostoru biti bolji uvjeti za rad hitne službe.

Slika 12. Struktura zaposlenih u Domu zdravlja Posušje

Ad.1 Sustav socijalne skrbi

U tijeku 2012. godine, članovi/ice *Povjerenstva za unaprjeđenje socijalne zaštite i inkluzije djece u općini Posušje* izvršili su identifikaciju i analizu osnovnih izazova u sustavu socijalne skrbi uz pomoć matrice za analizu nedostataka u kontinuitetu usluga. Korištenje navedene matrice omogućilo je sveobuhvatan uvid u djelovanje institucija po pitanju pružanja usluga prioritetnih socijalno isključenih grupa. Sve institucije općine koje djeluju u oblasti socijalne skrbi (Centar za socijalni rad, Dom zdravlja, predškolske ustanove, osnovnoškolske i srednjoškolske ustanove, Crveni križ, Policijska uprava) zavisno od prioritetne grupe, provode prevenciju, ranu identifikaciju, procjenu i registraciju, ranu intervenciju, upućivanje/referal, donose odluke, pružaju usluge (osnovne ili dodatne) te provode mehanizme praćenja i žalbi. Usluge se provode u skladu s djelatnošću i mandatima institucija. U nastavku slijedi pregled identificiranih nedostataka:

Primarni nedostaci:

- Nedovoljan broj mjera socijalne politike na lokalnoj razini;
- Nedovoljan broj stručnog kadra, nedovoljna financijska sredstva za adekvatno provođenje usluga i dodatnih programa;
- Ne postoji savjetovalište za obitelji s djecom pri JU CSR;
- Nedovoljna educiranost i informiranost profesionalaca, roditelja, osoba koje pripadaju socijalno isključenim grupama, lokalne zajednice o novim metodama rada, inovativnim i alternativnim metodama;
- Nepostojanje el. baze podataka, odnosno sveobuhvatne baze podataka o socijalno isključenim grupama, a posebno o djeci s poteškoćama u razvoju na nivou lokalne zajednice;
- Nedovoljna angažiranost lokalne zajednice u stvaranju sigurnog socijalnog okruženja za djecu i mlade;
- Nedovoljna uključenost mladih u donošenju odluka vezanih za njihova pitanja;

- Manjak inicijative, pasivnost, nezainteresiranost, neprihvatanje odgovornosti;
- Nepostojanje sustavnog planiranja zasnovanog na međusektoralnosti na razini lokalne zajednice.

Sekundarni nedostaci:

- Nedovoljna financijska i materijalna sredstva za adekvatno ostvarivanje prava iz socijalne zaštite i provođenje programa;
- Nepostojanje programa prevencije socio-patoloških pojava, kao i prevencije u oblasti ranog razvoja i rasta djece;
- Neadekvatna politika na različitim razinama vlasti – različita primjena zakonskih rješenja;
- Nedovoljno provođenje zakonskih odredbi (besplatno osnovno obrazovanje, besplatna zdravstvena zaštita za djecu do 18 godina starosti, zaštita obitelji s djecom, zaštita majki za vrijeme trajanja porodiljnog dopusta i dr.);
- Nedovoljno besplatnih sadržaja i usluga za djecu s poteškoćama u razvoju;
- Neadekvatne sankcije u slučaju zanemarivanje djece;
- Nejasno definirane odgovornosti u okviru relevantnih zakona,
- Nedovoljno razvijen NVO sektor.

Buduće projektne aktivnosti u socijalnom sektoru, s ciljem otklanjanja primarnih i sekundarnih nedostataka, treba nastaviti usklađivati sa strategijama razvoja socijalne skrbi viših razina vlasti te u partnerstvu s općinom Posušje, Domom zdravlja Posušje, školama, nevladinim organizacijama i naravno u suradnji s Centrom za socijalni rad Posušje, kao glavnim institucionalnim osloncem u sektoru socijalne skrbi.

Ad.2 Socijalna i imovinska sigurnost građana

Što se tiče socijalne i imovinske sigurnosti građana ona je zadovoljavajuća, s tim što se bilježi rast broja kaznenih djela, od čega je najviše kaznenih djela iz segmenta imovinskih delikata. Broj maloljetnih počinitelja u odnosu na ukupan broj nema zabrinjavajući trend, tj. bilježi se pad broja.

Tabela 7. Prikaz kaznenih djela po godinama

Godina	Ukupan broj kaznenih djela	Ukupan broj prijavljenih počinitelja	Broj kaznenih djela po poznatom počinitelju	Broj kaznenih djela po nepoznatom počinitelju	Postotak rasvijetljenih kaznenih djela	Broj počinitelja maloljetnika	Ukupan broj prijavljenih prekršaja
2008	77	81	27	50	90 %	10	46
2009	82	72	47	35	84,10 %	7	55
2010	104	97	39	65	78,80 %	7	57
2011	104	107	41	62	77,88 %	12	52
2012	131	108	35	94	66,41 %	8	36

Tabela 8. Struktura delikata po godinama

Opis	2008		2009		2010		2011		2012	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Krvni delikti			1	1,20 %						
Organizirani i privredni kriminal			3	3,60 %						
Imovinski delikti	51	66,20 %	45	54,80 %	61	58,65 %	68	65,38 %	97	74,04 %
Narkomanija			2	2,40 %	3	2,88 %			3	2,29 %

										%
Trgovina ljudima-prostitucija										
Ostala krivična djela	26	33,80 %	31	37,80 %	40	38,46 %	36	34,62 %	31	23,66 %
Ukupan broj/procent										
Maloljetnička delikvencija										
Ukupno	77	100 %	82	100 %	104	100 %	104	100 %	131	100%

Zaključna razmatranja

U oblasti je obrazovanja ključno pitanje uvođenja novih strukovnih zanimanja koja su potrebna tržištu rada pogotovo u sektoru turizma i ugostiteljstva, kao i u sektoru poljoprivrednih djelatnosti za koje ima interesa i tim se interesima obrazovni sustav mora prilagoditi jer u protivnom gubi svoj smisao ako producira zanimanja koja nemaju nikakve perspektiva na tržištu rada zbog zasićenosti.

U oblasti kulture evidentan je problem nedostatka prostora za muzej kao i za ostale institucije koje se bave općinskom kulturnom scenom. Nedostatak prostora aktualan je problem i za osnovno školstvo u samom gradu. Ohrabruje činjenica da je u izgradnji nova osnovna škola čijim dovršetkom će se ovaj problem nedostatka prostora značajno ublažiti.

Na području sportskih aktivnosti potrebno je pristupiti sustavnoj organizaciji, preko općinskog Sportskog saveza, promociji i afirmaciji amaterskog sporta kako bi se što veći broj djece i omladine uključio u različite sportske aktivnosti kroz postojeće pa čak i nove sportske klubove. Primjetan je nedostatak atletskog kluba koji bi sigurno imao sjajnu priliku afirmirati atletske talente s prostore općine Posušje.

U domeni socijalne zaštite zadnjih par godina vidljiv je značajan pozitivan pomak u aktivnostima centra za socijalni rad koji je povećao svoje ljudske kapacitete, te su primjetne projektne aktivnosti usmjerene prema najugroženijoj populaciji u zajednici, a to su djeca s invaliditetom, kojih u općini Posušje u odnosu na broj stanovnika ima značajnije u postotku više nego u općinama okruženja.

Također jedan od prioriteta treba biti proširenje smještajnih kapaciteta gradskog vrtića, osnovnih i srednjih škola.

III.1.15. Stanje javne infrastrukture i javnih usluga

Ad.1 Prometna infrastruktura

Budući da cesta po svom značaju predstavlja «krvotok» gospodarskog razvoja, ovoj problematici treba pristupiti na posebno pažljiv način, uvažavajući sadašnje stanje cesta, trenutne i perspektivne potrebe, kao i planove u široj regiji (bez obzira na administrativne granice). Prostor općine Posušje u svemu tome treba promatrati kao dio tehničko-tehnološkog sustava cesta u širem smislu, odnosno kao dio šire regije, pogotovo u svjetlu budućih eurointegracija.

Stoga se, npr. izgradnja Koridora 5C, Jadransko-jonske autoceste s najbližim priključkom u Zagvozdu i tunela kroz Biokovo (Baško polje-Zagvozd) ne može odvojiti od planiranja cestovne infrastrukture ove regije, kao i Posušja koje se zemljopisno nalazi na sjecištu važnih cestovnih pravaca. Tu je također i planirana izgradnja ceste Grude (Boboška)-Ljubuški (Crnopod), kao buduće veze s Koridorom 5C, kao i ceste Grude-Mostar.

Izgradnjom ovih objekata doći će do određenih preraspodjela prometa u smislu prometne opterećenosti, što također treba imati na umu.

Stanje **magistralnih cesta** je relativno dobro, zahvaljujući ponajprije standardu gradnje kao i dobrom održavanju. Ove ceste (osim novih dionica) imaju zadovoljavajuću kolničku konstrukciju. Nadležnost nad magistralnim cestama je na federalnoj razini, odnosno na federalnoj upravi za ceste.

U poratno vrijeme na području općine urađeno je niz objekata cestovne infrastrukture. Jedan je od značajnijih objekata izgradnja južne obilaznice kao dijela **magistralne ceste** M6.1, nadvožnjaka kao i kružnog toka Ričina. Na ovoj je južnoj obilaznici uočen problem (ne)funkcioniranja raskrižja na putu za Grude kojeg treba rekonstruirati u kružni tok. **U sve buduće investicije u prometu treba uzeti u obzir da uskoro slijedi nova kategorizacija cesta u Federaciji BiH u koju će biti uključene i neke prometnice koje se vežu s općinom Posušje. Tako je u planu da cesta Privalj - Grude - Posušje pređe u rang magistralne ceste prvog reda.** Također je izgrađena i nova dionica magistralne ceste M15 od križanja Ričina do križanja Osoje. Iako ovi novi objekti još imaju određenih manjkavosti, koje treba u što skorije vrijeme riješiti, preuzeli su teški i tranzitni promet iz grada, a stare dionice M6.1 i M15 s relativno dobrim cestovnim elementima, postale su gradske ceste u funkciji lokalnog prometa.

Što se tiče **regionalnih cesta**, izvršeni su i značajni radovi na rekonstrukciji i izgradnji. Prije svega valja spomenuti radove izgradnje regionalne ceste R420 prema Grudama koja ima dobre elemente i predstavlja jednu od boljih dionica regionalnih cesta na području općine. Nažalost, izvedena je samo s jednim i relativno tankim asfaltnim slojem što se već, s obzirom na veliku frekvenciju prometa, odrazilo na mjestimično propadanje. Jedan je od važnih ciljeva obnova asfaltnog kolnika na ovoj cesti, kao i rekonstrukcija nekih kritičnih točaka (npr. križanje kod PC «Divna»). Izgradnjom ceste Grude (Boboška)-Ljubuški (Crnopod), ova će cesta u perspektivi, pored lokalnog, preuzeti i veliki dio tranzitnog prometa prema Koridoru 5C, Mostaru i drugim mjestima prema jugu. Također su izvršeni radovi na regionalnoj cesti R419 Posušje-Jablanica, na dionici Rakitno-Blidinje. Shvaćajući važnost ove ceste kao turističke, ali i kao kraće alternativne ceste na pravcu Sarajevo-Posušje (Dalmacija), pored velikih radova iz 90-tih godina, izvršena su značajna ulaganja i s federalne razine. Dovršetak izgradnje ove ceste temelj je za budući razvoj turizma, malog i seoskog gospodarstva kao i razvoja općine općenito. **Vezano za najavljenju novu kategorizaciju cesta, ova bi cesta trebala postati magistralna cesta drugog reda.**

Na regionalnoj cesti R420 Privalj-Grude-Posušje-Vir-Zavelim-granica RH, dionica Vir-Zavelim-granica Republike Hrvatske, izvršeni su zemljani radovi, te se ovaj pravac, iako makadamski, koristi kao alternativni pravac prema Hrvatskoj. Dovršetkom izgradnje ove ceste došlo bi do velikog «otvaranja» općine prema RH i velikog skraćenja udaljenosti između Posušja i Splita. To bi utjecalo i na promjenu prometnih tokova u regiji a time i na gospodarski razvoj Posušja.

Stanje ovih cesta (posebno novih dionica) bolje je u odnosu na lokalne ceste, zahvaljujući ponajprije standardu gradnje. Na ovim je cestama organizirano sustavno održavanje, međutim zbog financijskih problema zadnjih godina ono je na niskoj i nedovoljnoj razini. Kolnička konstrukcija nije u zadovoljavajućem stanju jer su ove ceste većinom građene prije nekoliko desetaka godina, i to sa samo jednim slojem asfaltnog zastora, pa je s vremenom došlo do propadanja u vidu denivelacije, kolotruga, mrežastih pukotina i udarnih rupa. Propadanje je cesta više izraženo na cestama (dionicama) gdje su izraženi nepovoljni klimatski utjecaji (mraz, snijeg, kiša...) i gdje je promet frekventniji. Pored ovoga ove ceste su većinom građene štedljivo (mala širina kolnika, tanak sloj asfalta,

nema proširenja u krivinama), tako da će ubuduće trebati posvetiti pažnju i ovim problemima. Najvažniji poslovi koji bi se trebali izvršiti na ovim cestama su: obnova asfaltnog kolnika, proširenje kolnika (posebno u krivinama) i mjestimične rekonstrukcije. Što se tiče zaštite, ovdje valja napomenuti da važi sve ono što je rečeno za magistralne ceste. Nadležnost nad regionalnim cestama je na županijskoj razini.

Tabela9. Pregled javnih cesta na području općine Posušje

Pregled javnih cesta na području općine Posušje			
RB	TIP	OZNAKA	OPIS
1	Magistralna	M 6.1	Granica RH (Srb)-B.Grahovo-Livno-Tomislavgrad-Posušje-Š. Brijeg-Mostar-Nevesinje-Gacko
2	Magistralna	M 15	B. Dubica-Prijedor-S.Most-Mrkonjić grad-Glamoč-Livno-Šujica-Tomislavgrad-Posušje-granica RH (Imotski)
3	Regionalna	R 419	Posušje-Rakitno-Blidinje-Doljani-Jablanica
4	Regionalna	R 420	Privalj-Grude-Spajići-Gradac-Posušje-Čitluk-Vir-Zavelim-granica RH (Aržano)
5	Lokalna ⁵	L 1	M6.1 (Ričina)-Čitluk-Vir-Zavelim-granica RH (Aržano)
6	Lokalna	L 2	R419 (Mukinje)-Dupovci-Sutina-Korita
7	Lokalna	L 3	L1/R420 (Đerekovo vrelo)-Zagorje (Osnovna škola)
8	Lokalna	L 4	L1 (Čitluk)-granica RH (Jovića most)
9	Lokalna	L 5	L1 (Vinjani drum)-G. most-granica RH
10	Lokalna	L 6	L1 (Vinjani dom)-M6.1 (Boškanović)
11	Lokalna	L 7	Posušje-Batin-Gradac-M6.1 (Vranić)
12	Lokalna	L 8	L7 (Gradac)-Lipovice
13	Lokalna	L 9	L1 (Sutina)-Podbila
14	Lokalna	L 10	M15 (Lojkića most)-Osoje-Batin
15	Lokalna	L 11	Posušje-Busari
16	Lokalna	L 12	M6.1 (Vranić)-Cerovi doci
17	Lokalna	L 13	M6.1 (Širića Brig)-Cerovi doci
18	Lokalna	L14	L1 (most za Budimire)-granica RH
19	Lokalna	L 15	M6.1 (Martića križ)-Rastovača
20	Lokalna	L 16	M6.1 (Marića doci)-Vučipolje
21	Lokalna	L 17	R419 (Bilina mehana)-L2 (Zbornjača)
22	Lokalna	L 18	Zavelim-Podbila
23	Lokalna	L19	R419 (Triskavac)-Tribistovo-R419 (Mukinje)
24	Lokalna	L20	R419 (kod kipa)-Pavkovići-Jelica-Petrovića groblje-R419 (Podine)

Na području općine službeno postoji 20 **lokalnih cesta**. Ova Odluka o kategorizaciji donesena je relativno davno (Odluka SO Posušje iz 1984. godine), te bi se moglo reći da ovaj status «zaslužuju» i još poneke ceste, o čemu će u budućoj kategorizaciji trebati voditi računa. U posljednje vrijeme na ovim cestama, kao i na nekim drugim nerazvrstanim ali važnijim cestama, vršena su značajna, iako nedovoljna, ulaganja, i to u radovima asfaltiranja, sanacije, zemljanim radovima i sl. Mreža je ovih cesta relativno razgranata i velika, što predstavlja problem pri održavanju, pogotovo zbog nedostatka namjenskih sredstava u proračunu općine. Lokalne su ceste većinom građene bez ikakve dokumentacije, s niskim tehničkim standardima (tanak sloj asfalta i općenito gornjeg i donjeg trupa ceste, nedovoljna širina kolnika, pogrešan nagib, nedovoljna odvodnja, loše bankine, signalizacija, loš sustav nadzora pri gradnji...).

Zbog toga je na većini njih došlo do propadanja kolničke konstrukcije (udarne rupe, mrežaste pukotine, denivelacija, kolotrazi...). Da bi se riješili ovi problemi, ubuduće će trebati osigurati znatna materijalna sredstva (vjerojatno iz izvanopćinskih ili kreditnih izvora), te poboljšati sustav održavanja kao jedan od preduvjeta za održanje sustava cesta. Propadanje lokalnih cesta više je izraženo na cestama (dionicama) gdje su izraženi nepovoljni klimatski utjecaji (mraz, snijeg, kiša...) i gdje je promet frekventniji.

Glede uređenosti lokalnih cesta, može se zaključiti da je postojeća mreža lokalnih cesta u općini Posušje pokrivena 90 % asfaltnim pokrovom, te je oko 10 % lokalnih putova još neasfaltirano, gdje sukladno tomu također 10 % stanovništva nema pristup asfaltne ceste do svojih domova.

Gradske ulice su u nešto boljem stanju, zahvaljujući boljim tehničkim standardima pri gradnji ali i boljem sustavu održavanja.

Općenito se za sve ceste može reći da nisu riješeni svi imovinsko-pravni odnosi, što je jedan od preduvjeta za dobivanje uporabnih dozvola. Također, treba provesti novu kategorizaciju te drugim planovima i regulativama detaljnije obraditi neke od problema cestovne infrastrukture. Politika planiranja, gradnje, rekonstrukcije i zaštite cesta treba biti takva da se magistralnim i regionalnim cestama osigura kvalitetna integracija Posušja uže i šire u regiji. Sustavom lokalnih cesta kao i gradskih ulica koje su priključene na mrežu regionalnih i magistralnih cesta treba se integrirati prostor općine, posebno prostor od značaja za razvoj općine.

Ad.2 Komunalna infrastruktura

a)Vodoopskrba

Izgradnjom akumulacije «Tribistovo» osigurava se dovoljna količina vode ne samo za stanovnike općine Posušje nego i za naselja susjednih općina koja se nalaze na višim nadmorskim visinama. Trenutno je u općini Posušje opskrbljeno oko 11 000 stanovnika s vodom, što je 2/3 stanovnika. Približno 1/3 stanovnika nema opskrbu vodom, a to su građani područja Rakitno, Vir i Zagorje. Grad i sva okolna naselja udaljena do 5 km od grada pokrivena su distribucijskom vodovodnom mrežom. Višegodišnji problem redukcije u općini Posušje riješen je izgradnjom glavnog dovoda od akumulacije „Tribistovo“ do centralne vodospreme „Posušje“ kao i centralne vodospreme.

Vodoopskrbni sustav «Akumulacija Tribistovo» dijelimo na sljedeće podsustave:

- Podsustav Posušje
- Podsustav Posuško polje
- Podsustav Virsko polje
- Podsustav Imotski
- Podsustav Rakitno i Tribistovo

Podsustav Posušje u većem dijelu je urađen, a za potpuni dovršetak treba uraditi projekte iz naslova **trenutne aktivnosti** za koje imaju osigurana sredstva i uložiti dodatnih 1 130 000 00 KM za njegov potpuni dovršetak. U ovaj podsustav ulazi grad Posušje, te naselja Rastovača i donji Broćanac.

Podsustav Posuško polje

Na ovom podsustavu urađena je distribucijska mreža za naselja Osoje, Batin i dio Graca koji se trenutno napajaju iz podsustava Posušje. Ovaj podsustav planira obuhvatiti preostali dio Graca, Vranić i gorni dio Broćanca, te osigurati po 5 l/s za nadmorski viša naselja u općinama Široki Brijeg i Grude. Za dovršetak ovog podsustava potrebna su sredstva od 4 648 000 00 KM.

Podsustav Virsko polje

U ovaj podsustav ulaze naselja Čitluk, Vinjani, Vir, Zagoje, Podbila i Zavelim. Do sada je u ovom podsustavu urađena distribucijska mreža za naselja Čitluk i dio naselja Vinjani koja se trenutno napajaju iz podsustava Posušje. Za dovršetak ovog podsustava potrebna su sredstva od 7 697 755 00 KM.

Podsustav Rakitno i Tribistovo

Izradom idejnog rješenja vodoopskrbnog sustava Rakitno 2003. godine, razrađene su dvije varijante vodoopskrbe i to varijanta vodoopskrbe iz akumulacije «Tribistovo» i varijanta iz domaćih izvorišta. Da bi se lakše odlučili za jednu od spomenutih varijanti, 2004. godine urađena su hidrogeološka istraživanja na širem području sjeverozapadnog dijela Rakitna.

Nakon toga urađena je probna bušotina na izvoru Zmijinac kako bi ovog ljeta izvršili probno crpljenje, a dobiveni podaci pomoći će u konačnom odabiru varijante za vodoopskrbu Rakitna.

Po postojećem idejnom rješenju ukupna sredstva za vodoopskrbu Rakitna iznose 4 656 440 00 KM.

Područje Tribistova ima razvedenu sekundarnu vodovodnu mrežu i idejno rješenje primarnog dijela vodoopskrbnog sustava. Za izradu glavnog projekta i realizaciju istog potrebna su sredstva od 900 000 00 KM.

Cijelim vodoopskrbnim sustavom upravlja javno poduzeće „Vodovod“ Posušje. Komunalnim sustavom također upravlja JP „Vodovod“ osim u sjevernom dijelu općine koje pokriva područje Rakitna, Tribistova i prostora Parka prirode Blidinje, na kojem je za komunalne aktivnosti prikupljanja i odvoženje otpada koncesiju dobilo privatno komunalno poduzeće „Ladanušić Čistoća“ .

Obzirom na poziciju akumulacije Tribistovo u odnosu na općinu Imotski odnosno Vinjane gornje sklopljen je „prekogranični“ Ugovor da će Imotski dobivati 22 lit/s pitke vode iz vodoopskrbnog sustava Posušja gravitacijom. Nažalost, zbog neizgrađenog pročišćivača pitke vode, iako je vodovod Posušje - Vinjani gornji izgrađen, još uvijek nije moguće realizirati ovaj Ugovor. Čine se naponi da se to što prije ostvari.

b) Kanalizacija

Grad Posušje nema kanalizacijske mreže osim jednog ogranka oborinske kanalizacije u Ulici fra Grge Martića. Sva kućanstva te ustanove i industrija svoje otpadne i fekalne vode rješavaju putem septičkih jama, koje uglavnom ne zadovoljavaju propisane standarde.

Prvi projekt kanalizacijske mreže i pročišćivač otpadnih voda za grad Posušje urađen je 1984. godine odnosno 1985. godine. Budući da se grad širio s određenim urbanističkim izmjenama, 1998. godine urađeno je idejno rješenje razdvojenog (separatnog) kanalizacijskog sustava urbaniziranog dijela grada. Iste je godine urađen i glavni projekt kolektora kanalizacijskog sustava Posušje. Pošto je glavni projekt pročišćivača otpadnih

voda rađen prije dvadeset godina, treba napraviti novi projekt s novijom tehnologijom pročišćavanja.

Potrebna sredstva za realizaciju projekta kanalizacijskog sustava općine Posušje daleko premašuju mogućnosti općine. Stoga se i s razine općine i s razine županije traži rješenje ovog problema. Rezultat je tih aktivnosti da je kanalizacijski sustav općine Posušje ušao u srednjoročnu razvojnu strategiju Bosne i Hercegovine, koja je usvojena od Vlade FBiH i Vijeća ministara BiH i na taj način proglašena od interesa za državu BiH. To je dobra osnova da se kanalizacijski sustav općine Posušje može kandidirati za povoljna kreditna sredstva Svjetske i Europske banke za obnovu i razvoj, bez kojih će biti vrlo teško realizirati ovaj skupi projekt.

Važno je napomenuti da je nepostojanje kanalizacijskog sustava i pročišćivača otpadnih voda općine Posušje stalna i velika prijetnja (direktna opasnost) svim izvorištima pitkih voda u općinama Grude, Ljubuški te općinama srednje Dalmacije, budući da je Posušje na višoj nadmorskoj visini od ovih općina a hidrogeološki sustav je takav da sve vode pa i otpadne iz Posušja direktno vodi u njihova izvorišta. Stoga je potrebno izgraditi kanalizacijski sustav općine Posušje kako bi se zaštitila izvorišta vode u južnom dijelu ŽZH i navedenim općinama RH odnosno EU. Projekt izgradnje kanalizacije je zato ozbiljan kandidat za međuopćinski prekogranični projekt Posušja i općina u EU.

Potrebna sredstva za izgradnju pojedinih objekata razdvojenog (separatnog) kanalizacijskog sustava u gradu Posušje su sljedeća:

Tabela 10. Pregled potrebnih sredstava za izgradnju kanalizacijskog sustava

Naziv aktivnosti	Iznos
Glavni kolektor otpadnih i oborinskih voda	2 571 315 00 KM
Uređaj za pročišćavanje otpadnih voda	3 500 000 00 KM
Izrada retenzijskog bazena za oborinske vode	293 873 00 KM
Troškovi otkupa na trasi kolektora, otkupa lokacije retenzijskog bazena, troškovi vođenja investicije, troškovi nadzora izvedbene tehničke dokumentacije i nepredviđeni troškovi	610 054 00 KM
Ostali dio sekundarne mreže koji spada u izgradnju prve faze	9 123 805 00 KM

Tabela 11. Pregled potrebnih sredstava za izgradnju kanalizacijskog sustava po fazama

Faze izgradnje	Iznos
Prva faza izgradnje ukupno	16 099 011 00 KM
Druga faza izgradnje	4 714 781 00 KM
Treća faza izgradnje	5 868 040 00 KM
Četvrta faza izgradnje	4 019 435 00 KM
UKUPNO	30 769 011 00 KM

Napomena: kanalizacijski sustav računat je na planski period do 2030. godine s pretpostavkom da bi stanovništvo u gradu sa današnjih 5000 stanovnika poraslo do 10 000 stanovnika na kraju planskog razdoblja.

Ad.3 Prikupljanje komunalnog otpada

Do polovine 2011. god korišten je način odvoza komunalnog otpada koji je bio odložen u kupljene vreće za komunalni otpad. Ovaj je način odvoza ukinut zbog toga što je velik dio stanovništva izbjegavao kupovati vreće i na taj način izbjegavao obvezni odvoz otpada što je dovelo do porasta divljih odlagališta otpada u svim selima i mjesnim zajednicama.

Prema podacima općinske inspekcije nazočno je 80 divljih deponija otpada koje je potrebno uklanjati. Također, nazočna je potreba podizanja ekološke svijesti građana a pogotovo mladih generacija. Nedostaje infrastruktura za selektivno odlaganje komunalnog otpada kao najboljeg načina za odlaganje i prikupljanje komunalnog otpada.

Od 2012. godine uveden je novi način obračuna odvoza kroz obvezni odvoz svim kućanstvima i pravnim osobama uz dostavljanje računa za odvoz otpada. Obračun je zasnovan na broju članova kućanstva u dvije kategorije. Ovaj je način uvelike povećao količinu prikupljenog otpada (što je vidljivo iz donje tabele) i samim time je smanjeno odlaganje na divlja odlagališta. Ova je reforma otvorila novi problem, a to je naplata usluge odvoza otpada koju treba sustavno poboljšavati.

Tabela 12. Količina prikupljenog otpada i pokrivenost uslugom odvoženja

Godina	Količina prikupljenog otpada u tonama	Postotak teritorija uslugom otpada	pokrivenosti općine odvoženja
2010.	2065		80 %
2011.	2600		90 %
2012.	3600		98 %

Korištenje privremenog komunalnog odlagališta također je problem i otvoreno ekološko pitanje, barem dok se ne izgradi regionalno komunalno odlagalište, a proces određivanja lokacije za izgradnju ovog odlagališta još uvijek nije završen. Potrebno je sanirati mnoštvo manjih i većih divljih odlagališta na prostoru cijele općine.

Specifičan je ekološki problem nepostojanje deponije za otpadna ili stara motorna ulja. U općini Posušje ima 3294 registriranih putničkih vozila. Na ovo treba dodati teretna vozila, zatim građevinsku mehanizaciju. Ukupno se može kazati da je godišnja promjena ulja najmanje jednom i ako imamo prosječno 6 litara po vozilu to je ukupno godišnje najmanje 20 000 litara otpadnog motornog ulja. Poznat je podatak da jedan litar nafte ili ulja može zagaditi milijun litara vode. Ovi podaci su poticaj (poslovna informacija) za organiziranje posebnog poslovnog programa za prikupljanje i daljnje ekonomsko iskorištavanje starih motornih ulja, tim više što na cijeloj županiji i regiji nema ovakve organizirane poslovne djelatnosti.

Također, prisutan je problem neselektiranja otpada prilikom odlaganja pred kućnim dvorištem ili na mjestu nastanka, umjesto selektiranja na deponiji koji se u svijetu nije pokazao kao isplativ postupak. Za sada na prostoru općine nema selektivnog prikupljanja otpada.

Kako bi se postiglo selektiranje otpada na mjestu nastanka potrebno je stimulirati taj postupak jeftinijim odvozom i potrebno je stvoriti preduvjete u smislu kontejnerskih kapaciteta na terenu za različite vrste otpada.

Koliko bi financijski koštao taj sustav selektiranja otpada na mjestu nastanka i odvoz selektiranog otpada nije poznato i trebalo bi napraviti detaljnu analizu ovisno o načinu selektiranja i tehnologiji odvoza selektiranog otpada.

Zahvaljujući djelovanju dvaju komunalnih poduzeća – „Komrad“ i „Ladanušić Čistoća“ uspostavljen je sustav odvoznje komunalnog otpada iz većine naseljenih mjesta. Treba

organizirati odvožnju iz svakog mjesta u općini, uspostaviti potpunu naplatu ove usluge, čime bi se zaštita okoliša podigla na zadovoljavajuću razinu, a za to postoji pravna podloga u važećim Zakonima FBiH, županije i općinskoj Odluci o komunalnom redu.

Unatoč svemu, a kao jedna od posljedica nepostojanja cjelovitog sustava upravljanja otpadom je i postojanje divljih odlagališta. Tako na prostoru općine Posušje prema procjeni općinske Službe za gospodarstva ima oko 110 divljih odlagališta otpada.

Ad.4 Javna rasvjeta

Pokrivenost je urbanog dijela javnom rasvjetom 95 %, a pokrivenost naselja po mjesnim zajednicama oko 50 %. Kad su u pitanju mjesne zajednice, tj. sela kao naselja, nije sustavno riješeno pitanje plaćanja javne rasvjete tako da je dio instalirane javne rasvjete isključen zbog neplaćanja potrošene električne energije.

Na godišnjoj razini troškovi javne rasvjete u urbanom dijelu općine su oko 70 000 KM i predstavljaju značajan trošak općinskom proračunu. Sačinjen je plan radi zamjene starih žarulja s novim žaruljama koje su visoke energetske učinkovitosti. Koji će model financiranja biti ove zamjene još nije definirano i do konca 2013. god. bit će donesena odluka po ovom pitanju.

Tabela 13. Prikaz stanja rasvjete

Tip izvora svjetlosti	Broj izvora svjetlosti (žarulja)	Snaga žarulja u W	Ukupno instalirana snaga u kW	Ukupna proračunsk a potrošnja	Oznaka vrste regulacije	Napomena
Živina žarulja	662	250 w	Grad 98,17 Mj.Za. 71,2	587 290 47 kwh	Automatsko na dnevno svjetlo	
Natrijeva žarulja	410	250 w	Grad 22,3 MZ 71,4	324 904 75 kwh	Automatsko na dnevno svjetlo	
Metal halogena žarulja	55	250 w	Grad 13,25 MZ 0,8	48 718 37 kwh	Automatsko na dnevno svjetlo	

Postojeća potrošnja na cijelom prostoru općine je 141 230 KM, planirana buduća potrošnja nakon zamjene žarulja iznositi će 55 643 KM što je ušteda od 61 % u odnosu na dosadašnje troškove za javnu rasvjetu.

III.1.16. Tehnička infrastruktura

Ad.1 Pokrivenost elektromrežom

Za elektroprivredni sektor nadležna je Elektroprivreda HZHB preko svoje općinske jedinice ili ispostave u Posušju. Ključne aktivnosti vezane za općinu Posušje iz planova Elektroprivrede HZHB prenosimo direktno u našu strategiju kako slijedi.

S obzirom na nisku razinu pripremljenosti mreže 10 kV za prijelaz na 20 kV, do 2020. godine planirano je zadržavanje pogonskog napona 10 kV na čitavom području TS 110/35/10 kV Posušje, što zahtijeva značajna ulaganja u vodove 10 kV, u prvom redu radi visokog prognoziranog opterećenja sadašnjeg izvoda 10 kV Zavelim. Glavna planirana ulaganja u distribucijsku mrežu su sljedeća:

- Novi kabelski izvod 10 kV Vlaka (planirani kabelski izvod 10 kV Ričina produljen do odcjepa 10 kV Vlaka, kasnije zamjena samog nadzemnog voda odcjepa Vlaka kabelom te spajanje gospodarske zone Vlaka s izvodom 10 kV Studena Vrila; ukupno 9,6 km novih kabela).
- Pojednostavnjeno rasklopište 10 kV Vlaka u RMU izvedbi s daljinskim upravljanjem.
- Daljnje kabliranje postojećih izvoda 10 kV Zavelim i Studena Vrila (ukupno 3,5 km novih kabela).

- Novi izvod 10 kV Zavelim iz TS 110/10(20) kV Mesihovina preko Crnog Osoja.
- Novi izvod 10 kV Studena Vrila iz TS 110/10(20) kV Mesihovina (polovica postojećeg izvoda 10 kV Studena Vrila).
- Zamjena vodiča malog presjeka duž izvoda 10 kV Zavelim.
- Novi kabelski izvod 10 kV Osrdak (planirani kabelski izvod 10 kV do tvornice MIVIKO, i spojni vodovi prema TS 10/0,4 kV Welplast i Vican; ukupno 6,7 km novih kabela).
- Zamjena vodiča malog presjeka duž izvoda 10 kV Rakitno (ukupno 0,9 km).
- Izgradnja TS 110/10(20) kV Poklečani u okviru projekta istoimene vjetroelektrane i njeno korištenje za napajanje područja Rakitno i Poklečani (ili izgradnja pojednostavnjene jednotransformatorske TS 35/10 kV Rakitno).
- Zamjena vodiča malog presjeka duž izvoda 10 kV Lipovice.
- Nakon uvođenja vodova 110 kV u TS 110/35/10 kV Tomislavgrad korištenje voda 35 kV Grude - Posušje na 10 kV za napajanje dijela izvoda 10 kV Lipovice.
- Veći broj daljinski i ručno upravljivih i linijskih rastavljača radi povećanja raspoloživosti.
- Po potrebi rezervno napajanje izvoda 10 kV Rakitno preko izvoda 10 kV Crnač iz TS 110/10 kV Široki Brijeg.

Navedena ulaganja osiguravaju pogon mreže u skladu s propisima, te uz zadovoljavanje kriterija planiranja definiranih u poglavlju 2, kako u pogledu redovnog pogona (opterećenja vodova i transformatora te padova napona), tako i u pogledu raspoloživosti, koja je značajno unaprijeđena izgradnjom poveznih 10 kV vodova i ugradnjom daljinski upravljivih linijskih rastavljača.

Planirana ulaganja pretpostavljaju vrlo visoki porast potrošnje električne energije, koja se s obzirom na postojeće karakteristike i strukturu može očekivati jedino u gospodarstvu. Sukladno tome, najveći dio porasta potrošnje električne energije pretpostavljen je na području gospodarske zone Vlake. U slučaju sporijeg porasta opterećenja na toj lokaciji, dinamiku ulaganja na područje postojećeg izvoda 10 kV Zavelim treba prilagoditi stvarno realiziranom stanju.

Odgovarajuće trajno rješenje napajanja TS 35/10 kV Blidinje - Risovac odrediti će se posebnom studijom u ovisnosti o konačnom planu izgradnje i priključenja na mrežu vjetroelektrana na širem području između Tomislavgrada, Posušja i Rame i dinamički stavljanja u pogon na nazivnom naponu voda 2 x 220 kV Rama – Posušje.

Ad.2 Telekomunikacija

JP HT d. o. o. Mostar na području općine Posušje daje širok raspon telekomunikacijskih usluga koje su povezane s fiksnom mrežom, za cca 3900 aktivnih korisnika.

Općina Posušje prema procjenama ima cca 17 500 stanovnika odnosno na 100 stanovnika ima 25 fiksnih telefonskih priključaka.

Sve su telefonske centrale s područja općine Posušje povezane modernim svjetlovodnim sustavima, što osigurava visoku kvalitetu usluga svim našim korisnicima. Za realiziranje navedenih svjetlovodnih sustava izgrađena je kompletna svjetlovodna infrastruktura ukupne dužine cca 43 km, i osigurani zaštitni spojni putevi na svim trasama gdje je to bilo moguće.

U prijenosnoj mreži HT Mostara, Posušje predstavlja značajno čvorište u smislu osiguranja zaštitnih spojnih puteva za telekomunikacijski promet unutar mreže HT Mostar i promet prema Republici Hrvatskoj i inozemstvu. Fizički se na prijenosnu opremu smještenu u Posušju slijeva promet iz pravca Livna, Tomislavgrada, Viteza, Širokog Brijega i Gruda, te promet iz pravca Republike Hrvatske (Split, Zagreb) odnosno pravac preko kojeg se odvija međunarodni promet za mrežu HT Mostar. Također, kroz prijenosnu opremu u Posušju realizirana je izravna veza fiksne i mobilne mreže, a sve u

cilju proširenja vrsta usluga za sve korisnike HT Mostara. Zbog toga je u Posušju instalirana prijenosna SDH oprema novije generacije, koja podržava multiservisnu platformu.

Cijeli je prostor općine Posušje pokriven signalom za mobilnu mrežu, a pogotovo sva naselja i koridori uz prometnice. Također, izgrađena je i infrastruktura za pristup bežičnom internetu na prostoru cijele općine što je bitan preduvjet za sve društvene i poslovne potrebe građana, institucija kao i poslovnih subjekata.

Ad.3 Groblja

Na prostoru općine Posušje ima 19 aktivnih i dobro uređenih groblja sa 12 mrtvačnica kao grobljanskom infrastrukturom. U svim grobljima funkcionira služba održavanja groblja koja je uspostavljena u suradnji s nadležnim župama. Kod svih groblja uređen je odgovarajući parking prostor. Može se kazati da su groblja, kao komunalna infrastruktura u općini Posušje, dobro uređena i zadovoljavaju sve potrebe građana u svojoj funkciji.

Ad.4 Stambeni fond

Po pitanju stambenog fonda razvidno je da je najveći broj individualnih stanova (odnosno kuće) u odnosu na stanove u objektima kolektivnog stanovanja. Ovo je očekivano s obzirom na karakter općine Posušje (ruralna općina). Ovakvo se stanje zasigurno neće mijenjati, te za očekivati je isti omjer individualnih stanova u odnosu na objekte kolektivnog stanovanja.

Tabela 14. Pregled stambenog fonda

Vrsta stambenog fonda	Broj stanova					
	1991	2008	2009	2010	2011	2012
Individualni stanovi (u kućama)	4500	5300	5350	5400	5450	5500
Stanovi u objektima kolektivnog stanovanja	158	233	233	233	233	233
Ukupno	4658	5533	5583	5633	5683	5733

Zaključna razmatranja

U ovoj oblasti glede telekomunikacija možemo biti zadovoljni kao i u sektoru elektroopkrbnog sustava, koji je zadnjih godina doživio značajna rekonstrukcijska ulaganja što je za svaku pohvalu. Izgradnjom vjetroelektrana iznad Poklečana i na Oštrcu, općina će značajno imati još više poboljšani elektroopkrbni sustav.

Po pitanju vodoopskrbe i kanalizacije potrebno je završiti projekte vodoopskrbe i kanalizacije koji su započeti i za koje je izrađena projektna dokumentacija. Jedna je od ključnih stvari završiti prečišćivač otpadnih voda od kojeg ovisi i distribucija vode u susjednu općinu Imotski u Republici Hrvatskoj, odnosno komercijano korištenje pitke vode iz novoizgrađenog vodovodnog sustava.

Prometna je infrastruktura na zadovoljavajućoj razini. Međutim, potrebno je bolje organizirati sustav održavanja kako ne bi trpio štetu zbog neredovitog i nesustavnog održavanja. Potrebno je raditi na uređenju lokalnih cesta i omogućavanje asfaltnog puta svim domaćinstvima i dijelovima općine, što je u nadležnosti općine. Pored toga, potrebno je raditi i na izgradnji sjeverne gradske zaobilaznice kao i na rekonstrukciji gradskih križanja s kružnim prometnim rješenjima koja su se pokazala kao izvrsno i najbolje rješenje glede protočnosti i sigurnosti gradskog i tranzitnog prometa. Segment na kojem svakako treba raditi, u smislu rekonstrukcijskog poboljšanja, svakako je podizanje energetske učinkovitosti javne rasvjete za koju je potrebno (i moguće) smanjiti troškove potrošene električne energije za oko 60 % na godišnjoj razini, što svakako treba biti u fokusu sektorskog plana zaštite okoliša u ovoj Strategiji.

Za pohvaliti je sustav uređenosti i funkcioniranja svih aktivnih groblja na prostoru općine koja su opremljena mrtvačnicama kao komunalnim objektima i u kojima je uspostavljen samoodrživ sustav održavanja i groblja i upravljanja mrtvačnicama zahvaljujući dobroj partnerskoj suradnji crkve, tj. svih župnika i Mjesnih zajednica.

Odvožnju i prikupljanje komunalnog otpada potrebno je podići na višu razinu i pristupiti uvođenju i razvoju selektivnog upravljanja otpadom i podizanje svijesti građana, kako bi se pored ostalog smanjio broj divljih deponija.

III.1.17. Stanje okoliša**Ad.1 Biljni pokrov**

Na cijelom je prostoru općine Posušje biljni pokrov raznovrstan i bogat s obzirom na broj biljnih vrsta i njihovu biodinamiku. To su livade i pašnjaci bogati raznolikim ljekovitim biljem i raznovrsnim travama koje služe za ispašu ili sijeno. Također su zastupljene i šumske površine s različitim vrstama drveća, među kojima prevladava bukva na višoj nadmorskoj visini i hrast u nižim predjelima općine, tj. do oko 1000 mnv. U manjoj je količini rasprostranjena i crnogorična visoka šuma i to na prostoru sjevernih padina Čvrsnice. Najveća šuma nalazi se iznad Rakitna u Bosiljni, gdje raste vrlo kvalitetna bukva pogodna za industrijsko iskorištavanje.

Ad.2 Ekologija

U širem i bližem okruženju općine kao i na prostoru općine Posušje, ne postoje industrijski kapaciteti koji zagađuju okoliš, tako da je zrak i poljoprivredno zemljište ekološki čisto. Nema značajnog zagađenja pesticidima, odnosno pretjerane upotrebe

mineralnih umjetnih gnojiva. To daje odličnu podlogu za prihvatljivu i u budućnosti poželjnu ekološku poljoprivrednu proizvodnju specifičnih proizvodnih programa, kao što je proizvodnja ljekovitog i eteričnog bilja, proizvodnja mrkve, proizvodnja jabuka, šljiva itd. Također, ekološki čist okoliš omogućuje ekološki uzgoj stoke sitnog zuba.

Podzemna geološka i hidrogeološka struktura ispod grada Posušja u značajnoj je mjeri zagađena fekalnim i otpadnim vodama iz propusnih septičkih jama. Otpadnih, odnosno fekalnih voda na prostoru grada ima oko 2 500 000 m³. To posebno ima dalekosežan i negativan učinak na sva izvorišta pitkih voda i podzemne vodne tokove južno od Posušja sve do Jadranskog mora. Ova činjenica ukazuje na neodloživu i prioritetnu potrebu izgradnje gradske kanalizacije za oborinske i fekalne vode grada.

Ova situacija upućuje na nužnost izgradnje posuške gradske kanalizacije kao mjere zaštite izvorišta pitkih voda u cijelom južnom regionalnom okruženju. Time ova (ekološki zaštitna) mjera kao problem prelazi (po važnosti) granice općine Posušje, što također upućuje na potrebu zajedničkog djelovanja naših susjednih općina i institucija višeg državnog ranga kako bi se ovo pitanje izgradnje posuške kanalizacije trajno i kvalitetno riješilo.

III.1.18. Prostorno-planska dokumentacija

Prostorni plan Zapadnohercegovačke županije obuhvaća prostorni plan općine Posušje i njegovo usvajanje očekuje se koncem 2013. godine. Strategija razvoja općine Posušje rađena je sukladno sadržaju nacрта prostornog plana općine. Regulacijski planovi rade se i razvijaju po potrebi i u skladu sa zahtjevima stanovništva i gospodarstva.

III.1.19. Analiza proračuna

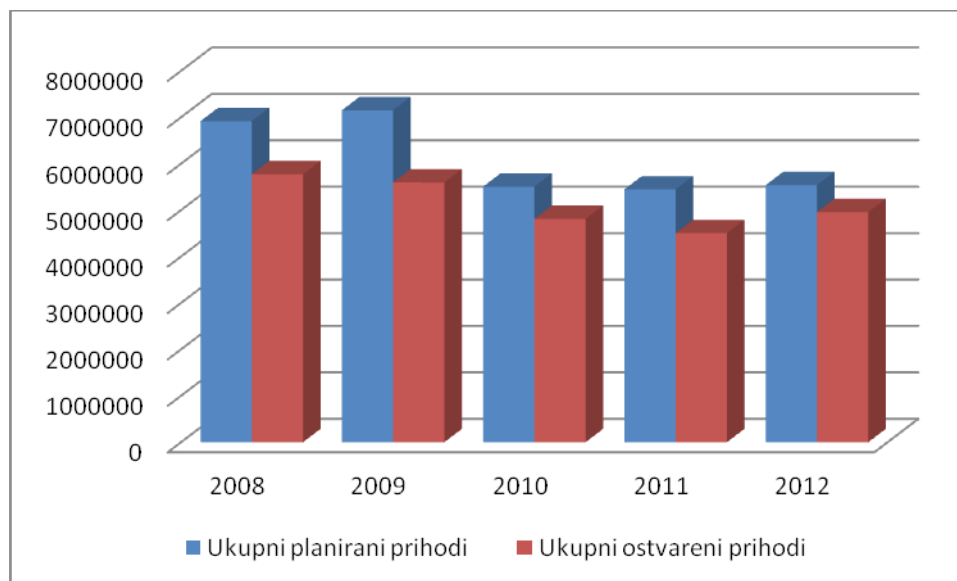
Ad.1 . Ukupno planirani i ostvareni prihodi

Iz donje je tablice evidentno da u proteklih pet godina postoji nerazmjer između planiranih i ostvarenih prihoda u općini. S tim da se taj nerazmjer smanjio u posljednje tri godine. Također, zabilježen je pad ostvarenih prihoda u odnosu na prvu promatranu godinu (2008), s tim da je u 2012. godini zabilježen rast prihoda.

Tabela 15. Planirani i ostvareni prihodi

	2008	2009	2010	2011	2012
Ukupni planirani prihodi	6 914 500	7 147 000	5 503 000	5 444 400	5 536 000
Ukupni ostvareni prihodi	5 772 045	5 594 358	4 809 964	4 503 587	4 955 129

Ovi se trendovi jasnije vide u grafičkom prikazu prikazanom ispod.

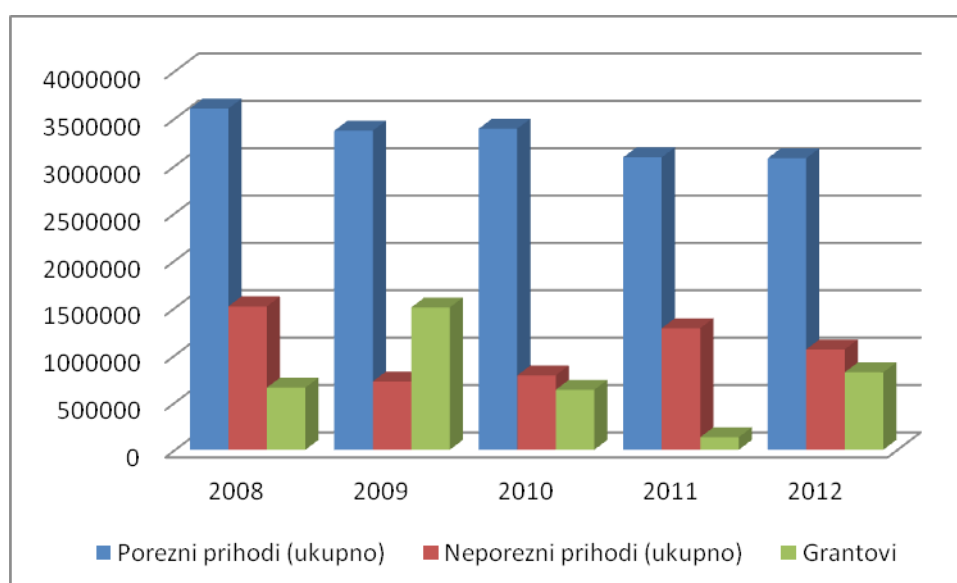
Slika 13. Planirani i ostvareni prihodi

Ad.2 Vrsta proračunskih prihoda

Najveći dio prihoda općine Posušje dolazi iz poreznih prihoda. Međutim, u posljednjih 5 godina zamjetan je konstantan pad tih prihoda, što značajno utječe na operativnost općine i mogućnost financiranja aktivnosti. Paralelno s tim u posljednje tri godine zabilježen je rast neporeznih prihoda, s tim što to opet predstavlja pad u odnosu na prvu promatranu godinu (2008.).

Tabela 16. Vrsta proračunskih prihoda

	2008	2009	2010	2011	2012
Porezni prihodi (ukupno)	3 602 394	3 369 372	3 390 435	3 087 824	3 078 100
Neporezni prihodi (ukupno)	1 513 879	721 477 1 503	785 587	1 283 361	1 059 677
Grantovi	655 772	509	633 942	132 403	817 451

Slika 14. Grafički prikaz vrste proračunskih prihoda

Ad.3 Struktura poreznih prihoda

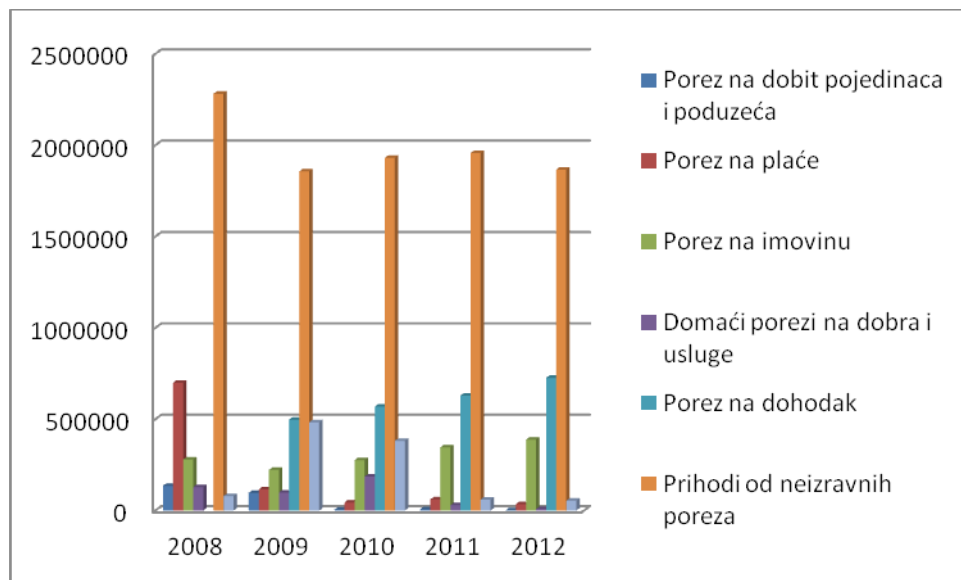
Kao što je i očekivano u strukturi poreznih prihoda najveći udio je iz raspodjele PDV-a, s tim što je u odnosu na prvu promatranu godinu (2008.) zabilježen značajan pad tih prihoda.

Ono što je evidentno iz donje tabele rast je prihoda od poreza na dohodak, što ukazuje na pozitivan trend u razvoju gospodarstva.

Također, značajan udio u proračunskim porezima čini i porez na imovinu i to: promet nekretninama pravnih i fizičkih osoba kao i porez na naslijeđa i darove. Pored toga prihodi od imovine su i po osnovu iznajmljivanja imovine kao i dio poreza od registracije vozila. Struktura i iznos poreza mogu se detaljnije vidjeti iz sljedeće tabele.

Tabela 17. Struktura poreznih prihoda (Izvor: Općinska služba za financije)

	2008	2009	2010	2011	2012
Porez na dobit pojedinaca i poduzeća	135 541	96 905	5071	6673	1339
Porez na plaće	698 541	115 114	43 768	60 835	34 526
Porez na imovinu	279 404	222 306	275 727	346 211	388 452
Domaći porezi na dobra i usluge	128 246	98 504	186 172	28 959	8117
Porez na dohodak		496 814	568 313	628 965	726 081
Prihodi od neizravnih poreza	2 281 219	1 856 531	1 930 169	1 956 243	1 866 208
Ostali porezi	79 443	483 197	381 214	59 937	53 376

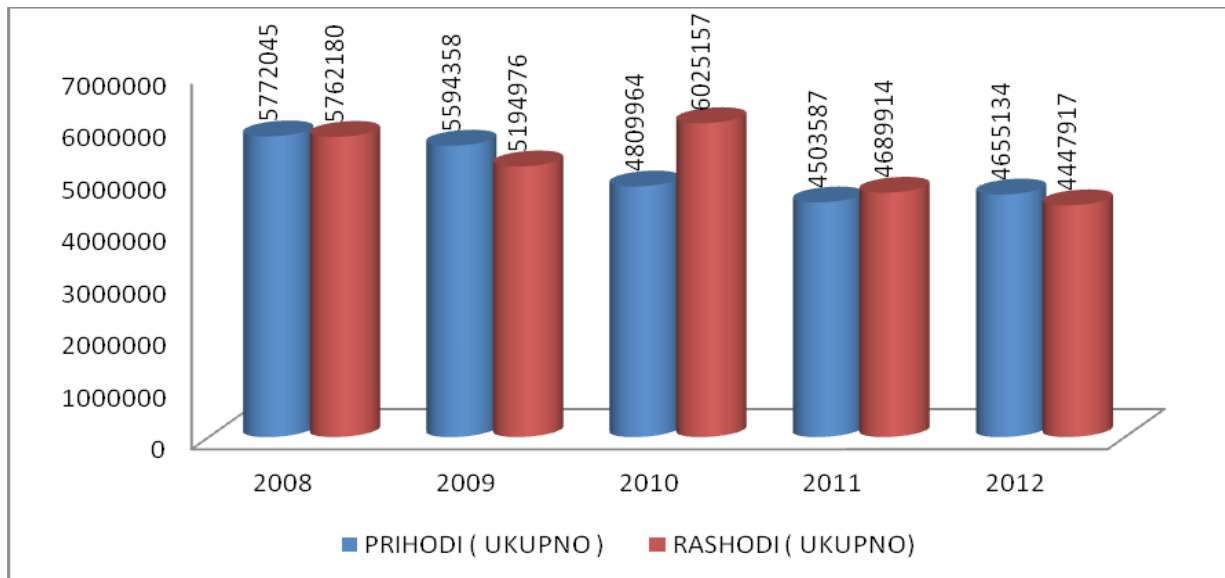
Slika 15. Grafički prikaz strukture proračunskih prihoda po godinama

Ad.4 Ostvareni prihodi i rashodi

Iz donje je tablice razvidno da ukupno ostvareni prihodi u promatranom razdoblju padaju. Međutim, zabrinjavajuća činjenica je da visina ostvarenih rashoda premašuje visinu ostvarenih prihoda, što je posebno vidljivo iz posljednje dvije promatrane godine (2010. i 2011.).

Tabela 18. Pregled ostvarenih prihoda

	2008	2009	2010	2011	2012
PRIHODI (UKUPNO)	5 772 045	5 594 358	4 809 964	4 503 587	4 655 134
RASHODI (UKUPNO)	5 762 180	5 194 976	6 025 157	4 689 914	4 447 917

Slika 16. Usporedni prikaz ostvarenih prihoda po godinama

Ad.5 Kreditna zaduženost

Kreditna zaduženost općine iznosi 6 089 628 KM, čime je općina zadužena u punom zakonskom dopuštenom limitu. Ova činjenica ukazuje na kreditnu nesposobnost općine u budućnosti što je značajan ograničavajući čimbenik u provedbi strategije i zacrtanih ciljeva. Kao što je vidljivo iz donje tablice, glavnina se kreditnog zaduženja odnosi na vodoopskrbu. Također, činjenica da najveći kredit dolazi na naplatu u 2015. godini kada ističe grejs period je zabrinjavajuća ukoliko se ne nađe način da se ovaj kredit ne servisira na drugačiji način. Naime, prema planu ovaj se kredit trebao otplaćivati od naplate vode za Imotski iz RH, tj. iz EU.

Tabela 19. Plan otplate kreditnih obveza zbrojno po godinama

	2014	2015	2016	2017	2018	UKUPNO
Predviđene otplate po ranije ugovorenim kreditima (KM)	185 000	778 000	762 000	694 000	686 000	3 105 000

Tabela 20. Prikaz kreditnih zaduženja

Naziv kredita	Namjena kredita	Iznos kredita s kamatama	Kreditni rok u godinama
Raiffeisen bank I	vodoopskrba	Preostali iznos 249 191 69 KM	Zatvara se do 8. mjeseca 2014. god. (još 1,5 god.)
Raiffeisen bank II	vodoopskrba	Preostali iznos 240 436 72 KM	Zatvara se do 10. mjeseca 2016. god. (3,5 god)
Bank Austrija AG	vodoopskrba	5 600 00 KM	Grejs period istječe u svibnju 2015. god.
	UKUPNO	6 089 628 KM	

Tabela 21. Prihodi proračuna s jedinstvenog računa

	2012	2013	2014	2015
Prihodi općine s jedinstvenog računa u KM	706 136 KM ¹	638 000 KM ¹	700 000 KM ¹	710 000 KM ¹
Povećanje /smanjenje	Smanjenje 4 %	Smanjenje 4 %	Povećanje 4 %	Povećanje 4 %
Prihodi od poreza na dohodak	726 061 KM	730 000 KM	750 000 KM	770 000 KM
Povećanje/smanjenje		Povećanje 1 %	Povećanje %	Povećanje 3 %

Tabela 22. Projekcija prihoda i rashoda proračuna općine Posušje:

	2014 god.	2015. god.	2016.god.	2017.god.	2018.god.	2019.god.
Projekcija prihoda, KM	5 600 000	5 800 000	5 950 000	6 100 000	6 300 000	6 500 000
Projekcija rashoda, KM	5 400 000	5 700 000	5 900 000	6 000 000	6 200 000	6 400 000

Zaključna razmatranja

Jedno je od ključnih pitanja u bliskoj budućnosti pitanje samoodrživosti općinskog proračuna, obzirom na postojeće kreditno zaduženje po kojem općinski proračun ima velike obveze za vraćanje duga.

Ohrabrujuća je činjenica što je općina Posušje sanirala sva svoja dugovanja po osnovi mirovinsko-invalidskog i zdravstvenog osiguranja i te obveze su u cijelosti pod kontrolom.

Nažalost, postojeći kreditni potencijal općine je nula! To je zabrinjavajuća činjenica obzirom na još uvijek velike potrebe općine glede ulaganja u temeljnu komunalnu infrastrukturu, kao što je završetak vodoopskrbnog sustava za MZ Vir-Zagorje i MZ Sutina-Poklečani. A o kanalizacijskom se sustavu sada zbog ovakve financijske situacije ne može ni razmišljati.

Za stabilizaciju općinskog proračuna, odnosno osiguranja vraćanja duga po osnovu kredita, moguće je staviti u funkciju minihidroelektranu čiji bi prihod mogao servisirati otplatu kreditnih obveza za njezinu izgradnju, pa čak i servisirati obveze općinskog proračuna.

III.2. STRATEŠKO FOKUSIRANJE

III.2.1. SWOT analiza

<i>SNAGE</i>	<i>MOGUĆNOSTI</i>
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Prirodne pretpostavke za razvoj stočarstva ✓ Velike pašnjačke i brstilišne površine ✓ Razvijene i konkurentne specifične grane gospodarstva (industrija plastike, industrija kamena, industrija mesa, trgovina itd.) ✓ Akumulacija pitke vode u jezeru Tribistovo <ul style="list-style-type: none"> ○ Mogućnost punjenja i izvoza vode ○ Mini hidro-elektrana na jezeru Tribistovo ✓ Općina bogata mineralnim resursima (kamen, boksit, lapor...) ✓ Organiziranost gospodarstvenika (Udruga gospodarstvenika Posušje) ✓ Korišćenje ekonomskog potencijala dijaspore u smislu njihovog znanja i kapitala 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Dostupnost fondova iz domaćih i EU fondova za financiranje razvojnih projekata ✓ Postojanje tržišta za proizvode od kamena (punila i dr.) ✓ Potražnja za proizvodnjom energije iz obnovljivih izvora ✓ Intenziviranje prekogranične suradnje s RH nakon ulaska RH u EU ✓ Razvoj međuopćinske suradnje
<i>SLABOSTI</i>	<i>PRIJETNJE/PREPREKE</i>
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Nepostojanje instrumenata potpore poduzetništvu ➤ Neusklađenost obrazovnog sustava (srednje školstvo) s potrebama tržišta rada ➤ Loši rezultati privatizacije (neiskorišteni kapaciteti...) ➤ Nepovoljna struktura gospodarstva (slabo zastupljena proizvodnja i izvoz; velik udio uvoza u odnosu na izvoz) ➤ Nepostojanje infrastrukture za potporu mladih i djece (centar za rani rast i razvoj) ➤ Kreditna nesposobnost općine ➤ Nedostatak prostora za kulturne sadržaje i aktivnosti ➤ Neadekvatni uvjeti za školstvo ➤ Nedovršenost komunalne infrastrukture (vodoopskrba i kanalizacije i pročišćivača...) ➤ Velika stopa nezaposlenih i nepovoljna struktura nezaposlenih ➤ Nepostojanje zemljišnih knjiga (nema zemljišnih knjiga samo katastar) ➤ Nepostojanje jasne institucionalizirane suradnje s dijasporom 	<ul style="list-style-type: none"> × Neefikasnost sustava (na svim razinama) <ul style="list-style-type: none"> ○ Prekomjerno upošljavanje u državnoj upravi (na teret proračuna) ○ Korupcija × Nestabilno političko, institucionalno i zakonsko okruženje u BiH (FBiH, BiH...) × Financijska kriza u BiH i šire × Loša zakonska rješenja i nepoštivanje zakona (porodiljni, dječji doplatak...)

III.2.2. Strateški pravci razvoja općine Posušje

Korištenje prirodnih resursa za razvoj specifičnih grana gospodarstva (stočarstvo, poljoprivredna proizvodnja, obrada kamena, turizam i dr.)

Obzirom na identificirane prirodne resurse kojima općina Posušje raspolaže, a to su pašnjaci i brstilišne površine, koje omogućavaju da se na samoodrživ način razvijaju obiteljska farmerska gazdinstva u oblasti ovčarstva, kozarstva i govedarstva, to su zatim i mineralne sirovine, a u prvom redu boksitna ruda te više vrsta arhitektonsko građevnog kamena (identificirano 20 vrsta kamena kojeg je moguće gospodarski eksploatirati) od kojih je najznačajniji „Bosiljna“ koji ima potencijal biti sastavna komponenta u preko 200 različitih proizvoda od prehrambene do farmaceutske i kemijske industrije itd. Za razvijanje planinarskog, izletničkog, avanturističkog i ruralnog turizma također postoje prirodne i realne pretpostavke.

Usmjeravanje i podrška razvoja proizvodnog gospodarstva s većom dodanom vrijednošću

Rezultati socioekonomske i SWOT analize kazuju da Posušje ima snažno razvijen uslužni i trgovački sektor koji je maksimalno popunjen radnim mjestima, kao i da ima snažnih i velikih poduzeća u oblasti proizvodnje sektora obrade metala i plastike. Također, u SEA identificiran je veliki broj nezaposlenih za koje je potrebno otvoriti nova područja ili sektore u kojima bi se mogli i trebali zaposliti. U Posušju je ta mogućnost u sektoru daljnjeg razvoja proizvodnog sektora i to u oblasti poljoprivredne proizvodnje u sektorima uzgoja stoke sitnog zuba, kao i svih proizvoda od stoke sitnog zuba. Sektor proizvodne industrije također treba dodatno razvijati razvijajući nove proizvode visokog konkurentskog potencijala i dodane vrijednosti te kao podlogu za nova samoodrživa radna mjesta.

Podizanje kvalitete javnih usluga, razvoj komunalne i socijalne infrastrukture i očuvanje okoliša kako bi se stvorili uvjeti za bolju kvalitetu života

Komunalne i ostale javne usluge potrebno je dodatno podići u smislu njihove kvalitete iako je postignut značajan napredak u sferi pružanja javnih usluga puštanjem u rad šalter sale. Evidentirane su mnoge potrebe u oblasti socijalnog sektora kao i postignuti značajan napredak u sferi pružanja socijalnih usluga i podizanja kapaciteta javnog socijalnog sektora. Očuvanje je okoliša i dalje ostao prioritet zajednice kojeg i dalje treba razvijati i štititi kroz usklađeno i nesmetano razvijanje ostalih sektora.

Ulaganje u razvoj ljudskih resursa

Svaki se razvoj, pored materijalnih i ostalih pretpostavki, između ostalog temelji na ljudima. Identificirano je da općina ima pozitivan demografski trend i da ima nedovoljno razvijen sektor nevladinih organizacija koje se bave razvojnim projektnim aktivnostima u bilo kojoj oblasti. Također je uočeno da ni javne institucije nisu razvile dovoljno svoje aplikacijske kapacitete i da je potrebno još unaprijediti i povećati ljudske kapacitete usmjerene prema razvoju kako gospodarstva tako i prema razvoju društvenog, odnosno okolišnog sektora. U cilju bržeg i snažnijeg razvijanja općenito, kao i u cilju bolje implementacije ove Strategije razvoja potrebno je sektoru razvoja ljudskih resursa posvetiti nužnu pažnju.

III.2.3. Vizija i opis vizije razvitka općine Posušje

POSUŠJE

OSTANIMO, SAČUVAJMO, RAZVIJMO NAŠE POSUŠJE

OPĆINA MLADIH, OBRAZOVANIH I PODUZETNIH LJUDI KOJI KORIŠTENJEM PRIRODNIH BOGATSTAVA DOBRO ŽIVE NA SVOJIM OGNJIŠTIMA

U ovoj se viziji Posušje vidi kao općina u kojoj će mladi ljudi ostati i živjeti gdje će imati životnu perspektivu i kvalitetne uvjete za život i rad.

Ova se vizija temelji na postizanju određenih pretpostavki, koje su također predmetom razvojnog procesa a artikulirani će biti preko operativnih ciljeva razvoja kao i razvojnih mjera odnosno projekta, a te pretpostavke su:

- ✓ Razvijena infrastruktura a prirodni resursi optimalno iskorišteni
- ✓ Razvijeno, inovativno i tehnološki napredno proizvodno poduzetništvo
- ✓ Razvojno i izvozno orijentirana mala i srednja poduzeća
- ✓ Iskorišten snažan poduzetnički duh te odgovarajuća poslovna fleksibilnost
- ✓ Razvijeni i tržištu prilagođen moderan obrazovni sustav
- ✓ Razvijeni sport i kultura općine Posušje
- ✓ Zaštićen i očuvan životni okoliš sa iskorištavanjem resursa na održiv način
- ✓ Općina partnerski i razvojno orijentirana na susjedno i regionalno okruženje
- ✓ Postignut društveni dogovor i stavljena u funkciju međusobna tijesna partnerska suradnja između privatnog gospodarskog sektora i općine kao javnog sektora uz svestranu suradnju sa NVO kapacitetima u Posušju.

III.2.4. Strateški ciljevi razvitka općine Posušje

Strateški cilj 1: Razvijeno proizvodno poduzetništvo i turizam

Obzirom da je u Posušju evidentirana nezaposlenost **39,4 %** u odnosu na radno sposobno stanovništvo, te s obzirom da su trgovačke i sve uslužne djelatnosti jako dobro razvijene i tim sektorima ne treba više radnika, što nije ohrabrujuće za sve one koji trebaju posao, potrebno je potražiti sektore od potencijala za nova radna mjesta.

Također je činjenica da u Posušju ima preko **2000** nezaposlenih osoba različite dobne i stručne strukture. Ovaj visoki postotak nezaposlenosti postaje nezaobilazan problem koji se nameće kao prioritet. Jedini prostor ili sektor u kojem se može doći do novih samoodrživih radnih mjesta, u posuškim okolnostima, jeste proizvodno poduzetništvo.

Kada kažemo proizvodno poduzetništvo ono uključuje posuške postojeće sektore industrije i sve grane postojeće i druge poljoprivredne proizvodnje od potencijala za nova radna mjesta.

Da bi se postiglo razvijeno proizvodno poduzetništvo potrebno je osigurati ili postići niz preduvjeta kako u sferi poduzetničko poslovne infrastrukture tako i u sferi instrumenata podrške razvoju proizvodnog poduzetništva.

U prvom redu potrebno je dovršiti opremanje poduzetničkih zona kao važnog segmenta poslovne infrastrukture. Pored zona potrebno je formirati i staviti u funkciju (industrijski) proizvodni inkubator i poljoprivredni inkubator kao i inkubator za nove inovativne industrijske proizvode radi postizanja bolje konkurentnosti na tržištima.

Jedan od bitnih instrumenata podrške razvoju poljoprivredne proizvodnje je poljoprivredna zadruga. Trenutno na prostoru općine nije aktivna nijedna poljoprivredna zadruga. Potrebno je oživjeti rad poljoprivredne zadruge „Blidinje“ koja ima svoju dobru skladišnu i uredsku infrastrukturu koja stoji neiskorištena. U tom smislu, suradnja s dijasporom bit će od izuzetne važnosti, kao potencijal koji može biti prenosnik velikog znanja, radnog iskustva te poznavanja suvremenih tehnoloških trendova, neophodnih razvitku općine.

Nedostaje i svakako je vrlo neophodan kao preduvjet za razvoj proizvodnog početničkog poduzetništva kreditno jamstveni fond kao financijski instrument podrške razvoja poduzetništva općenito, a pogotovo početničkog proizvodnog poduzetništva. Dijaspore se može aktivno uključiti i u kreiranje programa kojima se potiče poduzetništvo.

Pored kreditno jamstvenog fonda ima mjesta, kao i potrebe, za kreditno financijsku shemu tzv. „Biznis Anđeli“ koja je u mnogim zemljama provjerena i uspješno potvrđena kao način podrške početničkom poduzetništvu od strane snažnih i razvijenih lokalnih poduzeća.

Pored navedenih preduvjeta za ostvarenje ovog strateškog cilja, treba još navesti i potrebu snažnije uspostave partnerstva između općine i privatnog poduzetničkog sektora, kao i drugih udruženja koji mogu pomoći u stvaranju boljih i poželjnih preduvjeta za kontinuirani slijed novih investicija koje trebaju oploditi održivo iskorištavanje posuških prirodnih resursa (pašnjaci, brstilišne površine, kamen, lapor, boksit).

Ovi će preduvjeti biti postavljeni, u sektorskom planu, kao operativni ciljevi i razvojne mjere te razvojni projekti i ako budu postignuti, odnosno ostvareni, tada će Posušje imati razvijeno proizvodno poduzetništvo.

Ovaj je strateški cilj usklađen s prvim strateškim ciljem Strategije razvoja Zapadnohercegovačke županije koji glasi „Ekonomski jaka županija“. Također je usklađen i sa Strategijom razvoja poduzetništva Federacije BiH te Strategijom u oblasti migracije i azila BiH 2012-2015 i odgovarajućim Akcijskim planom, Strategijom zapošljavanja u Bosni i Hercegovini 2010-2014, Strategijom razvoja turizma FBIH 2008-2018, nacrtima Strategija razvoja BiH 2010, Strategijom socijalnog uključivanja BiH, te njihovim Akcijskim planovima.

Strateški cilj 2: Razvijene socijalne, administrativne, komunalne i ostale javne usluge

Izgradnjom šalter sale općina je značajno poboljšala svoje administrativne usluge, ali ima još prostora da se dodatno poboljšaju administrativne usluge u sferi dostupnosti katastarskih podataka za građane putem interneta itd.

Komunalne usluge prikupljanje i odvoza komunalnog otpada također pokrivaju cijelu općinu preko dva komunalna poduzeća, jedno privatno i jedno javno. U narednom će periodu biti potrebno poboljšati sustav kako bi se pružene komunalne usluge u cijelosti

naplatile i kako bi se na taj način kvaliteta usluga stalno podizala. Nazočan je problem nerazvrstavanja komunalnog otpada zbog nedostatka kontejnera za pojedinu vrstu otpada, ne samo u ruralnim područjima nego i u urbanoj sredini - Gradu Posušju. Interes je građana, kao i interes u sferi zaštite okoliša, da se što prije odrede „zeleni otoci“, da se nabavi potrebna kontejnerska infrastruktura i da se pristupi razvrstavanju otpada u fazi njegovog odlaganja.

Nažalost općina nema svoju sanitarnu deponiju i kao privremeno rješenje koristi se odlagalište otpada u Konjovcu. Postoji inicijativa da se izgradi regionalna deponija, a završetak odnosno rezultat te inicijative je upitan i neizvjestan. Opcije su da se Posušje priključi na regionalnu deponiju u Mostaru ili na Paklinama s općinama Tomislavgrad i Kupres. Vjerojatno će oko ovih dvojbi presudnu ulogu imati ekonomski faktori odvoza.

Što se tiče ostalih javnih usluga u oblasti javne sigurnosti i sektora Civilne zaštite i taj je sustav potrebno stalno poboljšavati kako organizacijski tako i sa aspekta opremljenosti i obučenosti ljudstva za slučaj potrebe intervencija u spašavanju ljudi i imovine.

Strateški cilj 3: Izgrađena komunalna infrastruktura uz zaštićen okoliš

Postojeće stanje komunalne infrastrukture u oblasti vodoopskrbe može se kazati da je oko 65 % izgrađeno i taj sustav počiva na akumulacijskom jezeru Tribistovo. Mjesne su zajednice Vir i Zagorje te Raktino (Sutina i Poklečani) bez vodovodnih sustava. Kanalizacijska infrastruktura nije uopće izgrađena.

Komunalne su usluge na dobroj razini, ali svakako postoji još prostora za poboljšanje ukupnog sustava pružanja komunalnih usluga.

Preduvjete koji su potrebni da se ostvari ovaj cilj možemo podijeliti na financijske i nefinancijske. Jedan je od nefinancijskih preduvjeta ispunjen, a to je da imamo izrađenu projektnu dokumentaciju. Potrebno je osigurati potrebna financijska sredstva kako bi se preostala nedostajuća komunalna infrastruktura izgradila. Imajući u vidu da mnogi iseljenici potiču iz ruralnih predjela općine, gdje su i problemi najveći, potrebno je inicirati intenzivnije uključivanje dijaspore, uvažavati njihove prijedloge i dobiti povjerenje za sufinanciranje projekata u oblasti unaprijeđenja komunalne infrastrukture i zaštite okoliša.

Veza ovog SC sa županijskom strategijom je kroz cilj „Društveno odgovorna županija“ gdje se definiraju potrebe razvoja komunalne infrastrukture i zaštita okoliša.

Strateški cilj 4: Razvijeno obrazovanje, sport i kultura

Postojeći je obrazovni sustav, govoreći općenito, naslijeđen iz bivšeg ex Yu političko društvenog uređenja u kojem nije bilo slobodnog tržišta. Taj se tadašnji obrazovni sustav, kao i današnji, temelji na učenju informacija napamet i nema dovoljno prostora u sustavu za razvoj kreativnosti. U postojećem obrazovnom sustavu, počevši od osnovnoškolskog preko srednjoškolskog do visokoškolskog sustava, nema dovoljno otvorenog prostora za teoriju i praksu poduzetništva. To je samo jedan od bitnih razloga zašto današnje gospodarstvo ima velikih poteškoća i zašto obrazovni sustav nije usklađen s lokalnim odnosno regionalnim tržištem rada. U posuškim okolnostima, što se tiče obrazovanja i nezaposlenih, među nezaposlenima ima nekoliko zanimanja koja su među dugotrajno nezaposlenima ali naš obrazovni sustav još uvijek producira takvih kadrova.

Preduvjet je za ostvarenje ovog cilja politička volja koja će pokrenuti izradu studije i procjene sada potrebnih zanimanja i onih koja će biti potrebna u skoroj budućnosti, a nakon toga treba pokrenuti mehanizam uvođenja novih srednjoškolskih zanimanja koja su usklađena s potrebama tržišta rada.

Pored toga potrebno je dodatno prilagoditi nastavne planove i programe kako bi učenici imali više znanja i potrebnih vještina u svezi s poduzetništvom kao opredjeljenja za način razmišljanja i postupanja u kojem ima puno neizvjesnog i nepoznatog, gdje je potrebno i razumno riskirati. Prilikom kreiranja novih programa koji odgovaraju potrebama tržišta rada, potrebno je iskoristiti potencijale dijaspore, kako u smislu predlaganja elemenata plana i programa rada, tako i realizacije nastave. Dijaspora može biti uključena u programe praktičnih predavanja, prenosa znanja i pružanja savjeta.

Kultura i kulturni život u općini Posušje zadnjih desetljeća bilježi kontinuirani rast, zahvaljujući aktivnostima Osnovne glazbene škole, zatim Hrvatskog kulturnog društva „Napredak“ kao i fratarskoj udruzi „U kući oca moga“ te Matici hrvatskoj. Tu su još i kulturno-umjetnička društva te nekoliko klapa koje njeguju klapsko pjevanje.

Međutim, postoji još puno mogućnosti za poboljšanje ako se ostvare preduvjeti kao što je elementarno financiranje rada u kulturi, kako se ne bi daljnji rad oslanjao na entuzijazam pojedinih djelatnika u sferi kulture, te stvaranje prostornih uvjeta za otvaranje etnografskog muzeja, čije mnoštvo eksponata stoji neadekvatno odloženo kao i potrebe iznalaženja prostora za numizmatičku zbirku.

U sferi sporta potrebno je još više raditi na omasovljenju amaterskog sporta pogotovo za stariji osnovnoškolski i srednjoškolski uzrast, kako bi se što više mladih osoba bavilo bilo kojim sportom u okviru postojećih sportskih klubova.

Model na kojem se financira sport danas preko općinskog sportskog saveza nije dovoljan i potrebno je iznaći i druge izvore financiranja osim onih proračunskih prihoda. Kao preduvjet za daljnji razvoj kulture i sporta potrebno je osnažiti i razviti gospodarstvo općine kako bi se iz sfere gospodarstva financijski podržavao daljnji razvoj kulture i sporta općine Posušje.

Veza ovog strateškog cilja može se direktno uspostaviti s drugim i trećim strateškim ciljem u Strategiji razvoja ŽZH koji glase: „Efikasno organizirana županija“ i „Društveno odgovorna županija“.

IV. Sektorski razvojni planovi općine POSUŠJE

IV.1. Plan lokalnog ekonomskog razvoja

IV.1.1. Fokusiranje

- Za izgradnju instrumenata podrške razvoju poduzetništva i institucionalnih kapaciteta, općina nema potrebnih instrumenata podrške razvoju poduzetništvu kao što je kreditno jamstveni fond ili inkubator za proizvodno poduzetništvo. Kad se kaže poduzetništvo pri tome se misli i na obrtničke djelatnosti i na proizvodna poduzeća. Kreditno jamstveni fond kategorija je međuopćinskog projekta i spada u instrumente financijske podrške razvoja poduzetništva
- Korištenje prirodnih resursa za razvoj specifičnih grana gospodarstva (stočarstvo, poljoprivredna proizvodnja, obrada kamena i dr.). Iz analize dostupnih podataka i po višedesetljetnom radnom iskustvu stručnjaka iz ove oblasti može se zaključiti da prirodni resursi općine Posušje nisu iskorišteni u njihovom punom potencijalu i to svakako ovom strategijom treba početi mijenjati kako bi se raspoloživi potencijali stavili u funkciju razvoja poduzetništva.
- Usmjeravanje i podrška razvoja proizvodnog gospodarstva s većom dodanom vrijednošću. U cilju podizanja konkurentnosti posušskog gospodarstva potrebno je usmjeravati proizvodno poduzetništvo prema novim proizvodima i novim tržištima.
- Ulaganje u razvoj ljudskih resursa. Nema razvoja bez ljudi. Ljudi su glavni i ključni resurs svakog razvoja. Općina Posušje kroz svoje administrativne postojeće kapacitete nema dovoljno istih za snažno i proaktivno upravljanje razvojem, za proaktivni projektni pristup. Ista je takva situacija i sa nevladinim sektorom i ostalim institucijskim sektorom.

IV.1.2. SWOT analiza - ekonomski razvoj

SNAGE	MOGUĆNOSTI/PRILIKE
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Jak poduzetnički duh i poduzetnička tradicija (prerada plastike i metala, obrada kamena, prerada mesa, prerada mlijeka i proizvodnja sira, trgovina...) ✓ Pogodni prirodni i klimatski uvjeti za razvoj specifičnih grana poljoprivrede i EKO poljoprivrede (stočarstvo, voćarstvo, ratarstvo-kumpir, kupus, pčelarstvo) ✓ Dobre prirodne pretpostavke za razvoj specifičnih grana turizma: ruralni, avanturistički, planinarenje, biciklizam, zdravstveni, lov/ribolov (Park prirode Blidinje, Kanjon brine Čvrstica, Blidinjsko jezero, Tribistovo...) ✓ Akumulacija pitke vode u jezeru Tribistovo <ul style="list-style-type: none"> ○ Mogućnost punjenja i izvoza vode ○ Mini hidro-elektrana na jezeru Tribistovo ✓ Općina bogata mineralnim resursima (kamen, boksit, lapor, glina...) ✓ Dobra organiziranost gospodarstvenika (Udruga gospodarstvenika Posušje), ✓ Postojanje i dobar rad drugih aktivnih udruženja (inovatori, planinari, pčelari) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Dostupnost fondova iz domaćih i EU fondova za financiranje razvojnih projekata ✓ Postojanje tržišta za proizvode od kamena (punila i dr.) ✓ Potražnja za proizvodnjom energije iz obnovljivih izvora ✓ Intenziviranje prekogranične suradnje s RH nakon ulaska RH u EU ✓ Razvoj međuopćinske suradnje ✓ Mobiliziranje gospodarske dijasporice iz Posušja ✓ Korištenje postojeće trgovačke mreže (trgovačke tvrtke iz Posušja) za plasman domaćih proizvoda ✓ Korištenje potencijala dijasporice u smislu njihovog znanja i kapitala ✓ Blizina turističkih odredišta i potražnja za dodatnim sadržajem (Dalmacija, Međugorje...)
SLABOSTI	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Nepostojanje instrumenata potpore poduzetništvu (kreditno-jamstveni fond, inkubatori...) ➤ Neorganizirana poljoprivredna proizvodnja ➤ Nepostojanje poljoprivredne zadruge ➤ Nerazvijena turistička infrastruktura ➤ Nepostojanje zemljišnih knjiga (nema zemljišnih knjiga samo katastar) ➤ Velika stopa nezaposlenih i nepovoljna struktura nezaposlenih ➤ Neusklađenost obrazovnog sustava (srednje školstvo) s potrebama tržišta rada ➤ Nepostojanje strukovnih zanimanja (kuhari/ce, krojači/ce, konobari/ce itd...) ➤ Loši rezultati privatizacije (neiskorišteni kapaciteti...) ➤ Nepovoljna struktura gospodarstva (slabo zastupljena proizvodnja i izvoz, te velik udio uvoza u odnosu na izvoz) ➤ Nepostojanje jasne institucionalizirane suradnje s dijasporom ➤ Kreditna nesposobnost općine 	<ul style="list-style-type: none"> × Neefikasnost sustava (na svim razinama) <ul style="list-style-type: none"> ○ Prekomjerno upošljavanje u državnoj upravi (na teret proračuna) ○ Korupcija × Nestabilno političko, institucionalno i zakonsko okruženje u BiH (FBiH, BiH...) × Financijska kriza × Nepovoljna cijena kapitala

IV.1.3. Razvojni ciljevi ekonomskog razvoja

Ciljevi ekonomskog razvoja	Veza sa strateškim ciljevima	Veza s razvojnim ciljevima u drugim sektorima
OC1. Do 2019. god. općinu prilagoditi potrebama poduzetništva i smanjiti nezaposlenost	S.C.1. Razvijeno proizvodno poduzetništvo i turizam S.C.2. Razvijene socijalne, administrativne, komunalne i ostale javne usluge	Veza sa OC3, OC4, OC5 i OC6 Plana društvenog razvoja i sa OC5 Plana zaštite okoliša.
OC2. Do 2019. god. stvoriti pretpostavke za organiziranu poljoprivrednu proizvodnju u specifičnim granama poljoprivrede	S.C.1. Razvijeno proizvodno poduzetništvo i turizam	Veza sa OC4 Plana društvenog razvoja i sa OC3 Plana zaštite okoliša
OC3. Do 2019. god razviti prepoznatljiv turistički sadržaj i razviti potrebnu turističku infrastrukturu	S.C.1. Razvijeno proizvodno poduzetništvo i turizam	Veza sa OC6 Plana društvenog razvoja i sa OC3 Plana zaštite okoliša

Integracija sa strateškim dokumentima viših razina

Sektorski je plan gospodarskog razvoja usklađen sa Strategijom razvoja Zapadnohercegovačke županije i to s njihovim prvim strateškim ciljem koji glasi "Ekonomski jaka županija" te s njihovim pripadajućim prioritetima i razvojnim mjerama, kao i s trećim strateškim ciljem „Efikasno organizirana županija“. Također je dokument usklađen sa sektorskom strategijom razvoja poduzetništva Federacije BiH.

Također, sektorski je plan gospodarskog razvoja usklađen s jednim od ciljeva Strategije u oblasti migracije i azila BiH 2012 – 2015 za jačanjem institucionalnih kapaciteta u BiH u cilju vezivanja migracije i razvoja. U okviru ovog cilja predviđena su dva seta mjera – prvi vezan za imigraciju i razvoj pod vodstvom Ministarstva sigurnosti (Sektora za imigraciju) i drugi vezan za emigraciju i razvoj koji se tiče MLJPI (Sektora za iseljništvo). U Akcijskom planu za primjenu strategije, predviđen je čitav niz mjera za uključivanje bh dijasporu u društveni i ekonomski život zemlje, a za lokalni nivo, posebno podrška općinama sa izraženom emigracijom stanovništva u jačanju njihovih kapaciteta za razvojnu suradnju sa iseljeništvom. Istovremeno, Strategija kao svoj strateški cilj br. 8 predviđa formiranje Koordinacijskog tijela, kao važnog intersektorskog mehanizma, koje bi trebalo povezati sa institucionalnim mehanizmima na lokalnom nivou.

Institucionaliziranje suradnje s dijasporom na nivou općine, predviđeno uključivanje dijasporu u ključne razvojne projekte, kulturnu i društvenu suradnju, omogućava sinergiju s planovima definiranim na nacionalnom nivou.

IV.1.4. Programi, projekti i mjere gospodarskog razvoja

Za realizaciju plana ekonomskog razvoja općine Posušje definirano je 18 projekata i mjera grupiranih u 4 programa, i to:

- Program 1. Izgradnja poslovne infrastrukture i podizanje konkurentnosti
- Program 2. Ruralni razvoj i razvoj poljoprivrede
- Program 3. Razvoj turizma
- Program 4. Migracije i dijaspora

PROGRAM 1. Izgradnja poslovne infrastrukture i podizanje konkurentnosti	PROGRAM 2. Ruralni razvoj i razvoj poljoprivrede	PROGRAM 3. Razvoj turizma	PROGRAM 4. Migracije i dijaspore
Projekt 1.1. Dovršetak izgradnje poduzetničke zone „Osrdak“	Mjera 2.1. Razvijanje industrije kozarstva i ovčarstva	Projekt 3.1. Završetak izgradnje planinarskog doma	Projekt 4.1 Uspostavljanje komunikacije i suradnje s dijasporom
Projekt 1.2. Izgradnja proizvodnog inkubatora	Projekt 2.2. Izgradnja pojilišta za stoku i divljač	Projekt 3.2. Uređenje pješačke i planinarske staze	Projekt 4.2. Dan općine - Dan dijaspore
Projekt 1.3. Formiranje kreditno jamstvenog fonda	Projekt 2.3. Edukacija postojećih i potencijalnih farmera stoke sitnog zuba	Projekt 3.3. Izrada turističke karte -vodiča i karte pješačkih ruta	Projekt 4.3. Poticanje zapošljavanja uz mentorstvo i aktivno učesće dijaspore
Projekt 1.4. Proširenje poduzetničke zone „Topala“	Projekat 2.4. Izrada tipskih projekata za farme	Mjera 3.4. Poticanje lokalnih sportskih/kulturnih/ turističkih manifestacija	
Projekt 1.5. Kamen 2	Projekt 2.5. Izgradnja kanala za navodnjavanje u rakitskom polju	Projekt 3.5. Promocija turističke ponude Posušja uz podršku dijaspore	
Mjera 1.6. Ispunjavanje uvjeta za certificiranje	Mjera 2.6. Poticanje razvoja voćarstva		
Projekt 1.7. Izgradnja autobusnih stajališta	Mjera 2.7. Poticanje razvoja pčelarstva		
Mjera 1.7. Podrška razvoju inovacija odnosno novih inovativnih proizvoda	Projekt 2.8. Formiranje braniteljske zadruge „Blidinje“		
	Mjera 2.9. Razvijanje proizvodnje i obrade aromatičnog, ljekovitog i mednosnog bilja		

Inicijative međuopćinske suradnje

1. Kao ključni projekt za međuopćinsku suradnju je projekt: Kreditno jamstveni fond, za koji se nadamo da će doći do realizacije u suradnji ne samo s općinama iz ŽZH nego i s drugim nama susjednim općinama kao što je općina Tomislavgrad i druge općine.

2. Drugi projekt međuopćinske suradnje je projekt formiranja lokalne akcijske grupe „Blidinje“ skraćenog naziva LAG „Blidinje“ kojeg bi zajednički implementirale općine Posušje i Tomislavgrad u cilju ruralnog razvoja područja kojeg bi pokrivala aktivnost LAG-a.

IV.1.5. Procjena očekivanih ishoda s indikatorima

Sektorski ili operativni cilj	Procjena očekivanih ishoda s indikatorima
OC1. Do 2019. god. prilagoditi općinu potrebama poduzetništva i smanjiti nezaposlenosti.	REZULTAT: Kreirani instrumenti potpore investicijama i poduzetništvu i smanjena nezaposlenost za 10 % POKAZATELJI: Broj novih radnih mjesta Broj korisnika (MSP) zona/inkubatora/Fonda Dužina uređene infrastrukture u zonama
OC2. Do 2019. god. stvoriti preduvjete za organiziranu poljoprivrednu proizvodnju u specifičnim granama poljoprivrede	REZULTAT: Povećan udio poljoprivredne proizvodnje u ukupnom gospodarstvu za 75 % POKAZATELJI: Broj novih farmi Broj poljoprivrednih proizvođača Broj sadnica Broj košnica Broj pčelara
OC3. Do 2019. god. razviti prepoznatljiv turistički sadržaj i razviti potrebnu turističku infrastrukturu	REZULTAT: Ostvariti najmanje 7500 registriranih noćenja u općini Posušje u sklopu različitih manifestacija i događaja POKAZATELJI: Broj noćenja u općini godišnje Broj turističkih sadržaja Dužina uređenih staza

IV.2. Plan društvenog razvoja**IV.2.1. Fokusiranje**

- **Izgradnja društvene infrastrukture i jačanje usluga za potrebe djece i mladih.** Analiza pokazuje da nedostaje školskog prostora kao i prostora za druge kulturne aktivnosti i smještaj kulturnih institucija te potrebno je izgraditi minimalno 50 % novih školskih prostora za potrebe osnovnog školstva. Također, nedostaje i prostor za gradski muzej te adekvatniji prostor za Osnovnu glazbenu školu. U socijalnom je sektoru prepoznata potreba da se osiguraju dodatne usluge za djecu s posebnim potrebama i osobe s invaliditetom kao i druge usluge iz sfere socijalne i zdravstvene skrbi.
- **Usklađene aktivnosti općinske administracije i javnih ustanova s NVO sektorom s ciljem eliminacije slabosti društvenog sektora.** U općini Posušje nema dovoljno snažno razvijenog nevladinog sektora ili sektora udruge građana koji bi na partnerskoj razini s općinom mogli sudjelovati na aktivnostima projektnog razvoja. Ništa bolja situacija nije ni u drugim javnim ustanovama ili institucijama te potrebno je taj sektor dodatno razviti i ojačati njihove kapacitete za pisanje i kandidiranje projekata na različite donatorske adrese.

- **Unapređenje sustava zaštite i spašavanja ljudi.** Općina ima dobro organiziranu Civilnu zaštitu koja nije adekvatno opremljena, posebno sa stajališta opreme za vatrogasne intervencije, odnosno nedostaje još jedno kvalitetno vatrogasno vozilo kao i ostala oprema koja bi bila u službi masovnije potrebe uključivanja građana u akcije spašavanja ljudi i imovine od prirodnih i drugih nesreća.

IV.2.2. Sektorska SWOT analiza - društveni razvoj

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> ✓ HKD Napredak-Podružnica Posušje ✓ Matica hrvatska – Posušje ✓ Gradska knjižnica ✓ Knjižnica HKD Napredak ✓ Muzej – U kući Oca mojega ✓ Kino dvorana ✓ Razvijen nevladin sektor u domenu društvenog razvoja (postojanje brojnih udruga iz kulture-sporta) ✓ Crveni križ – Posušje ✓ Dobro razvijen predškolski odgoj ✓ Dobro organiziran Dekanat ✓ Dobro razvijena obiteljska medicina ✓ Dobro razvijen rad sekcija u osnovnim školama ✓ Posuško ljeto i Dan općine ✓ Potencijal dijaspore za lokalni razvoj 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Nedostatak sredstava za potrebe društvenog razvoja ➤ Nedovršen objekt nove osnovne škole ➤ Nepostojanje odgovarajućeg prostora Osnovne glazbene škole i srednje škole ➤ Nedostatak stručnog kadra u osnovnom i srednjem školstvu u domeni socijalne zaštite i inkluzije djece (defektolog-logoped, socijalni radnik, psiholog itd.) ➤ Nedostatak prostornog kapaciteta za javni vrtić ➤ Nedostatak dječjih igrališta – parka ➤ Pojava narkomanije, alkoholizma i ovisnosti o kocki kod mladih ➤ Ugroženost obitelji kao tradicionalne vrijednosti ➤ Slaba opremljenost kabineta i radionica u osnovnim i srednjim školama ➤ Nedostatak prostora za rad NVO-a ➤ Nedostatak prostora za gradski muzej i etnografsku zbirku ➤ Nedostatak mreže NVO Posušja ➤ Neizgrađeni ljudski kapaciteti za izradu i realizaciju projekata (menadžment projektnog ciklusa) ➤ Nedostatak stimulacije talenata ➤ Neorganiziranost, nedostatak sredstava, obučenog ljudstva i opreme u civilnoj zaštiti i nerazvijeni ljudski kapaciteti ➤ Nepostojanje jasne institucionalizirane suradnje s dijasporom i njeno „ad hoc“ uključivanje u život općine
PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Blizina granice EU ✓ Mogućnost prekogranične suradnje i iskorištavanja EU fondova ✓ Međuopćinska suradnja ✓ Ured za pomoć Hrvatima BiH ✓ Javno-privatno partnerstvo u društvenom razvoju 	<ul style="list-style-type: none"> × Nestabilna politička situacija × Korupcija × Financijska kriza × Odlazak mladih × Nezaposlenost × Migracijski problemi na granici sa EU

IV.2.3. Razvojni ciljevi društvenog razvoja

Ciljevi društvenog razvoja	Veza sa strateškim ciljevima	Veza s razvojnim ciljevima u drugim sektorima
OC1. Do 2017. unaprijediti kvalitetu obrazovne infrastrukture	S. C.4 Razvijeno obrazovanje, sport i kultura	Veza sa OC1 Plan LER i sa OC4 i OC5 Plana zaštite okoliša
OC2. Do 2018. stvoreni preduvjeti za uključivanje mladih u izvanškolske, sportske i kulturne aktivnosti	S. C.4. Razvijeno obrazovanje, sport i kultura	Veza sa OC1 Plan LER i sa OC4 i OC5 Plana zaštite okoliša
OC3. Do 2019. ojačati sustav socijalne i civilne zaštite za	S.C.2. Razvijene socijalne, administrativne, komunalne i ostale javne usluge S.C.3. Izgrađena komunalna infrastruktura, razvijene komunalne i ostale javne usluge uz zaštićen okoliš	Veza sa OC4. Plan LER
OC4. Do 2019. god. uspostaviti sustav očuvanja i zaštite kulturne baštine	S.C.3. Izgrađena komunalna infrastruktura, razvijene komunalne i ostale javne usluge uz zaštićen okoliš	Veza sa OC1 Plan LER i sa OC4 Plana zaštite okoliša

Integracija sa strateškim dokumentima viših razina

Sektorski plan društvenog razvoja usklađen je sa Strategijom razvoja Zapadnohercegovačke županije i to s njihovim drugim strateškim ciljem koji glasi “Društveno odgovorna županija” te s njihovim pripadajućim prioritetima i razvojnim mjerama, kao i sa 3.S.C. Efikasno organizirana županija.

IV.2.4. Programi, projekti i mjere

Za realizaciju plana društvenog razvoja definirano je 24 projekta i mjera grupiranih u 6 programa, i to :

- Program 1: Izgradnja prostornih kapaciteta za školstvo
- Program 2. Zaštita kulturne baštine
- Program 3: Pобољшanje obrazovanja
- Program 4: Razvoj socijalne zaštite
- Program 5: Razvoj amaterskog sporta i vannastavnih aktivnosti

Programi	Mjere i Projekti
1. Izgradnja prostornih kapaciteta za školstvo i ostale javne infrastrukture	Projekt 1.1. Dovršetak izgradnje nove OŠ
	Projekt 1.2. Iznalaženje novog prostora za Osnovnu glazbenu školu
	Projekt 1.3. Studija o potrebi novih zanimanja za tržište rada
	Projekt 1.4. Sanacija male sportske dvorane OŠ Ivana Mažuranića
	Projekt 1.5. Uvođenje školske menze
	Projekt 1.6. Zamjena načina grijanja u područ. školama Batin i Vinjani
	Projekt 1.7. Proširenje javnog gradskog vrtića

	Projekt 1.8. Izgradnja autobusnih stajališta
2. Zaštita kulturne baštine	Projekt 2.1. Kategorizacija kulturnih spomenika na prostoru općine
	Mjera 2.2. Zaštita kulturnih spomenika općine
	Projekt 2.3. Otvaranje etnografske muzejske postave
3. Poboljšanje obrazovanja	Projekt 3.1. Otvaranje područnih glazbenih škola u Viru i Rakitnu
	Projekt 3.2. Izrada nastavnog plana i programa za uvođenje jezične i informatičke gimnazije
	Projekt 3.3. Izrada nastavnog plana i programa za stjecanje novih znanja i vještina za potrebe tržišta rada
4. Razvoj socijalne i civilne zaštite	Projekt 4.1. Centar za rani rast i razvoj
	Projekt 4.2. Dječji centar stručnih usluga
	Projekt 4.3. Savjetovalište za obitelj
	Projekt 4.4. Fizio-terapijske usluge za djecu
	Projekt 4.5. Centar mentalnog zdravlja
	Mjera 4.6. Sprečavanje nasilja nad i među djecom
	Mjera 4.7. Usluga stanovanja uz podršku
	Projekt 4.8. Formiranje centra civilne zaštite
	Projekt 4.9. Dnevni centar za stare
5. Razvoj amaterskog sporta i vannastavnih aktivnosti	Mjera 5.1. Sportom protiv vršnjačkog nasilja
	Projekt 5.2. Izgradnja igrališta u MZ

Inicijative međuopćinske suradnje

U sektoru društvenog razvoja nema identificiranih projekata koji bi bili projekti međuopćinske suradnje.

IV.2.5. Procjena očekivanih ishoda s indikatorima

Sektorski cilj	Procjena očekivanih ishoda s indikatorima
OC1. Do 2017. unaprijediti kvalitetu obrazovne infrastrukture	REZULTAT: Povećanje prostornih kapaciteta za osnovno školstvo za 50 % i identifikacija deficitarnih zanimanja POKAZATELJI: Broj novih učionica na raspolaganju školstvu Broj novih zanimanja u SŠC Broj novih investicija za unapređenje školstva Broj investicija za unapređenje igrališta
OC2. Do 2018. razvijeni preduvjeti za uključivanje mladih u izvanškolske, sportske i kulturne aktivnosti	REZULTAT: 300 članova uključeno u izvanškolske-sportske aktivnosti POKAZATELJI: Broj vannastavnih aktivnosti na raspolaganju mladima Broj mladih u ovim aktivnostima
OC3. Do 2019. ojačati sustav socijalne i civilne zaštite	REZULTAT: Uspostavljeno 5 novih usluga socijalne i civilne zaštite POKAZATELJI: Broj zadovoljnih korisnika i broj pruženih usluga Osnovan centar civilne zaštite
OC4. Do 2019. god. uspostaviti sustav očuvanja i zaštite kulturne baštine	REZULTAT: Zaštićena najmanje 3 spomenika kulturno-povijesne baštine POKAZATELJI:

	Broj zaštićenih objekata kulturno-povijesne baštine Broj posjetitelja objektima kulture (muzejima, postavama)
--	---

IV.3. Plan zaštite životne sredine

IV.3.1. Fokusiranje

Rješavanje pitanja putne i komunalne infrastrukture

Područje je općine Posušje, što se tiče vodoopskrbe, pokriveno 75 % vodoopskrbnom infrastrukturom. Nažalost, stoji činjenica da MZ Poklečani, Sutina, Vir, Zagorje i Podbila nemaju još uvijek vodoopskrbni sustav. Grad Posušje nema izgrađenu kanalizaciju. Što se tiče ovog sektorskog plana ova područja budućeg djelovanja su na vrhu prioriteta. Nažalost, veličina investicije u kanalizacijski sustav uvjetovala je da se ne može ići u implementaciju ovog projekta odmah već kad se za to osiguraju financijske pretpostavke.

Također, izgradnjom koridora 5C, Jadransko-jonske autoceste s najbližim priključkom u Zagvozdu i tunela kroz Biokovo (Baško polje-Zagvozd) doći će do određenih preraspodjela prometa u smislu prometne opterećenosti. Zbog toga javlja se potreba za određenim zahvatima na planiranju, zaštiti, izgradnji, rekonstrukciji i održavanju cesta svih kategorija, a posebice lokalnih puteva, kao imperativu budućeg gospodarskog razvoja općine Posušje.

Učinkovito gospodarenje otpadom

Ne postoji razvijen sustav selektivnog prikupljanja otpada, te u cilju dostizanja ovakvog najboljeg modela prikupljanja i odlaganja otpada Strategija je postavila nekoliko projekata u svrhu dostizanja tih standarda.

Postizanje energetske učinkovitosti

Ne samo zbog suvremenog trenda u oblasti energetske učinkovitosti već prije svega zbog zaštite okoliša i smanjenja troškova koje općina ima kao nezaobilazne troškove za energent, potrebno je sustavno što prije postići to da su troškovi za energente smanjeni maksimalno a da se ne spušta smještajni komfor za školsku djecu svih uzrasta. Također, tu je i sektor javne rasvjete koji općinskom proračunu čini značajnu troškovnu stavku.

Podizanje ekološke svijesti stanovništva

Prioritet u zaštiti okoliša ima očuvanje okoliša od nekontroliranog odlaganja otpada i eliminacija divljih postojećih deponija. To je jedino moguće postići, gledano dugoročno, tako što će se razviti visoko osjetljiva i brižna svijest novih generacija u odnosu na očuvanje i zaštitu okoliša.

IV.3.2. Sektorska SWOT analiza - životna sredina

SNAGE	SLABOSTI
✓ Dva komunalna poduzeća (javno i privatno)	× Nepostojanje kanalizacijskog sustava
✓ Dobra organiziranost poduzetnika u udruzi	× Nedovršenost vodoopskrbnog sustava na teritoriju općine (cca 30 % naselja bez vodovoda)
✓ Čist zrak i tlo	× Nepostojanje pročišćivača pitke vode
✓ 2200 sunčanih sati godišnje	× Divlje deponije
✓ Vjetroenergija	× Nepostojanje LEAP-a
✓ Park prirode Blidinje s jezerom Blidinje	× Nepostojanje reciklažnog centra i pretovarne stanice
✓ Akumulacija Tribistovo i Kanjon brine	× Niska ekološka i komunalna svijest
✓ Odluka o komunalnom redu	
✓ „Urbikom” kao javna ustanova	

	građana × Energetski neučinkovita javna rasvjeta i objekti × Nesanirane površinske iskopine boksitne rude × Stihijsko stočarstvo × Stihijsko branje samoniklog aromatičnog bilja (smilja) × Slabo razvijen NVO sektor u oblasti okoliša × Septičke jame: propusnost i bušotine
MOGUĆNOSTI/PRIJLIKE	PRIJETNJE
✓ Prekogranična suradnja sa RH (EU) ✓ Federalni fond za zaštitu okoliša ✓ Značajne količine padalina prosječno oko 1500 l/m ² ✓ Planski razvoj kozarstva ✓ Ulaganje u istraživanje zaliha mineralnih sirovina ✓ Proizvodnja bio (ekološke) uzgojene hrane - povećanje tržišta ✓ Katalitička depolimerizacija komunalnog otpada	× Propusnost krškog tla × Termoelektrana Kongora × Nametanje neusuglašenog federalnog prostornog plana × Korupcija u sustavu države × Politička nestabilnost FBiH i BiH × Nedefinirana dinamika procesa uključivanja BiH u EU- nepristupačni fondovi EU

IV.3.3. Ciljevi zaštite životne sredine

Ciljevi zaštite životne sredine	Veza sa strateškim ciljevima	Veza s razvojnim ciljevima u drugim sektorima
OC1. Do 2019. god. poboljšati kvalitetu i dostupnost pitke vode i kanalizacijskog sustava	S.C.3. Izgrađena komunalna infrastruktura, razvijene komunalne i ostale javne usluge uz zaštićen okoliš	Veza sa OC1. Planom LER
OC2. do 2019. god. poboljšati kvalitetu mreže lokalnih puteva	S.C.3. Izgrađena komunalna infrastruktura, razvijene komunalne i ostale javne usluge uz zaštićen okoliš	Veza sa OC1. Planom LER
OC3. Do 2019. god. uspostaviti učinkovit sustav upravljanja otpadom	S.C.2. Razvijene socijalne, administrativne, komunalne i ostale javne usluge S.C.3. Izgrađena komunalna infrastruktura, razvijene komunalne i ostale javne usluge uz zaštićen okoliš	Veza sa OC1. Planom LER i sa OC6. Planom društvenog razvoja
OC4. Povećanje energetske učinkovitosti u min. 50 % javnih objekata do 2019. god.	S.C.2. Razvijene socijalne, administrativne, komunalne i ostale javne usluge S.C.3. Izgrađena komunalna infrastruktura, razvijene komunalne i ostale javne usluge uz zaštićen	Veza sa OC1. Planom LER i sa OC6. Planom društvenog razvoja

	okoliš	
--	--------	--

Integracija sa strateškim dokumentima viših razina vlasti

Sektorski je plan okolišnog razvoja usklađen sa Strategijom razvoja Zapadnohercegovačke županije i to s njihovim trećim strateškim ciljem koji glasi “Efikasno organizirana županija” te s njihovim pripadajućim prioritetima i razvojnim mjerama.

Također, Plan okolišnog razvoja usklađene je i s Akcijskim planom zaštite životne sredine Bosne i Hercegovine (NEAP BiH).

IV.3.4. Programi, projekti i mjere

Za realizaciju plana zaštite životne sredine definirano je 19 projekata i mjera grupiranih u 4 programa:

- Program 1. Vodoopskrba i kanalizacija
- Program 2. Upravljanje otpadom
- Program 3. Lokalna prometna infrastruktura
- Program 4. Povećanje energetske učinkovitosti

PROGRAM 1. Vodoopskrba i kanalizacija	PROGRAM 2. Upravljanje otpadom	PROGRAM 3. Lokalna prometna infrastruktura	PROGRAM 4. Povećanje energetske učinkovitosti
Projekt 1.1: Izgradnja pročišćivača pitke vode	Projekt 2.1. Uklanjanje divljih deponija	Mjera 3.1. Održavanje mreže lokalnih putova	Projekt 4.1. Rekonstrukcija gradske rasvjete
Projekt 1.2. Izgradnja vodoopskrbnog sustava Rakitno	Projekt 2.2. Čišćenje korita rijeke Topale	Projekt 3.2. Izgradnja autobusnih stajališta	Mjera 4.2. Edukacija i promocija energetske efikasnosti
Projekt 1.3. Izgradnja vodoopskrbnog sustava Vir-Zagorje	Mjera 2.3. Educiranje djece u osnovnim školama i stanovništvu	Projekt 3.3. Asfaltiranje puta u MZ Osoje	
Projekt 1.4. Izgradnja crpne stanice Zminac	Projekt 2.4. Postavljanje zelenih otoka za selektivno prikupljanje otpada	Projekt 3.4. Asfaltiranje puta u MZ Sutina	
Projekt 1.5. Izgradnja kanalizacije i faza kanalizacijskog sustava Posušje	Mjera 2.5. Edukacija i promocija selektiranja otpada	Projekt 3.5. Asfaltiranje puta u MZ Vir	
		Projekt 3.6. Asfaltiranje puta u MZ Broćanac	

Inicijative međuopćinske suradnje

U sklopu Plana okolišnog razvoja postoji mogućnost projekta međuopćinske prekograničane suradnje s općinama u Dalmaciji, RH na projektu izgradnje kanalizacijskog sustava i pročišćivača otpadnih voda općine Posušje.

IV.1.5. Procjena očekivanih ishoda s indikatorima

Operativni cilj	Procjena očekivanih ishoda s indikatorima
OC1. Do 2019. god. poboljšati kvalitetu i dostupnost pitke vode i kanalizacijskog sustava	REZULTAT: Završeno 85 % vodoopskrbnog sustava i izgrađen pročišćivač vode i 30 % stanovništva općine pokriveno separatnim kanalizacijskim sustavom POKAZATELJI: Dužina vodovodne mreže Dužina kanalizacijske mreže Broj novih objekata u sustavu Broj stanovnika pokriven separatnim kanalizacijskim sustavom
OC2. Do 2019. god. poboljšati kvalitetu mreže lokalnih puteva	REZULTAT: 98 % lokanih puteva u općini prekriveno asfaltom POKAZATELJI: Broj asfaltiranih kilometara % stanovništva pristupom asfaltnim putevima
OC3. Do 2019. god. uspostaviti učinkovit sustav upravljanja otpadom	REZULTAT: 80 % stanovništva pokriveno selektivnim prikupljanjem otpada i 50 % smanjen broj divljih deponija POKAZATELJI: % pokrivenosti općine sustavom selektiranja otpada; Broj uklonjenih deponija
OC4. Do 2019. godine povećati energetska učinkovitosti u javnom sektoru	REZULTAT: Smanjena potrošnja električne energije u javnoj rasvjeti za 50 % i realizacija najmanje 6 projekata energetske učinkovitosti u javnom sektoru POKAZATELJI: Broj investicija energetske efikasnosti Utrošena količina električne energije u javnoj rasvjeti

V. OPERATIVNI DIO

V.1. Plan implementacije

V.1.1. Orijentacijski pregled prioriteta projekata i mjera za trogodišnji period

Plan implementacije STRATEGIJE RAZVOJA OPĆINE POSUŠJE 2014. – 2023.

Sektor 1: Ekonomski razvoj

Projekti / mjere	Program	Veza sa strateškim i sektorskim ciljevima	Orijentacijski period realizacije (dinamika implementacije)			Nositelji implementacije	Ciljne grupe (korisnici)
			2014.	2015.	2016.		
Projekt 1.1.1. Dovođenje izgradnje poduzetničke zone OSRDAK	1.1. Poslovna infrastruktura i konkurentnost	1. SC i 1. OC	■			Općina / Služba za razvoj	Poduzetnici
Projekt 1.1.2 Izgradnja proizvodnog inkubatora	1.1.	1. SC i 1. OC	■			Općina / Služba za razvoj	Poduzetnici
Projekt 1.1.3. Formiranje kreditno jamstvenog fonda	1.1.	1. SC i 1. OC	■			Općina / Služba za razvoj	Početničko poduzetništvo i obrtništvo
Mjera 1.1.4. Podrška razvoju inovacija odnosno novih inovativnih proizvoda	1.1.	1. SC i 1. OC	■			Udruga izumitelja (HERPATENT)	Poduzetništvo i inovatori
Projekt 1.1.5 Kamen 2	1.1.	1.SC i 2.OC	■			Općina / Služba za razvoj	Poduzetnici
Mjera: 1.1.5. Ispunjavanje uvjeta za certificiranje	4.1. Povoljno poslovno okruženje	1. SC i 4. OC	■			Općina /SVE službe općine/sve institucije općine	Poduzetnici i investitori; građani
Mjera: 1.2.1.Razvijanje industrije kozarstva i ovčarstva	2. 1. Ruralni razvoj i razvoj poljoprivrede	1. SC i 2. OC	■			Općina / Služba za razvoj	Farmeri kozarstva i ovčarstva
Projekt 1.2.2. Izgradnja pojilišta za stoku i divljač	2.1. Ruralni razvoj i razvoj poljoprivrede	1. SC i 2. OC	■			Općina / Služba za razvoj/lovačka društva	Stočari /lovci/divljač
Projekt: 1.2.3. Edukacija postojećih i potencijalnih farmara stoke sitnog zuba	2.1. Ruralni razvoj i razvoj poljoprivrede	1. SC i 2. OC	■			Općina / Služba za razvoj	Farmeri kozarstva i ovčarstva

Strategija razvitka općine Posušje 2014-2023

Projekt: 1.2.4. Izrada tipskih projekata za farme	2.1. Ruralni razvoj i razvoj poljoprivrede	1. SC i 2. OC		Općina / Služba za razvoj	Sadašnji i budući farmeri stoke sitnog zuba
Projekt 1.2.5. Izgradnja kanala za navodnjavanje u rakitskom polju	2.1. Ruralni razvoj i razvoj poljoprivrede	1. SC i 2. OC		Općina / Služba za razvoj/MZ Poklečani	Poljoprivrednici Rakitna
Mjera: 1.2.6. Poticanje razvoja voćarstva	2.1. Ruralni razvoj i razvoj poljoprivrede	1. SC i 2. OC		Općina / Služba za razvoj	Poljoprivrednici
Mjera: 1.2.7. Poticanje razvoja pčelarstva	2.1. Ruralni razvoj i razvoj poljoprivrede	1. SC i 2. OC		Općina / Služba za razvoj/udruga pčelara „Iva“ Posušje	Pčelari
Mjera: 1.2.8. Razvijanje proizvodnje i obrade aromatičnog, ljekovitog i medonosnog bilja	2.1. Ruralni razvoj i razvoj poljoprivrede	1. SC i 2. OC		Općina / Služba za razvoj	Poljoprivrednici
Projekt 1.2.9. Formiranje braniteljske zadruge „Posušje“	2.1. Ruralni razvoj i razvoj poljoprivrede	1. SC i 2. OC		NVO sektor u suradnji s Općinom	Poljoprivrednici
Projekt: 1.3.1. Završetak izgradnje planinarskog doma	3.1. Razvoj turizma	1. SC i 3. OC		Služba za razvoj i hrvatsko planinarsko društvo Pločno	Planinari i turisti
Projekt 1.3.2. Izrada karte pješačkih ruta i turističkog – vodič i suvenira	3.1. Razvoj turizma	1. SC i 3. OC		Služba za razvoj/Turistička zajednica ŽZH	Građani i turisti
Mjera: 1.3.3. Poticanje lokalnih sporskih/kulturnih/turističkih manifestacija	3.1. Razvoj turizma	1. SC i 3. OC		Služba za razvoj/Turistička zajednica ŽZH	Građani i turisti
Projekt: 1.4.1 Uspostavljanje komunikacije i suradnje s dijasporom	4.1. Migracije i dijaspora	1. SC i 3.OC		Ured načelnika	Dijaspora
Projekt: 2.1.1 Dopršetak izgradnje nove OŠ	1. 1. Izgradnja prostornih kapaciteta za	4. SC i 1. OC	Sektor 2: Društveni razvoj	Općina	Učenici do 8. razreda južnog dijela grada

Strategija razvitka općine Posušje 2014-2023

	školstvo				
Projekt: 2.1.2 Uređenje novog prostora za Osnovnu glazbenu školu	1.1	4. SC i 1. OC		Općina	Učenici OGŠ
Projekt: 2.1.3 Studija o potrebi novih zanimanja za tržište rada	1.1	4. SC i 1. OC		Služba za razvoj	Srednjoškolski centar/učenici
Projekt: 2.1.4. Sanacija male sportske dvorane OŠ Ivana Mažuranića	1.1	4. SC i 1. OC		Osnovna škola	Učenici
Projekt: 2.1.5. Uvođenje školske menze	1.1	4. SC i 1. OC		Osnovna škola	Učenici
Projekt: 2.1.6. Zamjena načina grijanja u područ. školama Batin i Vinjani	1.1	4. SC i 1. OC		Osnovna škola	Učenici
Projekt: 2.1.7. Proširenje javnog gradskog vrtića	1.1.	4. SC i 1. OC		JU Dječji vrtić Bajka	Djeca predškolskog uzrasta
Projekt: 2.2.1. Kategorizacija kulturnih spomenika na prostoru općine	2.1. Zaštita kulturne baštine	4. SC i 6. OC		Služba za razvoj	Građani i turisti
Projekt: 2.2.3. Otvaranje etnografske muzejske postave	2.1.	4. SC i 6. OC		NVO	Građani i turisti
Projekt: 2.3.2. Izrada nastavnog plana i programa za uvođenje jezične i informatičke gimnazije	3. 1. Pобоljšanje obrazovanja	4. SC i 3. OC		Služba za opću upravu i društvene djelatnosti	Učenici
Projekt: 2.4.1. Centar za rani rast i razvoj	4. 1. Razvoj socijalne i civilne zaštite	2. SC i 5. OC		Centar za socijalni rad	Roditelji i djeca do 3 god. starosti
Projekt: 2.4.2. Dječji centar stručnih usluga	4.1.	2. SC i 5. OC		Centar za socijalni rad	
Projekt: 2.4.3. Savjetovalište za obitelj	4.1.	2. SC i 5. OC		Centar za socijalni rad i NVO	Obitelji
Projekt: 2.4.4. Fizioterapijske usluge za djecu	4.1.	2. SC i 5. OC		Centar za socijalni rad i NVO	Djeca s posebnim potrebama
Projekt: 2.4.5. Centar mentalnog zdravlja	4.1.	2. SC i 5. OC		Centar za socijalni rad i NVO	Obitelji i djeca s invaliditetom
Mjera: 2.4.6. Sprečavanje nasilja nad i među djecom	4.1.	2. SC i 5. OC		Centar za socijalni rad i NVO	Učenici osnovnih i srednjih škola

Strategija razvitka općine Posušje 2014-2023

Projekt: 2.4.7. Formiranje centra civilne zaštite	4.1.	2. SC i 5. OC		Civilna zaštita	Građani
Projekt: 2.4.9. Dnevni centar za stare	4.1.	2. SC i 5. OC		Udruga umirovljenika	Umirovljenici
Mjera: 2.5.1. Sportom protiv vršnjačkog nasilja	5.1. Razvoj amaterskog sporta i vannastavnih aktivnosti	4. SC i 2. OC		Centar za socijalni rad / NVO/škole	Djeca O i S škola
Projekt: 2.5.2. Izgradnja igrališta u svim MZ	5.1.	4. SC i 2. OC		Općina i Mjesne zajednice	Djeca MZ
Sektor 3: Zaštita i razvoj okoliša					
Projekt: 3.1.1. Izgradnja Pročišćivača pitke vode	1. 1. Vodoopskrba i kanalizacija	3. SC i 1.0C		JP Vodovod/općina	Građani Posušja
Projekt: 3.1.2. Izgradnja vodoopskrbnog sustava Rakitno	1.1.	3. SC i 2.0C		JP Vodovod/općina	Građani i poslovni subjekti Rakitna
Projekt: 3.1.3. Izgradnja vodoopskrbnog sustava Vir-Zagorje	1.1	3. SC i 2. OC		JP Vodovod/općina	Građani MZ Vir i Zagorje
Projekt: 3.1.4. Izgradnja crpne stanice Zminac	1.1	3. SC i 2. OC		JP Vodovod/općina	Građani i poslovni subjekti Rakitna
Projekt: 3.2.1. Uklanjanje divljih deponija	2.1. Upravljanje otpadom	3. SC i 4. OC		JP Vodovod/NVO/MZ	Građani
Projekt: 3.2.2. Čišćenje korita rijeke Topale	2.1.	3. SC i 4. OC		JP Vodovod/NVO/MZ	Građani
Mjera: 3.2.3. EKO Educiranje stanovništva i djece u osnovnim školama	2.1.	3. SC i 4. OC		Služba za razvoj/NVO	Građani
Mjera: 3.3.1. Održavanje mreže lokalnih puteva	3.1. Lokalna prometna infrastruktura	3. SC i 5. OC		JU Urbikom	Građani
Projekt 3.3.2. Izgradnja autobusnih stajališta	3.1. Lokalna prometna infrastruktura	3. SC i 4.0C		JU Urbikom	Građani
Projekt: 3.3.2. Asfaltiranje puta u MZ Osoje	3.1.	3. SC i 5. OC		JU Urbikom	Građani
Projekt: 3.3.2. Asfaltiranje puta u MZ Sutina	3.1.	3. SC i 5. OC		JU Urbikom	Građani
Projekt: 3.3.4. Asfaltiranje puta u MZ Vir	3.1.	3. SC i 5. OC		JU Urbikom	Građani

Strategija razvitka općine Posušje 2014-2023

Projekt: 3.3.5. Asfaltiranje puta u MZ Broćanac	3.1.	3. SC i 5. OC		JU Urbikom	Građani
Projekt: 3.15. Rekonstrukcija gradske rasvjete	4.1. Povećanje energetske učinkovitosti	3. SC i 6. OC		URBIKOM (javna ustanova za stambeno-komunalne djelatnosti)	Građani
Mjera: 3.4.1. Edukacija i promocija energetske efikasnosti	4.1.	3. SC i 6. OC		Služba za razvoj/NVO	Građani
Projekt: 3.4.2. Grijanje škola i JU na obnovljiv energent	4.1.	3. SC i 6. OC		Služba za razvoj/NVO	Građani

V.1.2. Indikativni plan financiranja strateških projekata i mjera za naredne 3 godine

Indikativni plan financiranja strateških projekata i mjera za naredne 3 godine - gospodarski sektor

Veza sa strateškim ciljem/	Projekt / mjera	Indikator	Ukupni orijentacijski	Financiranje iz općinskog proračuna				Financiranje iz ostalih izvora u KM							Nositelji implementacije	Veza s proračunom (vrsta rashoda u općinskom proračunu)	Općinsko odjeljenje odgovorno za implementaciju
				god. I	II god.	god.	ukupno	Krediti	Entite	Držav	Javna	Privat	IPA	Donatori			

Strategija razvitka općine Posušje 2014-2023

cijevima			250 000 taci u KM			III	(I+II+III)	t	t županija	a	poduzeća	ni izvori						
S.C.1.	Projekt 1.1: Dovršetak izgradnje poduzetničke zone OSRDAK	Broj metara izgrađenih prometnica u zoni	250 000	25 000	25 000	0	50 000	0	200 000	0	0	0	0	0	0	Općina/Služba za razvoj	Kapitalni izdaci: 820 000	Odjeljenje za poslovnu i ostalu infrastrukturu Službe za Razvoj
S.C.1.	Projekt 1.2. Izgradnja proizvodnog inkubatora	broj star up proizvodnih poslovnih subjekata	400 000		30 000	30 000	60 000	0	40 000	0	0	0	0	300 000	0	Općina/Služba za razvoj	Kapitalni izdaci: 820 000	Odjeljenje za poslovnu i ostalu infrastrukturu Službe za Razvoj
S.C.1	Projekt 1.3. Formiranje kreditno jamstvenog fonda	Odluka o formiranu fonda i iznos finansijskih sredstava za fond godišnje	150 000	50 000	50 000	50 000	150 000	0	0	0	0	0	0	0	0	Općina/Služba za razvoj	kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Odjeljenje za poslovnu i ostalu infrastrukturu Službe za Razvoj
S.C.1	Mjera 1.4. Podrška razvoju inovacija odnosno novih inovativnih proizvoda	Broj inovativnih proizvoda	50 000	1 000	1 000	1 000	3 000	0	5 000	10 000	0	0	0	32 000	0	Udruga izumitelja (HERPATENT)	Kapitalni izdaci: 820 000	
S.C.1	Projekt 1.4. Kamen 2	broj kamenjara u klasteru kamen broj učenika u klesarskoj školi broj strojeva u radionici	600 000	0	0	0	0	0	150 000	0	0	0	450 000	0	0	HERAG (Županijska razvojna agencija)	Van proračunsko financiranje	HERAG u suradnji sa Službom za razvoj u pojedinim fazama implementacije projekta
S.C.1.	Mjera 1.6. Ispunjavanje uvjeta za certificiranje	zadovoljstvo građana i poduzetnika te investitora	30 000	3000	0	0	3000	0	27 000	0	0	0	0	0	0	Služba za opću upravu i Služba za razvoj	kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Odjel za šalter salu i djelatnik službe za razvoj koji pokriva poduzetnički razvoj

Strategija razvitka općine Posušje 2014-2023

S.C.1	Mjera 2.1. Razvijanje industrije kozarstva i ovčarstva	broj farmara kozarstva i ovčarstva	1 000 000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Služba za razvoj u suradnji s privatnim investitorom	Van proračunsko financiranje	Odjeljenje za razvijanje poljoprivrede u Službi za razvoj
S.C.1.	Projekt 2.2. Izgradnja pojilišta za stoku i divljač	Broj izgrađenih pojilišta	90 000	45 000	0	0	45 000	0	45 000	0	0	0	0	0	0	0	Služba za razvoj/Lovačka društva	Kapitalni izdaci: 820 000	Odjeljenje za razvijanje poljoprivrede u Službi za razvoj
S.C.1.	Projekt 2.3. Edukacija postojećih i budućih farmara stoke sitnog zuba	Broj educiranih postojećih farmara Broj educiranih budućih farmara	5000	2500	2500	0	5000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Služba za razvoj	kapitalni izdaci: 820 000 (?)	Odjeljenje za razvijanje poljoprivrede u Službi za razvoj
S.C.1.	Projekt 2.4. Izrada tipskih projekata za farme	Uzorak projekta za farmu koza Uzorak projekta za farmu ovaca	5000	5000	0	0	5000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Služba za razvoj	kapitalni izdaci: 820 000 (?)	Odjeljenje za razvijanje poljoprivrede u Službi za razvoj
S.C.1.	Projekt 2.5. Izgradnja kanala za navodnjavanje u rakitskom polju	Broj metara izgrađenog kanala Broj priključaka na kanal za navodnj.	250 000	0	25 000	0	25 000	0	225 000	0	0	0	0	0	0	0	Služba za razvoj i MZ Poklečani u partnerstvu	Kapitalni izdaci: 820 000	Odjeljenje za razvijanje poljoprivrede u Službi za razvoj
S.C.1.	Mjera 2.6. Poticanje razvoja voćarstva	Broj doniranih sadnica i Broj voćnjaka	120 000	20 000	20 000	20 000	60 000	0	0	0	0	0	0	0	60 000	0	Služba za razvoj	Kapitalni izdaci: 820 000	Odjeljenje za razvijanje poljoprivrede u Službi za razvoj
S.C.1.	Mjera 2.7. Poticanje razvoja pčelarstva	Broj novih košnica i Broj novih pčelara	25 000	6000	6500	0	12 500	0	0	0	0	0	0	0	12 500	0	Služba za razvoj i Udruga pčelara "Iva" Posušje	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Odjeljenje za razvijanje poljoprivrede u Službi za razvoj
S.C.1.	Mjera 2.8. Razvijanje proizvodnje i obrade aromatičnog, ljekovitog i mednosnog bilja	Broj zasađenih sadnica aromatičnog, ljekovitog i mednosnog bilja	30 000	1 000	1 000	1 000	3 000	0	0	0	0	0	0	0	27 000	0	Služba za razvoj	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	
S.C.1.	Projekt 2.9. Formiranje braniteljske zadruge Blidinje	Broj kooperanata upućenih na rad zadruge, broj novih zasada, nabavka nove opreme	25 000	13 000	0	0	13 000	0	0	0	0	0	0	0	12 000	0	NVO i Općina	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Referent za poljoprivredu

Strategija razvitka općine Posušje 2014-2023

S.C.1.	Projekt 3.1. Izrada promotivnih turističkih materijala/suvenira	Broj karata (brošura)	15 000	5 000	0	0	5 000	0	10 000	0	0	0	0	0	0	TZ općinski ured i TZ ŽZH/Služba za razv.	kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Djelatnik Službe za razvoj zadužen i za turistički sektor
S.C.1.	Projekt 3.2. Završetak izgradnje planinarskog doma	Dom u funkciji Broj planinara i Broj noćenja u domu	190 000	19 000	0	0	19 000	0	171 000	0	0	0	0	0	0	Hrvatsko planinarsko društvo Pločno	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Djelatnik Službe za razvoj zadužen i za turistički sektor
S.C.1.	Mjera 3.4. Poticanje lokalnih sportskih/kulturnih/turističkih manifestacija	Broj događaja i broj posjetitelja	30 000	10 000	10 000	10 000	30 000									Općina Posušje/KUD-ovi	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Djelatnik Službe za opću upravu zadužen za kulturu i sport
S.C.1.	Projekt 4.1 Uspostavljanje komunikacije i suradnje s dijasporom	Broj posjeta i zajedničkih sastanaka	15 000	5 000	0	0	5 000	0	0	0	0	0	0	10 000	0	Ured načelnika	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Načelnik
S.C.1.	Projekt 4.2. Dan općine - Dan dijaspore	Broj razvojnih projekata razvijenih i ostvarenih uz suradnju s dijasporom	5 000	5 000	0	0	5 000	0	0	0	0	0	0	0	0	Ured načelnika	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Načelnik
		UKUPNO	3 275 000	215 500	171 000	112 000	498 500	0	873 000	0	0	1 000 000	450 000	453 500	0			

Strategija razvitka općine Posušje 2014-2023

Indikativni plan financiranja strateških projekata i mjera za naredne 3 godine - društveni sektor

Veza sa strateškim ciljem/ ciljevima	Projekt / mjera	Indikatori	Ukupni orijentacijski izdaci u KM	Financiranje iz općinskog proračuna				Financiranje iz ostalih izvora u KM							Nositelji implementacije	Veza s proračunom (vrsta rashoda u općinskom proračunu)	Općinsko odjeljenje odgovorno za implementaciju		
				god. I	god. II	god. III	ukupno (I+II+III)	Kredit	Entitet županija	Država	Javna poduzeća	Privatni izvori	IPA	Donatori				Ostalo	
S.C.4.	Projekt 1.1. Dovršetak izgradnje nove OŠ	Broj kvadrata novog školskog prostora i Broj učionica	2 200 000	110 000	110 000	110 000	330 000	0	0	0	0	0	0	0	1 870 000	0	Općina/Služba za razvoj	Kapitalni izdaci: 820 000	Odjeljenje za društvenu infrastrukturu Službe za razvoj
S.C.4.	Projekt 1.2. Uređenje novog prostora za Osnovnu glazbenu školu	Odluka općinskog vijeća o ustupanju novog prostora OGškoli	10 000	0	0	10 000	10 000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Općina/Služba za razvoj	Kapitalni izdaci: 820 000	Odjeljenje za društvenu infrastrukturu Službe za razvoj
S.C.4.	Projekt 1.3. Studija o potrebi novih zanimanja za tržište rada	Studija uručena preko protokola općini i županiji	6000	6000	0	0	6000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Općina/Služba za razvoj	kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Odjeljenje za obrazovanje Službe za opću upravu
S.C.4.	Projekt 1.4. Sanacija male sportske dvorane O.Š. Ivana Mažuranića	Iznos računa za energiju nakon sanacije (upoređen s računom prije sanacije)	5000	0	5600	0	5600	0	50 400	0	0	0	0	0	0	0	Osnovna škola Ivana Mažuranića	kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Odjeljenje za društvenu infrastrukturu Službe za razvoj

Strategija razvitka općine Posušje 2014-2023

S.C.4.	Projekt 1.5. Školska menza	broj učenika korisnika menze i broj nastavnika korisnika menze	57 000	0	10 000	0	10 000	0	10 000	0	0	0	0	37 000	0	Osnovna škola Ivana Mažuranića	Kapitalni izdaci: 820 000	Odjeljenje za društvenu infrastrukturu Službe za razvoj
S.C.4.	Projekt 1.6. Zamjena načina grijanja u područ. školama Batin i Vinjani	Iznos troškova za grijanje u školama Batin i Vinjani	4000	4000	0	0	4000	0	0	0	0	0	0	0	0	Općina/Služba za razvoj	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Odjeljenje za društvenu infrastrukturu Službe za razvoj
S.C.4.	Prjekt 1.7. Proširenje javnog gradskog vrtića	Broj primljene djece u vrtiću	95 000	0	0	10 000	10 000	0	0	0	0	0	0	85 000	0	Općina/Služba za razvoj	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Odjeljenje za društvenu infrastrukturu Službe za razvoj
S.C.4.	Projekt 2.1. Kategorizacija kulturnih spomenika	Broj kategoriziranih kulturnih spomenika	15 000	0	2250	0	2250	0	0	0	0	0	0	12 750	0	Služba za razvoj	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Odjeljenje za društvenu infrastrukturu Službe za razvoj
S.C.4.	Projekt 2.2. Zaštita spomenika kulture općine Posušje	Broj zaštićenih spomenika kulture općine	90 000	0	0	9000	9000	0	0	0	0	0	0	81 000	0	Služba za razvoj	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Odjeljenje za društvenu infrastrukturu Službe za razvoj
S.C.4.	Projekt 3.1. Otvaranje područnih škola u Viru i Rakitnu	Broj upisanih učenika u područna odjeljenja	40 000	10 000	10 000	20 000	40 000	0	0	0	0	0	0	0	0	Općina/Služba za opću upravu/Odsjek za školstvo i obrazovanje	Kapitalni izdaci: 820 000	Odjeljenje za društvenu infrastrukturu Službe za razvoj
S.C.4.	Projekt 3.2. Izrada nastavnog plana i programa za uvođenje jezične i informatičke gimnazije	Protokoliran program za uvođenje jezične i informatičke gimnazije	5000	5000	0	0	5000	0	0	0	0	0	0	0	0	Općina/Služba za opću upravu/Odsjek za školstvo i obrazovanje	Kapitalni izdaci: 820 000	Odjeljenje za društvenu infrastrukturu Službe za razvoj
S.C.1.	Projekt 4.1. Centar za rani rast i razvoj	Broj pruženih usluga u centru	45 000	0	0	6 750	6 750	0	0	0	0	0	0	38 250	0	Centar za socijalni rad	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Odjeljenje za društvenu infrastrukturu Službe za razvoj

Strategija razvitka općine Posušje 2014-2023

S.C.4.	Projekt 4.2. Dječji centar stručnih usluga	Centar u funkciji i broj usluga centra	12 000	1200	0	0	1200	0	0	0	0	0	0	10 800	0	Centar za socijalni rad	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Odjeljenje za društvenu infrastrukturu Službe za razvoj
S.C.4.	Projekt 4.3. Savjetovalište za obitelj	Savjetovalište u funkciji i broj održanih savjetovanja	12 000	0	6 000	0	6 000	0	0	0	0	0	0	6 000	0	Centar za socijalni rad	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Odjeljenje za društvenu infrastrukturu Službe za razvoj
S.C.4.	Projekt 4.4. Fizioterapijske usluge za djecu	Broj pruženih fizioterapijskih usluga	15 000	7500	0	0	7500	0	0	0	0	0	0	7500	0	Centar za socijalni rad	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Odjeljenje za društvenu infrastrukturu Službe za razvoj
S.C.4.	Projekt 4.5. Centar mentalnog zdravlja	Broj pruženih usluga centra	15 000	0	0	0	0	0	15 000	0	0	0	0	0	0	Ministarstvo zdravlja ŽZH i Centar za s.rad	0	Odjeljenje za društvenu infrastrukturu Službe za razvoj
S.C.4.	Mjera 4.6. Sprečavanje nasilja nad i među djecom	Broj manifestacija i događaja i broj evidentiranog nasilja	20 000	3000	3000	4000	10 000	0	0	0	0	0	0	10 000	0	Centar za socijalni rad i Škole	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Odsjek za školstvo Službe za opću upravu
S.C.4.	Projekt 4.8. Formiranje centra civilne zaštite	Formiran centar	9 500	0	0	2000	2000	0	3000	0	0	0	0	4500	0	Civilna zaštita	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Stručni referent za civilnu zaštitu
S.C.4.	Projekt 4.9. Dnevni centar za stare	Adaptiran javni prostor za centar,	50 000	0	0	25 000	25 000	0	25 000	0	0	0	0	0	0	Udruga Umirovljenika	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Referent za društvena pitanja i socijalni sektor
S.C.4.	Mjera 5.1. Sportom protiv vršnjačkog nasilja	Broj sportskih manifestacija i broj vršnjačkog nasilja	6000	2000	2000	2000	6000	0	0	0	0	0	0	0	0	NVO/škole i Centar za soc. rad	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Odsjek za školstvo Službe za opću upravu

Strategija razvitka općine Posušje 2014-2023

S.C.4.	Projekt 5.2. Izgradnja igrališta u svim MZ	Broj novih igrališta za djecu i mlade	50 000	0	0	42 500	42 500	0	7500	0	0	0	0	0	0	Služba za opću upravu i MZ	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbro	Odjeljenje za društvenu infrastrukturu Službe za razvoj
		UKUPNO	2 812 500	148 700	148 850	241 250	538 800	0	110 900	0	0	0	0	0	2 162 800			
Indikativni plan financiranja strateških projekata i mjera za naredne 3 godine - sektor okoliša																		
Veza sa strateškim ciljem/ ciljevima	Projekt / mjera	Indikatori	Ukupni orijentacijski izdaci u KM	Financiranje iz općinskog proračuna				Financiranje iz ostalih izvora u KM							Nositelji implementacije	Veza s proračunom (vrsta rashoda u općinskom proračunu)	Općinsko odjeljenje odgovorno za implementaciju	
				god. I	god. II	god. III	ukupno (I+II+III)	Kredit	Entitet županija	Država	Javna poduzeća	Privatni izvori	IPA	Donatori				Ostalo
S.C.3.	Projekt 1.1. Izgradnja pročišćivača pitke vode	Uporabna dozvola i voda iz slavine voda za piće	1 500 000	50 000	100 000	0	150 000	0	1 350 000	0	0	0	0	0	0	Općina	Kapitalni izdaci: 820 000	Odjeljenje za poslovnu i ostalu infrastrukturu Službe za razvoj
S.C.3.	Projekt 1.2. Izgradnja vodoopskrbnog sustava Rakitno	Broj kilometara vodovoda i broj priključaka na vodovod	1 500 000	50 000	50 000	50 000	150 000		1 350 000	0	0	0	0	0	0	Općina	Kapitalni izdaci: 820 000	Odjeljenje za poslovnu i ostalu infrastrukturu Službe za razvoj
S.C.3.	Projekt 1.3. Izgradnja vodoopskrbnog sustava Vir-Zagorje	Broj kilometara vodovoda i broj priključaka na vodovod	850 000	85 000	0	0	85 000	600 000	165 000	0	0	0	0	0	0	Općina	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Odjeljenje za poslovnu i ostalu infrastrukturu Službe za razvoj

Strategija razvitka općine Posušje 2014-2023

S.C.3.	Projekt 1.4. Izgradnja crpne stanice Zminac	Broj m ³ crpljene vode	130 000	0	32 500	0	32 500	0	97 500	0	0	0	0	0	0	Općina	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Odjeljenje za poslovnu i ostalu infrastrukturu Službe za razvoj
S.C.3.	Mjera 2.1. Uklanjanje divljih deponija	Broj uklonjenih divljih deponija	20 000	0	0	10 000	10 000	0	10 000	0	0	0	0	0	0	Općina i NVO	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Referent Službe za razvoj zadužen i za okolišni razvoj
S.C.3.	Projekt 2.2. Čišćenje korita rijeke Topale	Broj kilometara očišćenog korita	70 000	0	0	7500	7500	0	62 500	0	0	0	0	0	0	NVO i JP Vodovod	Kapitalni izdaci: 820 000	Referent Službe za razvoj zadužen i za okolišni razvoj
S.C.3.	Mjera 2.3. Educiranje djece i ostalog stanovništva	Broj djece sudionika edukacijskih predavanja i polaznika	15 000	1950	1000	1000	3950	0	10 050	0	0	0	0	0	0	Služba za razvoj	kapitalni izdaci: 820 000	Referent Službe za razvoj zadužen i za okolišni razvoj
S.C.3.	Mjera 2.6. Edukacija i promocija selektiranja otpada	Broj sudionika na edukacijskim predavanjima u MZ i broj letaka o selektiranju otpada	9000	900	0	0	900	0	0	0	0	0	0	8100	0	EKO NVO/Služba za razvoj	Kapitalni izdaci: 820 000	Referent Službe za razvoj zadužen i za okolišni razvoj
S.C.3.	Mjera 3.1. Održavanje mreže lokalnih puteva	Dužina u km	210 000	70 000	70 000	70 000	210 000	0	0	0	0	0	0	0	0	JU Urbikom	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući broj	Referent Službe za razvoj zadužen i za infrastrukturu
S.C.3.	Projekt 3.2. Izgradnja autobusnih stajališta	Boj izgrađenih autobusnih stajališta	65 400	26 160	0	0	0	0	0	0	0	0	0	39 240	0	JU Urbikom	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući broj	
S.C.3.	Projekt 3.3. Asfaltiranje puta u MZ Osoje	Dužina u km	130 000	0	0	10 000	10 000	0	0	0	0	0	0	80 000	40 000	JU Urbikom i MZ	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući broj	Referent Službe za razvoj zadužen i za infrastrukturu
S.C.3.	Projekt 3.4. Asfaltiranje puta u MZ Sutina	Dužina u km	150 000	0	0	15 000	15 000	0	0	0	0	0	0	70 000	65 000	JU Urbikom i MZ	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući broj	Referent Službe za razvoj zadužen i za infrastrukturu
S.C.3.	Projekt 3.5. Asfaltiranje puta u MZ Vir	Dužina u km	80 000	0	0	10 000	10 000	0	0	0	0	0	0	50 000	20 000	JU Urbikom i MZ	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući broj	Referent Službe za razvoj zadužen i za infrastrukturu

Strategija razvitka općine Posušje 2014-2023

S.C.3.	Projekt 3.6. Asfaltiranje puta u MZ Broćanac	Dužina u km	95 000	0	0	10 000	10 000	0	0	0	0	0	0	50 000	35 000	JU Urbikom i MZ	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući broj	Referent Službe za razvoj zadužen i za infrastrukturu
S.C.3.	Projekt 4.1. Rekonstrukcija gradske rasvjete	Broj rekonstruiranih rasvjetnih mjesta i broj zamjenjenih rasvjetnih tijela	150 000	15 000	0	0	15 000	0	0	0	0	0	0	135 000	0	URBIKOM/Slu žba za razvoj	Kapitalni izdaci: 820 000	Referent Službe za razvoj zadužen i za okolišni razvoj
S.C.3.	Mjera 4. 2. Edukacija i promocija energetske efikasnosti	Broj građana sudionika edukativnih predavanja i broj radio emisija	15 000	3500	2000	2000	7500	0	7500	0	0	0	0	0	0	Služba za razvoj/EKO NVO/ Ministartstvo ŽZH	Kapitalni izdaci: 820 000 i pripadajući podbroj	Referent službe za razvoj zadužen i za okolišni razvoj
UKUPNO			4 988 400	302 510	255 000	185 500	743 510	600 000	3 052 550	0	0	0	0	432 400	160 000			
ZBROJ SVA TRI SEKTORSKA PLANA			11 075 410	666 710	574 850	538 750	1 780 310	600 000	4 036 400	0	0	1 000 000	450 000	3 048 700	160 000			

V.2. Plan razvoja organizacijskih kapaciteta i ljudskih potencijala

U odnosu na postojeće stanje organizacijskih i ljudskih kapaciteta u sektoru razvoja (općenito) u općini trenutno postoji Odjel za razvoj u okviru Službe za gospodarstvo, obnovu razvoj i CZ, a u odjelu postoje dvije osobe zadužene za poslove razvoja u sektoru poljoprivrede i javne infrastrukture. Ovakav se oblik organizacije pokazao zadnjih godina nedovoljno dobar za potrebe razvoja te odlučeno je da će se formirati posebna Služba za razvoj s više odjela koji bi svojom sistematizacijskom strukturom odgovarali današnjoj potrebi razvoja općine Posušje i potrebama implementacije Strategije razvoja.

Akteri	Trenutno stanje	Potrebe uspostavljanja/zapošljavanja	Potrebe obuke
<i>Općinsko vijeće</i>	Regulatorna uloga Usvajanje proračuna Usvajanje planova i strategija Odbor za proračun (5 članova) Obor za gospodarstvo (5 članova)	Nema potreba za novim organizacijskim strukturama i ljudima u općinskom vijeću	Generičke obuke o upravljanju razvojem strategijskom planiranju, implementaciji, monitoringu i evaluaciji
<i>Načelnik općine/Ured načelnika</i>	Načelnik: Predlaže rješenje o imenovanju općinskog razvojnog tima Savjetodavnu ulogu u procesu izrade strategije Selekcija projekata Ured načelnika: 1 savjetnik za pravne poslove 5 pomoćnika – šefova službi	Nema potrebe za intervencijom u postojećoj organizacijsku strukturu i ljudske potencijale	Ima potrebe za obukom
<i>Partnerska grupa</i>	Savjetodavno/konzultativno tijelo Komentari, primjedbe, sugestije	Nema potrebe za interveniranjem u organizaciju i ljudske resurse	Nema potrebe za obukama
<i>Služba za gospodarstvo, obnovu, razvoj i CZ</i>	2 zaposlena u odjelu, stručni suradnik za koordinaciju razvojnih projekata, suradnik za poljoprivredu – priprema, prezentira, ažurira i provodi strategiju razvoja općine i ostale strateške dok prati raspisane natječaje te predlaže i kandidira projekte prema svim razinama vlasti međunarodnim organizacijama i donatorima	Potrebna 2 nova djelatnika : viši stručni suradnici za razvojne projekte Umrežiti odjel informatički sa ostalim općinskim službama Funkciju koordinacije rada odjela i službi na poslovima pripreme, analize i izrade i implementacije projekata, planova i razvojnih strategija	Potrebno podizanje znanja i vještina u područjima strateškog planiranja, upravljanja projektima nadzora i praćenje implementacije strategije. Specijalističke obuke u područjima ekonomskog razvoja, društvenog razvoja i zaštite okoliša
<i>Institucije /obrazovne, socijalne, zdravstvene, kulturne, turističke</i>	Prikupljanje podataka Uključeni u predlaganje i pripremu projektnih ideja	Nema potrebe za novim organizacijskim strukturama i ljudskim resursima	Potreba za obukom

V.3. Praćenje, ocjenjivanje i ažuriranje strategije razvoja

Općinsko vijeće ima povjerenstvo za praćenje realizacije Strategije koje jednom godišnje podnosi izvješće općinskom Vijeću o realizaciji strategije u prethodnoj godini. Odgovorna služba u četvrtom kvartalu tekuće godine priprema nacrt izvještaja (sadrži informacije o realiziranim projektima i onima koji su u realizaciji (kao i onima koji su pripremljeni za realizaciju) ali i prati parametre strategije zbirno) ali i (revidirani) plan za naredni period ORT/povjerenstvo usvaja izvještaj/plan za naredni period i isti dostavlja načelniku na prihvaćanje kojeg on dostavlja Općinskom vijeću.

Što se tiče ažuriranja, sukladno miPRO metodologiji, vršit će se redovito ažuriranje trogodišnjih planova implementacije koncem tekuće godine kako bi planovi bili ažurni početkom naredne godine. Ocjenjivanje realizacije strategije vršit će se uglavnom u odnosu na projektne indikatore. Ažuriranje strategije vršit će se na razini projekata i planova implementacije te na razini sektorskih ciljeva razvoja sukladno kalendaru okvirnog podsjetnika s kalendarom.

Okvirni podsjetnik s kalendarom

Komponenta	Opis i podloge za godišnje ažuriranje	Kada se ažurira	Napomena
Socioekonomska analiza	Uređivanje i ažuriranje postojeće baze podataka	Godišnje ažuriranje samo ključnih parametara kao što su BDP, nezaposlenost i zaposlenost	Ažurirati prioritetno, između ostalog, promjene koje se odnose na ključne segmente u SEA kao što je zaposlenost i nezaposlenost, kretanje u sferi gospodarstva, socijalnom sektoru i sl.
Sektorski ciljevi	Postojeći sektorski ciljevi	Nakon tri godine, tj. 2017.	U sva tri sektora treba ažurirati svaki cilj i po potrebi korigirati.
Projekti i razvojne mjere	Postojeći projekti i razvojne mjere	Godišnje, tj. 2014., 2015., 2016., 2017., 2018., 2019., 2020., 2021., 2022., 2023. i 2023.	Ažurirati trogodišnje planove, brisati realizirane i dodavati nerealizirane ili dodavati nove
Godišnji operativni plan implementacije s projektnim formularima	Postojeći trogodišnji planovi u sva tri sektora.	Koncem svake tri godine, tj. u studenom i prosincu tekuće godine	Formulare koristiti za nove projekte i prilagati ih u postojeću bazu formulara kao uredsku bazu Startegije
Praćenje i vrednovanje realiziranih i tekućih projekata	Postojeća je strategija podloga za ovu stavku.	Praćenje se vrši tijekom cijele godine uz tromjesečne evidencije nastalih promjena	Završno izvješće treba biti gotovo u studenom kako bi se izvješće podnijelo u prosincu i izvršilo potrebno ažuriranje

Strategija razvitka općine Posušje 2014-2023

VI. PRILOZI

1. PLAN GOSPODARSKOG RAZVOJA OPĆINE POSUŠJE 2014 – 2023										
Program	Projekt i mjere	Veza sa sektorskim ciljevima	Orijentacijski period realizacije Dinamika implementacije					Izvori financiranja		
			2014	2015	2016	2017	2018	Općinski proračun	Eksterni izvori	Ukupno u KM
1.1. Poslovna infrastruktura i konkurentnost	Projekt 1.1 Dovršetak izgradnje poduzetničke zone OSRDAK	OC1.						10 %	90 %	250 000
	Projekt 1.2. Izgradnja proizvodnog inkubatora	OC1.						7.5 %	92.5 %	400 000
	Projekt 1. 3. Formiranje kreditno-jamstvenog fonda	OC1.						100 %	-	150 000
	Mjera 1.4. Podrška razvoju inovacija odnosno novih inovativnih proizvoda	OC1.						10%	90%	50 000
	Projekt 1.4. Proširenje poduzetničke zone Topala	OC1.						50 %	50 %	50 000
	Projekt 1.5. Kamen 2	OC1.						0%	100 %	600 000
	Mjera 1.6. Ispunjavanje uvjeta	OC1.						10 %	90 %	30 000

Strategija razvitka općine Posušje 2014-2023

	za certificiranje									
2. 1. Ruralni razvoj	Mjera 1. 7. Razvijanje industrije kozarstva i ovčarstva	OC2.						-	100 %	1 000 000
	Projekt 1.8. Izgradnja pojilišta za stoku i divljač	OC2.						22 %	78 %	90 000
	Mjera .1.9. Edukacija postojećih i potencijalnih farmera stoke sitnog zuba	OC2.						100 %	-	50 000
	Projekat 1.10. Izrada tipskih projekata za farme	OC2.						100 %	-	5000
	Projekt 2.1.5. Izgradnja kanala za navodnjavanje u rakitskom polju	OC2.						10 %	90 %	250 000
	Mjera 2.1.6. Poticanje razvoja voćarstva	OC2.						25 %	75 %	120 000
	Mjera 2.1.7. Poticanje razvoja pčelarstva	OC2.						24 %	76%	25 000
	Mjera 2.1.8. Razvijanje proizvodnje i obrade aromatičnog, ljekovitog i medonosnog bilja	OC2.						10%	90%	50 000
	Projekt 2.1.9. Formiranje	OC2.						18 %	82 %	55 000

Strategija razvitka općine Posušje 2014-2023

	braniteljske zadruge „Posušje“									
3.1. Razvoj turizma	Projekt 3.1. 1. Izrada turističke karte-vodiča i pješačkih ruta	OC3.						25 %	75 %	20 000
	Projekt 3.1.2. Završetak izgradnje planinarskog doma	OC3.						10 %	90 %	190 000
	Mjera 3.1.3. Uređivanje pješačkih I planinarskih staza	OC3.						15%	85%	15 000
	Mjera 3.1.4. Poticanje lokalnih sportskih/kulturnih/turističkih manifestacija	OC3.						100 %	0 %	50 000
4.1. Migracije i dijaspora	Projekt 1.4.1 Uspostavljanje komunikacije i suradnje s dijasporom	OC1.						33 %	67 %	15 000
	Projekt 1.4.2. Dan općine - Dan dijaspore							100 %	0 %	5000
UKUPNO										3 470 000

Strategija razvitka općine Posušje 2014-2023

PLAN DRUŠTVENOG RAZVOJA OPĆINE POSUŠJE 2014 - 2019										
Program	Projekt /mjera	Veza sa sektorskim ciljevima	Orijentacijski period realizacije Dinamika implementacije					Izvori financiranja		
			2014	2015	2016	2017	2018	Budžet	Eksterni izvori	Ukupno u KM
1. Izgradnja prostornih kapaciteta za školstvo	Projekt 1.1. Dovršetak izgradnje nove OŠ	OC1.						5 %	95 %	2 200 000
	Projekt 1.2. Uređenje novog prostora za Osnovnu glazbenu školu	OC1.						100 %	-	10 000
	Projekt 1.3. Studija o potrebi novih zanimanja za tržište rada	OC1.						100 %	-	6000
	Projekt 1.4. Sanacija male sportske dvorane O.Š. Ivana Mažuranića	OC1.						10 %	90 %	56 000
	Projekt 1.5. Uvođenje školske menze	OC1.						18 %	82 %	57 000
	Projekt 1.6. Zamjena načina grijanja u područ. školama Batin i Vinjani	OC1.						100 %	0 %	4000
	Projekt 1.7. Proširenje javnog gradskog vrtića	OC1.						10 %	90 %	95 000

Strategija razvitka općine Posušje 2014-2023

2. Zaštita Kulturne Baštine	Projekt 2.1. Kategorizacija i zaštita kulturnih spomenika na prostoru općine	OC5.					15 %	85 %	15 000
	Projek 2.2. Zaštita spomenika kulture općine Posušje	OC5.					11%	89%	90 000
	Projekt 2.3. Otvaranje etnografske muzejske postave	OC5.					10 %	90 %	90 000
3. Pобољшanje obrazovanja	Projekt 3.1. Otvaranje područnih glazbenih škola u Viru i Rakitnu	OC1.					100 %	-	40 000
	Projekt 3.2. Izrada nastavnog plana i programa za uvođenje jezične i informatičke gimnazije	OC1.					100 %	0 %	5000
	Projekt 4.2. Dječji centar stručnih usluga	OC4.					50 %	50 %	20 000
	Projekt 4.3. Savjetovalište za obitelji	OC4.					50 %	50 %	12 000
	Projekt 4.4. Fizioterapijske usluge za djecu	OC4.					50 %	50 %	15 000
	Projekt 4.5. Centar mentalnog zdravlja	OC4.					0 %	100 %	15000

Strategija razvitka općine Posušje 2014-2023

	Mjera 4.6. Sprečavanje nasilja nad i među djecom	OC4.						15 %	85 %	20 000
	Projekt 2.17. Formiranje centra civilne zaštite	OC4.						21 %	79 %	95 000
	Projekt 4.9. Dnevni centar za stare	OC4.						50 %	50 %	50 000
	Projekt 4.7. Usluga stanovanja uz podršku	OC4.						10 %	90 %	350 000
5. Razvoj amaterskog sporta i sportske infrastrukture	Mjera 5.1. Sportom protiv vršnjačkog nasilja	OC2.						33 %	67 %	6000
	Projekt 5.2. Izgradnja igrališta u svim MZ	OC2.						85 %	15 %	50 000
	Mjera 5.3. Razvoj sportske infrastrukture općine Posušje	OC2.								
UKUPNO										3 301 000

PLAN RAZVOJA I ZAŠTITE OKOLIŠA OPĆINE POSUŠJE 2014 - 2019										
Program	Projekt /mjera	Veza sa sektorskim ciljevima	Orijentacijski period realizacije					Izvori financiranja u KM		
			Dinamika implementacije					Opć. proračun	Eksterni izvori	Ukupno u KM
			2014	2015	2016	2017	2018			

Strategija razvitka občine Posušje 2014-2023

1. Vodoopskrba i kanalizacija	Projekt 1.1: Izgradnja pročišćivača pitke vode	OC1. I OC2.					3,33% (49 950)	96,67% (1 450 050)	1 500 000
	Projekt 1. 2. Izgradnja vodoopskrbnog sustava Rakitno	OC1. I OC2.					3,33% (49 950)	96,67% (1 450 050)	1 500 000
	Projekt 1.3. Izgradnja vodoopskrbnog sustava Vir-Zagorje	OC1. I OC2.					10%	90%	850 000
	Projekt 1.4. Izgradnja crpne stanice Zminac	OC1. I OC2.					57%	43%	227 500
	Projekt 1.5. Izgradnja kanalizacije I faza	OC1. I OC2.					14%	86%	16 000 000
2. Upravljanje otpadom	Mjera 2.1. Uklanjanje divljih deponija	OC3.					50%	50%	20 000
	Projekt 2.2. Čišćenje korita rijeke Topale	OC3.					10%	90%	70 000
	Mjera 2.3.EKO Educiranje djece i ostalog stanovništva	OC3.					13%	87%	15 000
	Mjera 2.5. Promocija zaštite okoliša preko radija i interneta	OC3.					10%	90%	9000
	Projekt 3.1. Postavljanje zelenih otoka za selektivno prikupljanje otpada	OC3.					25%	75%	120 000
	Mjera 3.2. Edukacija i promocija selektiranja	OC3.					10%	90%	9 000

Strategija razvitka općine Posušje 2014-2023

	otpada									
3.1. Lokna prometna infrastruktura	Mjera 3.3. Održavanje mreže lokalnih puteva	OC3.						100%	-	350 000
	Projekt 3.4. Izgradnja autobusnih stajališta	OC4.						40%	60%	65400
	Projekt 3.5. Asfaltiranje puta u MZ Osoje	OC3.						7%	93%	130 000
	Projekt 3.5. Asfaltiranje puta u MZ Sutina	OC3.						10%	90%	150 000
	Projekt 3.6. Asfaltiranje puta u MZ Vir	OC3.						12,5%	87,5%	80 000
	Projekt 3.7. Asfaltiranje puta u MZ Broćanac	OC3.						10,5%	89,5%	95 000
4. Povećanje energetske učinkovitosti	Projekt 4.1. Rekonstrukcija gradske rasvjete	OC4.						10%	90%	150 000
	Mjera 4. 2. Edukacija i promocija energetske efikasnosti	OC4.						23,3%	76,7%	15 000
	Projekt 4.3. Grijanje škola i JU na obnovljiv energent	OC4.						50%	50%	90 000
UKUPNO										21 470 900

**Usvojena na sjednici Općinskog vijeća općine Posušje
održanoj dana 5.6.2014. godine**

